

KRISTOBAL KOLON, NAFARROAKO IVⁿ KARLOS ERREGEAREN Semea izan ote zan?

Atutxa'tar Paul

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan ? (I)

1. ZATIAN.

Egillea´ren aurkezpena.

Liburu onen egillea, Berd eta Martorell´tar Gabriel da, eta nik bere bizitzari buruz dakidanaren aurkezpena auxe da:

1.955´eko urtean Baleares ugarteko-lurraldeetan Mallorca´ko Montuiri errian jaio zala.

Eta txangolaritzaren antolaketatik lortzen ebala beren bizitzazko ogi-bidea.

Berd baiña, ez da edozelako gizona, bere ogibidearen lanez gaiñ, bere erriko edestian illunetan geratzen ziran ezaukizunak⁽¹⁾ argitzen, andiak izan diralako emankortasunezko 10 urte luze alditan emon dauzanak, ikerketaren bidez.

“CRISTOBAL COLON, ERA NOBLE Y DE SANGRE REAL” da bere lan aundi au, 1.989´ko urtean argitaratu ebana lenengo irarkaldian, eta 1.992´ko Epaillan bigarrena.

Berak erabili bear ebazan liburuaren kopurua edo bibliografia, bere orrialdeko zerrendan etorriko da, konturatu gaitezen, ibili bear izan eben denbora bear izan ebela, lan andia izan

dalako berak ikertzaille lez azterkatu egin dauana, erandoki edo mosaiku⁽²⁾ ori osatzen dabezan arrazoizko zati orreik⁽³⁾ bere tokietan ipinteko.

Zetan ezanik bez, Euskalerrriak zor aundiak daukazala Gabriel´ekin, bere erriaren edestia argituz gain, gure erriaren edestiko antzezleri nagusien ostonduta egon diran bizitzak be, argira agertu dabezalako.

Oarra.

Lan onen asmoa, ez da Berd ta Martorell´tar Gabriel´ek ikaragarritzko ikertzail lan bidetik idatzi dauan “Cristobal Colon era Noble y de sangre real” liburu berbera ataratea.

Ez.

(1) Ezaukizunak = ezaun-bearrezkoak. (2) Erandoki edo mosaiku = mosaiko. (3) Arrazoizko zati orreik = razones con las que completar el jerogüifiko, o, mosaiko racional de esta història.

Nire asmoa Euskal edestiari buruz alango lan bikaiñaren aurrean, Euskalerrian ezagutzea da, euskaldunak gero ta geiago arduratu gaitezen gure etxeko gauzakaz eta konturatu beñ eta betiko, gure arbasoen bidetik oiñarri lez, sustraituta gagozela daukagun berezitasunaren nortasunezko izaeran.

Zor aundiak daukaguz JAUNGOIKO eta gure ARBASOEKIN, euskal baitaren ekandu eta orokorrean erri lez, jendekuntzazko itxura eder onen oiñarrietan erperatuta agertzen garelako, eta bereztasundutako mundu onetan gure txandako bizitzan zorrezkubidetatik sortzen jakuzan antolazko zeregiñak, euren eta beti izan bear dan ekanduzko demokraziaren lege ederrean ordezkatu bear doguzela, danok Jaungoikoaren lege zarrak aginduten daben lez, askatasunezko demokrazi zabal ta baketsu baten bizi gaitezana.

Gure Euskalerrri maite onek bere ekanduzko izaeran, askatasunezko demokraziaren nortasunezkoa izatearren, ainbat etsai fazizta daukoz, Jainkoak bereztutako gai oneri ezarri eutsozan legeari jaramon egin barik, eurak euren asmotan indarrez ezartzen dabezan batzango legeetan gure dabelako gu bizitzea.

Ezinezkoa da baiña, ekintzazko asmo ori, Jaungoikoak Gai-Ludi⁽¹⁾ oneri bereztu eutsozan lege guztien aurkakoa dalako.

Orregaitik gaitzesgarri eta nazkagarriak egiten jakuz, maltzurrezko guzurti orrein ainbeste kaizarkeriaren batzangota-

sunezko alegiñak, asperbidezkoak⁽²⁾ izan da, aspergarriak⁽³⁾ be ba-diralako.

Faziztentzat ez alderantziz, bizitz onen ordezkartzazko gai-tresneri guztiak euren esku artean eukiten alegintzen diralako, gero indarrezko ekintzaren elburuakin ibilteko asmoan.

Arrigarria da baiña, euren bizitzaren il osteko itxaropenari, iñundik iñora begitu barik egiten dabezala, egiten dabezan gauza guztiak.

Egalper edo ostruka´ren buru ostondurena egiten ote dabe, asmatu daben diruzko sasi-jaun estalkiagaz ?.

Ba ote dago JAUNGOIKORIK eurentzat ?.

Eurentzat nire ustez, diruzko irudimemenean urrezko-tzekorragaz, lillura⁽⁴⁾ edo ta atsegintasunaren distiadurazko bidetik⁽⁵⁾, erakarpenezko zirikada aundiak daukiezala, beren menpetasunaren zoraldizko eragipenetik ain errez urteteko.

(1) Gai-Ludi au = este universo material-naturalizado. (2) Asperbidezkoa = vindicativo, defensivo. (3) Aspergarria = fastidioso, gravoso, importuno, pesado, molesto, vengable. (4) Lillura = delirio, vèrtigo, mareo, bahido, desmayo. (5) Distiadura = fulgor, brillo, resplendor, esplendor.

Orregaitik nire ezkeron andienak Berd eta Martorell'tar Gabriel'eri, bere lan aundi onegaz, politika mailan ostendu gure izan daben gauza bateri, gauza izan dalako euki dauan mozorrotasunezko estalkia kendu ta argitara zabaldu, berezko arrazoi bidez gertatu zirenak argitasun ederrenean ikusi daiguzan.

Idaz lan onen aurkezpena.

Lan onen esangura andienak nire aldetik, Mallorkako Berd eta Martorell'tar Gabriel'ek idatzi dauan CRISTOBAL COLON ERA NOBLE Y DE SANGRE REAL'eko liburutik artutakoak izango dira.

Berak, liburuaren aurkezpenean esaten dauan lez: "La màs documentada y sòlida refutación que de la tan interesada "Tesis Genovesa", se haya presentado jamàs".

Eta nire aldetik erabilitako billakuntzazko liburuak, aurkibideko zerrendan etorriko dira.

Zergaitik?

Beren bibliografian esaten dauan lez, edo ta liburu askotatik iker lanean, galdeketa askoegin ondoren, nire us-tez argitasun andienak emon dautsazelako Kolonen leiñu eta beren izatezko nortasunari.

A ta gusti, liburu onen esangurak ulertzeko, XV-XVI In gizaldiaren denborako bizitzan kokatu bear dira, emen esaten dodazanak orduko denborakuak izanez gain, bereztasunaren zentzuzko arrazoiaren argi ta egi urbillenean kokatu gaitezen, benetan jakiteko zelan zaintzen ziran giza eskubideak orduko denboretan.

Zelan bizi ziran orduko errege, eleiztar, andiki ta erritarrak, bizi-

tzarako eukezan legezko baldintzakin, eta zelango legeak izan ziran areik ?.

Bigarren baldintzari ebatuta: Legezko Araudia.

Paleolitiko-Neolitiko aldian lortuta, demokraziaren zentzuzko lege andi baten ezarrita etorten zan mundu onen errigizartetasuna, ekialdetik Sargonidakaz, goitik berako kaizar menpeko agintaritzaren baten ipini gurean asi ziran arte.

K.a. 490eko urtean Maratonen medikaseko borrokarekin Grezitarrak, persiarrak Europara ekarri ebezan menperatzaillezko asmoak geratu ebazan.

Arno ta Tiber ibai bitartean baiña, K.a. 753tik, Etruskoak kokatuta egon ziran lekuan, euren salerosteko mozkiñak merkantilerien zabaltasunezko lurretan kokatu ta eurak ondo apaindutako kirkillerietan bizi ta sortzen ebezan Uriak lapurretatik babesteko:

-Espartar antzeko gudalozteak Latin izkuntzagaz sortu ondoren, naita Etruskoen gogoak menperatzailletasunezkoak ez izan arren, eta sortu eben gudaloztearenak be bardiñ, laster okertu ziran goitik berako agintaritzara eta Europa, Afrika ta Ekialdeko erri geienak menperatu ebezan, K.o. 409ko urtean Mendebaleko kaizartza ezereztu zan arte.

Blaustada ori sortu orduko baiña, I Konstatinok jakinda, euren asmo indarretan berantza joan zirela, I Silbestre Aita Santuagaz alkartuta K.o. 325ko urtean Nizean Eleiz Batzar Nagusia ospatu eban, ta Kristautasuna Katolikosunezko eritzian alderdikidetu ondoren, ortik aurrera emoten jako indarra zoritxarrez kaizartzazko agintaritzari ostera, gure gizarteko eskubideen antolakuntza, menperatzailetasunezko fazizta indarpean iraun egian.

Orregaitik IVⁿ gizalditik aurrera, Jesuse´k Bere aolkularitzazko bidetik ta Berezko legetik sortzen eban Kristau eritzizko zentzu ta izatasunak, eleiztar agintaritzaren ardurazko aldetik bigarren mailara baztatu ondoren, katolikotasunaren erromatar ziñezkintza ipini eban orduko Europa ta muduaren legezko ardatz nagusi lez, berak eukezan menpeko estutasun eta zigorrezko lege inguruan danak jantzan ibili bear izan da.

Afrika, Ekialdea eta Europako giro bizitzak ez ziralako bardiñak izan, eta mendeko lege bardin bat danentzat ez zalako egokiena, menperatzailetzko eritzi orrek laster euki eban, bear eban erantzuna eta Islan´dar erlijioa mauritarak sortu eban.

VIIIⁿ gizaldiko asieran moroak Erdi-Ugarte⁽¹⁾ onetara etorri ziranetik ta IX-Xⁿ gizaldiko epean bertan ezarri, bertoko errigizarteak, paregabeko aukera baten aurkitu ziran, danak euren antola egokienak eginda, bereztasunezko zentzu egokitasunean ezarri zitezen.

Euskalerriko antolamenduak baiña errege jaunakin itzarmenezko ongunde demokratikoak euki arren, Leon´goak Pelayoren bitartez (?), godoak euki eban erromatar menperatzaile ta fazizta´tar kaizertzan ezarrita geratu ziran.

Eta Europa guztian gertatu zan lez, bata askatasunaren demokrazizkoa zalako, ta bestea askatasunaren nortasunezko eritzi orreik galduta euki zituzelako, biak katolikotasunaren batzangotasunezko asmakuntz orren aolkularitzapean geratu ziran lotuta, eta bide orretatik erri guztiak mendeko premiñara⁽²⁾ bideratuz, gaur daukaguzan laterriakaz aurrera joanda, merkantilismo ta diru serbitzu edo morroiketara sortzen jakun lez.

Europa eta munduko gizarteetan ortik aurrera, faziztaren indar aundi orreik erlijioakaz nastuta, eta danon dirua zaletasunezko guda-griñean bortxatzeko leku egokienetan ezarrita, maltzur ta guzurrezko bizi ekintza baten gaiñean ezarrita gagoz urten ezinik.

Europa ta peninsula onetako bizia, egia ta guzurra-aren aolkularitzazko naste orreitan, odoljariozko borroka baten etorten zala, XIⁿ gizaldian sortu ziran Gaztela eta Aragoiko erregetzak, IIIⁿ Santxo Garzez Aundiak Nafarroako erregetzari lotuta egon ziran lur oiek, banandu ebazalako bere semeen artean.

Gero, XIV-XVⁿ gizaldietan Aragoiko erreñuari, Kataluña, Balentzia eta Balearseko ugarteak egokitu jakozan.

(1) Erdi-Ugarte = península. (2) Premiñakin = necesidad, obligaciòn, fuerza, precisión.

- Aragoiko II In eta Gaztelako Vn Fernando 1.516an il zanetik, Gaztela, Leon, Asturias, Galizia, eta moruei kendu eutsezan ego aldeko lur guztiak, ondorioz Alemania ko Vn eta Gaztelako I Karlos'en eskuetara joan ba ziran be.

-Euskalerriko lurraldeetan, nai Nafarroako erregetza Gaztelatarren edo ta Aragoien⁽¹⁾ guda-legeagaz menperatuta egon, Gipuzkoa ta Arabako lurraldeak ongunez Gaztelatarrekin, eta askatasunezko legean bizi zan Bizkaiko Jauntzagaz batera, laurak euskal nortasunaren barneko oituran euki ebazan askatasunezko Eleiz Aurreko Batzar jabetzapean bizi ziran.

Errigizartearen izaerazko oitura demokratiko lez, Euskalerrian itzarmen bidez aukeratzen ziran antolatzailezko agintariak, euskal batzarpeko errege-jaun demokratikoak euki ebazan, eta Aragoi ta Gaztelako erreñuak sortuta, Asturias ta Leongo erromatar erreñu katolikoak euki ebazan goitik

berako kaizar agintaritzan ezarri ziran lez, Euskal-Baitaren oiturazko-demokrazitik kanpo geratu ziran.

Eta Europako errietan ekintza orren bidez, Mendebal eta Ekialdeko erregetza guztiak, bai ta Euskalerrian egon ziran errege-jauntzak, katolikotasunaren ziñezkintzapean guztiz lotuta eta errege-erregiñ guztiak senidetuta agertu ziran.

Orduko erregearen garrantzidunak ziran epaiketazko zeregiñak edo ta antolamenduzko ardurak, katolikotasunaren eritiziko legepean betetea zan.

-XV-XVI In gizaldietara eldu giñanean baiña, eta agertu ziran aurrerakuntzakaz, erregeak, euren orokorrezko agintaritza lortu gurean asi ziran, eta lenagotik lapurketan egiteko euki ebezan maltzurrezko trikimailluak sendotuz, ekanduaren malda berazko guzur bideak ezin besterarte zabalduz ebezan.

(1) Nafarroa norentzat menperatu eban, Aragoiko II In Fernando katolikuak ?.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVⁿ Karlos erregearen Semea izan ote zan? (II)

Argi ikusten da emen, Jesus'en berezko aolkularitzatik kanpo, giza bidea katoliko batzangotu egin gura ebenetik, sekula ez dala aurkitu zentzuzko egokitasunik.

Adibidez: 1.238-40'ko urteetan Nafarroako errege I Teobaldo Lur Santuetan egin eban Gurutzada Santuaren ostean, 1.246'ko urtean, eztabaida oso gogorrak euki ebazan euskal Foru Jabetasunaren gora beran Ximenez ta Gazolaz'tar Pedro gotzaiñarekin, gotzaiñ onek Nafartarren erregetza, zalantzan ipinten ebalako.

-Bai ariñagoko Aita Santuak be, VIⁿ eta VIIⁿ Santxotarrari, esku-titzetan oiturazko "REX" idatzi barik, "DUX" izenakaz idazten eutsielako, euren katolikotasunaren aolkularitzazko agintari nagusiko maillatik euki ebezan asmoak, mundu onen errigizarte guztiak, erromatar batzango mende zentzuan egokitzea zalako, eta Euskalerrriak Jainkoari begira bere baitazko zentzuan lortu ebazan askatasunaren demokrazizko izatasun sendoakaz oker egin edo ta etsai amorratu lez artuta, euskal askatasunezko demokrazi ori eze-reztuten ibili dira beti.

-Aita Santuak baiña, erromatar guzur andi ori lar agirian geratuko zala ta, I Teobaldok Gurutzada Santuetan egin ebenagaz kontuan artuta,

lege berezi bat agertu eban: "Bere baimenik bage, iñork ezin ebalta I Teobaldo eleizatik kanporatu", esaten ebana.

-Guzti au dator, Europaren katolikotasunezko legean, errege baten bat exkomunikatu edo ta eleizatik kanporatu ezker, edozein printze edo ta errege egon zala baimenduta, errege aiek bota eta eurak ezartzeko erregetzazko jaur alki orreitan.

-Geroagoko erregeak, lege orreik erinduten⁽¹⁾ joan ziranak, Aragoiko IIⁿ Juan Nafarroako erreñuan egin ebezanak edo ta bere seme IIⁿ Fernando katolikuak beren eskontzarako, bai eta Nafarroako erregeak ezkomunikatzeko alegiñean euren erregetzatik kanpora botateko, buldak eskerniatu edo ta ñabartu⁽²⁾ egin ebazan antzera egiteko, eta abar.

(1) Erinduten = refinando. (2) Eskerniatu edo ta ñabartu = falsificar las bulas de Papa.

Beste ikus leku batetik begituta, artu degun Manzanotar Maisuak “Kristobal Kolon” idatzitako liburuan esaten dauana: Kolon´ek itxaso zabaletara urtetea lortzeko, bere bizitzan euki ebazan garrantzizko zazpi urteen gora berak (1.485-1.492) ikertuz:

Sasikumetasunean jaiotakoaren aurkako legeak.

Aurrerago ikusiko dogun lez, Kolon, erregearen semea zan, eta ama nai aberatsa izan arren, erri koskor edo mailla txikikoa izan zan lez, ortik agertu ote jakozan, bere bizitzazko lan aundi guztien onartzeko arazoak ?.

Eta orren aldi bat beintzat jakiteko, orduko kaizar legearen baldintzak ezagutuko doguz:

-Gaztelatar Alfonsotarren erregezko legeak, zeatz eta garbitasun guztiagaz debekatzen dabe, andre edo ta emakume txipiki, xume⁽¹⁾, edo ta oakaideakaz⁽²⁾, errege, printze, duke, konde, andiki eta abarrekin ezkontzea, gizarteko maillan eurak edo gurasoak azpikoak izan da “ez zalako egokiena edo bear bezelakoa” orren goi maillako odolak, emakume xumearen odolagaz nastatu edo ongaizkatzea.

-Eta jakin degun kaizarkerizko lege orreik noraiño debekatuten ebazan ezkontza orreik: “Andiki ta erriko ala-

ba bitarte orreitaitik sortzen ziran seme-alabak, andiki aiek debekatuta eukiten ebela jaioten ziranak, euren seme lez onartzen”, eta arrotzezko-etsaikeri⁽³⁾ bidetik euren gurasoen ondorengo guztiai debekatuta be, umearen aziera edo ta azkuntza, jaio berri ori, erri-ume⁽⁴⁾ biurtuta.

Errege guztiak baiña, sasiko seme-alaba ugari eukiten ebezan (ta emen itauna): “zergaitik babesten ebazan guztiak, eleiz ta gobernua-ren agintaritzazko leku berezietan kokatuta ?”.

Orduan, zer edo ta zelangoak izan ziran lege orreik eurentzat ?.

-Eta emendik agertzen dira Kolonen senditasunezko izatearen izkutuzko illuntasunak, zati baten beintzat, bera IVn Karlos Nafar erregearen ta Mallorkako Kolon´tar Margaritaren semea izanda eta bere aita IVn Karlos´en senidetasun bidetik, I Isabel erregeiña eta

(1) Emakume txipiki edo xumeakaz = mujeres plebeyas. (2) Oaide, mulastin edo oe-lagun = barragana. (3) Arrotz-etsaikeri bidetik = a través de posiciones xenofobicas. (4) Erri-ume = inclusero, o, bastardo.

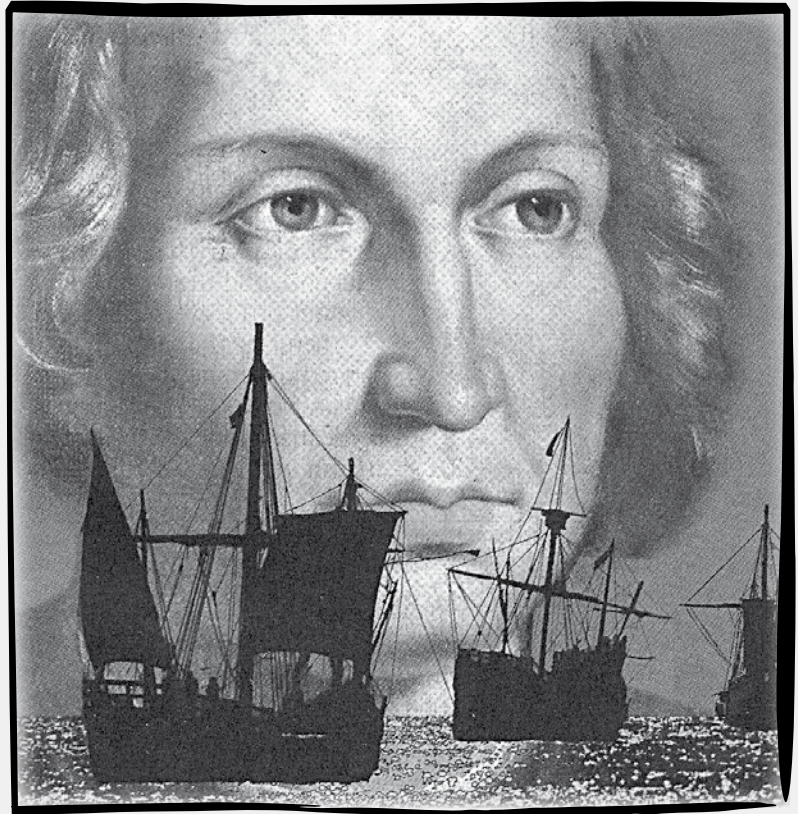
IIn Fernando erregearen berezko loba edo illoba izan zalako.

Edestilariak orregaitik, I Isabel, IIn Fernando katolikoa ta Kolonen artean egoan izkutuko ongune bidetik, Kolonen jaiotasunezko izatea agertzen zanean, Korapillozko itaun mordo bategaz aurkitzen ziran aurrez aurre, edestilari batzuk euren Genobako erriaren edo euren irabazkoitasun alde begira, edozer gauza ipinten ebazalako, Berd ta Martorell´tar Gabriel´ek aztertzaile lez, aztarka asi arte.

-Nungoa ote zan Kolon: Jenoba, edo Mallorkakoa ?.

-Noren semea: Genobako Kolontarrena, edo Mallorkako Kolontar Margarita ta Nafartar IVⁿ Karlos erregearen semea ?.

-Ala, Kolonen jaiotzazko senide-tasuna, Gaztelako I Isabel ta IIn Fernando katolikoagaz ziñezpeko baldintzakin, goian aipatu doguzan kaizar debekatuzko legeakaz, iñork

jakin ez egien nungoa ta zer izan zan, itzarmenduta egongo ote zan?.

Edo Kolon, Nafartar IVⁿ Karlos erregearen semea izanda, Isabel ta Fernando erregearen leen maillako senidea zalako: Fernando, Kolon, I Isabel, eta beren aolkularitzazko aitolarria zan Ernando de Talaberatar Lekaidea, Abilako gotzaiña, Salamankako batzarretan nagusi, Kolonek euki eban asmoaren aztertzaile nagusia, ta erregeakaz aolkulari ta artekari zanagaz batera, danon arteko egiunezko "Aitor-ixilpe"⁽¹⁾ bat eukingo ote eben?.

Orregaitik kontuan artu bear dogu, Aragoi eta Fernandok ez ebela euki ezer ikusterik arazo onetan, Eleiza, Gaztela-Leon eta I Isabel ziralako asmo onen yagole edo zaintzaleak.

Orduko denboraren erregeen agindu naiak, feudo edo ta maiztergoko jaunaren lege bereziak ezereztu egiten ebazalako, nai legeilletasunean, epai legetan eta egilletasunezko arlo guztietan.

Kolon, orduko denboretan ez zan iñungo legearen bereizkuntza edo salbuespen bat.

Orregaitik, 1.491ko urtean errege katolikuak, ararte Granada inguratzeko euki eben kanpaldian eraiki eben Santa Fe´ko Uria, ta bertan ziñatu ziran Granadaren menpekotasuna, eta Kolonek egingo ebazan bidaiaren elkargoak.

(1) *Aitor-ixilpea* = *secreto sacramental*. (2) *Barnetasunik* = *profundidad, interioridad de conocimientos futuros*.

Orrez gain, Santa Fe'ko zeregiñaren zentzuzko asmoetan zeozer geiago eukiten ba eben: "berton erabagi zala, erdi ugarte edo peninsula onetan euren katolikoatasunezko espainiar asmoaren batzangotasuna lortuarte ez ebela atzekadarik egingo, baita erregeak eurak ostondu bear ebezan gauzakaz, itzarmen, azpiraketak, kidetasun ta gaizkideko ixiltasunak erosten ebazanak, Kolonegaz sortu zan bezela, eta euren baitak bakeztu naian, begirune andikoak izaten ziralako sasikume orrein odolakin, batera erregearen odolak be ziralako.

Ni ziur nago, Isabel eta Fernandok aurreko edestiari begira, ez ebela euki euren gogoetan alango batzango barnetasunik⁽²⁾, gaur Europa guztian bananduta menperatzailetasunezko laterri auk leporatuta daukagunak euki dagiguzan.

Leen, sakontasunezko ikas bide orreik ikasteko, eurak ez ebelako denborarik euki, eta argi ikusten dogulako Fernando ta I Isabel'ek zer egiten ebezan lege orreikaz.

Eta bigarren, edestiari begira alango batzangotasunaren asmakuntza urrunean ikusteko, beronek bear dauan antolakuntza lortzeko, berentzat goi maillako billakarien jakitun elkarte aundi bat bear ebalako.

Orregaitik orduko denboratan Europako erregeak nundik nora ikusiko eben errigizarte ta aberriko gauzatan aiñ urrunera, aurrean euken itsaso ta lurak be, ez ba ebezan ezagutzen.

Europa, Asia Ta Afrikako errege-erregiñaren gaiñetik, beste erakunde gogor bat egon bear zan, euri panpiñak lez erabilten ebazanak.

Nun aurkitu, menpeko batzangotasunaren asmatzaille orrei ?.

325eko urtean Nizeako Eleiz-Batzar Nagusia egin zanetik dator katoliko asmakizun ori, eta bertan dira betidanik jakitun orreik, munduan dagon goi maillazko ikastetxe nagusi orren elkarte orretan egon diralako beti, mundu onen Mendebal, Egoalde eta ekialdeko aolkulari nagusi lez.

Bai eta gauza orrein argibide aundiena dana, Zisneros kardinalarekin daukagu, bera izan zalako Nafar erregetza gaztelar erregetzaren men-

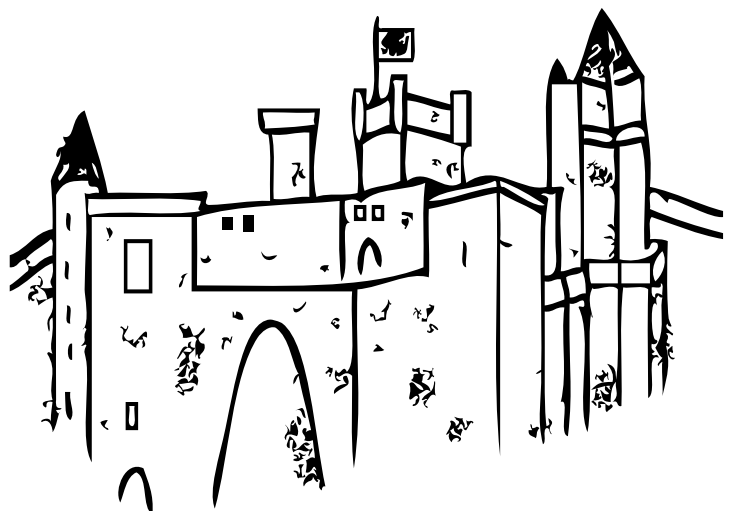
(2) *Barnetasunik = profundidad, interioridad de conocimientos futuros.*

pean edo etsaimendeko lez ezarri ebena, naita katolikuaren azpiko joko ori izkutatzeko, I Isabel, In Fernando katolikuak edo ta I Karlos'en izenak erabili.

Espainiar laterritasunaren arrazoiak izan zirela asmakuntza oiek ?.

Ez, mundu osoaren batzangotasuna lortzeko alegiñean ibili ziralako.

Eta eten barik ta odoljariozko ixurketa baten etorri dira edestitik zear, berezkotasunaren aurkako batzangotasun orreik lortu ezinik, Jainko legearen aurkakoak diralako.

Baiña, Mundu osoaren batzangotasuna lortu ezinik ibilita, laterri andietako lurraldeetan errigizarte ezberdiñak batzeko, 1.789an Frantziko giza iraultzatu eben.

Eta iraultza orren ondorioz, guda nagusiak gudaloztearen indarkeriz agertu ba ebezan espainitar laterrizko batzangotasunaren menpeko lege orreik eta ainbeste borrokakin ezarri ezinean ibilita, geroago, Baamonde ta Frankotar Frantzizkok, Aleman eta Italiaren guda laguntzagaz indarrean menperatu eban.

Eta argi geratzen da nortzuk ekarri ten eben batzango mende asmo orreik, lege orreik ez ziralako agertu errege katolikuarekin “1.512’ko” legeetan.

1.810/1.812 eta 1.936’ko urteetan baizik, eta ekarri eben “Nacional Catolicismo

Dogmàtiko y Sagrado” ori, danok dakigu noztik datorren, eta nundik ta noren maltzurrezko asmakizunetik geratu diran agirian, IVⁿ gizalditik batzangotasunaren ari ori eten barik, maltzurrezko indarrakin berriztuten datorrelako gure gaurko egunerarte.

Nori esan bear jako baiña, batzangozko gauza orreik Jaungoikuaren Legeen bitarteko azturan izan bear dirala, “bereztasunaren ekanduzko legean lortu ezik”, ez dagolako beste biderik munduko errigizarte guztian, bakez ulermen orreitara eldu gindezen ?.

Gaiñera, batera ezin diralako gurtu zeruaren goiko Jaungoikoa ta asmatzen doguzan gaiezko sasi-jainkoak.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (III)

2. ZATIAN.

Sarrera.

Kolon´tar Kristobal orduko denboran eta bere jaiotzazko senidetasunean kokatu gura ezker, bere senidetasuna ingurutzen eben Andere ta Jaun aundiak aurkeztu bear dituguz.

Eta orretarako, Kolon bera ta Mallorkan bizi ziranakaz batera, orduko Euskal Nafartar, Aragoi ta Gaztelaren erregeak, baita Jenoban bizi ziran beste Kolon leiñu batzuk, Kolonek lortutako osparen billa ibilita, eurak be badaukielako naastutako antzerki onetan euren antzezlaritza, guzti oneik kontuan artuta arrazoizko egi inguruan ezarri bear doguz, Kolontar Kristobalen nortasunezko izaera orko ingurutik, bere argi guztiagaz bakanntzea gura ba dogu.

Nafarroa´ko Erregetzan.

Nafarroako erregetzaren izatasuna beren barnetik azaltzeko, IIn Karlos “Txarra” zana esaten eutsoenetik asiko gara.

IIn Karlos “Txarra”:

Nafarroaren Ebreauxeko IIIIn Felipe erregea ta IIn Juana, Frantzi-

ko Xn Luis “Buru Gogor” esaten eutsien erregearen alaba izan zanaren semea zan, eta euren izatasunezko bidetik, Nafarroako erregearen seme ta Frantziko erregearen biloba.

IIn Juana, IIn Karlos´en ama, Frantziko Xn Luis erregearen alaba bakarra izan arren, Frantziko erregetzan Salikako legeagaz, erregetzatik kanpo itxi eben.

1.289ko urtean Frantzian jaiotako Xn Luis “Burrukari” errege au, 1.305-1.316eko urte bitartean Nafarroako errege, eta Frantzikoa 1.314-1.316ko urte bitartean izan zanak:

-Ezarri ba eben Salikazko lege ori, Borgoñako Margaritagaz ezkontuta, Nafarroako erregeña izango zan IIn Juana alabea bakarrik euki eben, eta Margarita ezkontza-nasle

edo ezkon-loikerian ibiltzen zela, Xn Luisek, urkatu edo gargaillez ito egien agindu eban, eta IIn Juanaren garbitasunezko odolak zalantzan ipinita, Xn Luisen bigarrenengo ezkontzatik euki eben Juan seme bakarra il zalako, aukeratutako lengusuen bidetik moztu eutsoen IIn Juana eta bere seme IIn Karloseri Frantziko erregiñ errege izateak.

Frantziko lurraldeetan IIn Karlosek bere oiñordekotasunezko bidetik, Txanpaña ta Brieko konderriak, Angulema ta Ebreaxekeko etxetik Normandian laterri batzuk, eta beste ondazun geiagoagaitik, bere osaba Frantziko VIIn Felipe erregeagaz asita, edestiko borroka luzeak euki ebazan bere bizitzan, bere ama IIn Juana eta bere aita IIIIn Feliperi Frantzian sortu eben Salikako legearen bidez, gure artean arrotza zana, kendu eutsozelako ondorengo ondasun guzti orreik.

IIn Juana ta IIIIn Felipe, IIn Karlosen gurasoak, konderri orreik Frantziko VIIn Feliperi emon bear eutsoezan Angulemakoko dukadoaren truke, Nafarroako errege gura izan ba eben.

Eta euren seme IIn Karlos berandu jaio zan lez, bitartean ori erabili eben bere senideak Frantziko erregetzaren ateak izteko ariñautik: bere osabak Vn Felipe “Luzea” 1.316-1.322 eta IVn Karlos “Ederra” 1.322-1.328ko urte bitartean igongo eben Frantziko erregetzara, eta IVn Karlos, Nafarroako errege zana batera I Karlosen izenarekin, 1.328ko urtean il zanean, bere loba ta IIn Karlosen lengusua Baloiseko VIIn Felipe igongo eban Frantziaren erregetzazko aulkira.

1.332an Urrillaren 10ean jaio zan IIn Karlos Ebreaxekeko konderrian. Eta denbora onetan VIIn Felipek 4 urte eroan ebezalako Frantziko errege lez, berandu egin jakien, errege au aulkitik kentzea.

1.343an Iraillaren 23an egin eben Ebreaxekeko kondea, 1.378ko urterarte iraun ebena, une orreitan Frantziko Vn Karlosek IIn Karlos baituta, kendu edo jabetu egin zalako Ebreaxekeko konderriarekin.

1.348ko Iraillan, Izurri Baltza⁽¹⁾ agertu zan.

1.349an IIn Karlos igon eban Nafarroako erregetzara, bere ama IIn Juana il zanean.

1.349an Urrillaren 6an Frantzia ta Nafarroako errege Vn Karlosek, erregetzazko legez kendu eutson IIn Karloseri Ebreaxekeko konderria.

1.350eko urtean Iruñan koroatu eben IIn Karlos, eta beren gorteko zeregiñak bere anai Luisen eskuetan itzi on-

doren, bera buru belarri sartu zan Nafarroako erregearen eskubideko babes zeregiñetan, beren izlartazko ulerpide aundia erakutsita.

Nafarroako erregeñuaren Lege Biltzarra orduko aldian, Frantzikoa baiño aurreratuagoa zan, eta IIn Karlos iraspen orreitan ondo oituta egon zan lez, Frantziko erregetzaren garrantzi aundienetariko bitarteko bat biurtuko zan.

1.350eko urtetan IIn Juan Frantziko erregetzara igon ebanetik, iñork ez zan gai Frantziko erregetza eskatzeko, eta IIn Karlos ortik aurrera, bere eskubideko indar guztian, Brie ta Txanpaiñako lurraldeen jabetasunak bir eskuratzeko aleginduko zan.

Lenengo Balois onein denborak, larritasun andikoak izan ziran diru ta gizarteko politika aldetik Frantziko erregetzan, eta geiago gogortu ziran, ingelesarekin 100 urteko borrokan sartu ziran.

IIn Karlosek, guda onen gizarteko nekegarri ta atsekabeko une auek erabiliko ebazan bere eskubideak berrezkuratzeko, bere bizitza osoa zalantza orreitan sartuz, eta beragaz Frantziko erregetza be zalantzazko aldakortasun⁽²⁾ gogorretan ipinita.

Eztabaida orreik, gogorrak izanez gain, ia IIn Karlosen bizitza osoan iraun eben.

“Txar” ez izen gaizto orren etorkizuna, baleiteke Izurri Baltzaren ostetik izatea, Nafar erregetzan %eko biztanletik irurogeita amarrean murriztuta, lurgintzaren lanerako beso ezean agertu ta Nafartarrak gose andian sartuta, gizon asko lapurketetan asi ziralako.

(1) *Izurri Baltza* = *peste negra*. (2) *Zalantzazko* = *conjetural, confuso, oscuro*. *Aldakortasuna* = *inestabilidad*.

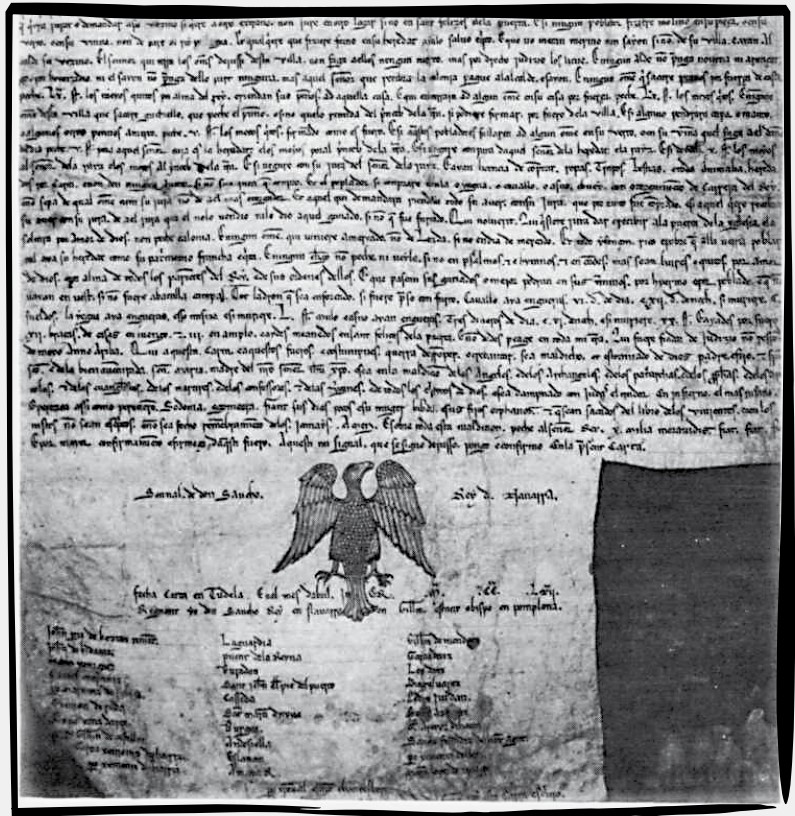
Neurri gogorrek artu bear izan ebazan lapurketa orreik bakezteko, batzuri lepoak moztu eta beste batzuk miiluzeko zubitik urkatuz, batera, baserritarrak zirikituta andiki batzuen aurka joan zitezten, geroago bere seme IIIIn Karlosek bakeztu bear izan ebena, andiki orreik ostera goralduta. Eginkizun orreindordez ipini bear izan eben eutsienetik datorrela esaten dabe edestilari maltzur batzuk “Txar”rezko izen gaizto ori.

Ez da egia baiña.

“Txar”rezko ez izen gaizto ori, Frantziko erregetatik, eta batez be Frantziko edestilari bidetik ta bera il zan ostetik datorrena da, oneik IIn Karlos amurru aundian euki ebelako.

IIn Karlos, Nafartarren andiki ta erritarren aldetik maitasun andian euki eben, naita bere izakera gogorragaz, biurkeriak egiteko al izan.

Badagoz beste gauza batzuk, Nafartarren bizitza geiago larrituko

ebena, legezko eta sasiko semeen artean bekaizkeri⁽¹⁾ aundi bitartez, beti borrokan ibiltako ondorio bidetik, Agramontes eta Beaumontesen alderdikeriak sortu ziralako, eta naita Europa osoan bardiñezkoa izan, Euskalerritarren zatitza eta batez be Nafartarrentzat oso kaltegarri izan ziran.

VIIn Felipearen semea IIn Juan “Ona”, 1.350/1.364 urte bitartean Frantziko errege zanak bere aitagiñarrebagaz batera, euren begikoa zan espainiar Alfonso de la Zerdaren Karlos semeari emon eutsoen Angulemakoko dukaterria, IIn Karlosen ingurukoak il ebena, IIn Karlosena zana, euki tearren.

Eta 1.351an Urtarrillaren 8an IIn Juanek epaitu ondoren, Loubreko dorrean giltzapetu eban IIn Karlos, bere ama IIn Juanak, VIIn Felipegaz egin eben ongunde edo ebazpena ezereztuta.

II Juanen bekaizko ekintza onegaitik, andiki geienak jokatatu eben IIn Karlosen alde, azken baten onek, ez ebalako geiagorik egiten, Frantzia eta Nafarroako erregetzagaz euki ebazan eskubideak zaindu baiño besterik, baiña espetxean euki eben 1.356ko Azaroaren 9arte.

1.352ko urtean ezkondu zan IIn Karlos, Frantziko errege IIn Juan “Ona” 1.319/1.364 urte bitartean bizi eta errege 1.354/64ko urtetan zana, eta bere emazte Luxenburgoko Bonaren alaba izan zan, Frantziko Juanagaz.

(1) Bekaitz = envidia.

1.354ko urtean II In Karlos, Frantziako II In Juan bere aitagiñerrabagaz eriotzeraino etsaituta egon zan, berak eukezan oiñordeakaz, nor izan zala uste ebalako Frantziaren erregetza eskuratzeko, eta orren itxaropenekin beren erreñua sendotzeko etsaien aurka, Ingalaterrako errege III In Eduardogaz alkartu zan, gero 1.358an Frantziako Mertzel Etiennen iraultzari lagunduta.

Beartuta, Gaztelako I Pedro “Odol-zalegaz” 1.334-1.369 urte bitartetan bizi eta 1.350/1.369ko urte bitartetan errege izan zanakin, eta Aragoiko IVn Pedro “Zeremoni zaleen” artean, artekari lez egin bear izan eban, eta gero denborak zelan etorten ziranean, batagaz edo besteagaz beinbanan alkartuko zan.

1.364ko Jorraillaren 8an il zan Londresen II In Juan, Vn Karlos errege aulkira igonda.

1.364an Loraillaren 16an Kotxerel erri ta Eurreko ibai inguruan, Nafarroako errege II In Karlosek galdu eban borrokagaz eta Vn Karlos Frantziako errege lez Loraillaren 19an Reimseko Eleiz Nagusian koroatu ebenean, amaitu jakozan II In Karloseri, Frantziako erregetzagaz euki ebazan eskubide guztiak.

1.365eko urtean Saint Denisen Frantziako Vn Karlos eta Nafarroako II In Karlosek egin eban elkargo bidetik, II In Karlosek Frantziaren erregetzagaz euki ebezan eskubideak itzi bear ebazan, euren aldeko jaurkintzaren antolakuntzak erreztuteko euki ebezan jabedunezko erriakaz truke eginda, eta II In Karlosek egokitu jakon Montpellierreko erritarrakaz arazo aundiak eukinda, oneik ez ebelako gura Nafartarren menpean egon.

II In Karlosen Nafarroako erregetza jarrera orretan lotuta eta Frantzia, Aragoi ta Gaztelako erregetzak gero eta indar geiagotan sartzen joan zirelako, Nafartar erregetzaren jabetasuna lortu gurean ibili ziran iru erregetza orreik, katolikotasunaren laguntza osoarekin.

Euskalerriko lurralde nagusiak bananduta egon ziralako, denboraren etorkizuna izango zan bakarrik bear zana, baten edo besteko erreñu orren eskuetan jaustea.

Azken baten eta maltzurrezko guzur utsezko denborak ziralako, Aragoiko II In Fernando ka-

tolikua izango zan indar askoren keiñadakin eta ariñautik II In Julio Aita Santuaren buldak eskerniatu ondoren, Nafarroako erregeak eleizatik kanpora bialtzea lortuko eban.

1.378ko urtean gaztelarrak, 1.263an II In Teobaldok Tiebaseko errian liburutegi eta idaz agirien gorde lekua izan edin, eraiki eban gaztelua erre eban, barruan eukan artxiboaren arduradunezko zaindari eta paper guztiakaz.

II In Karlos “Txarra” deritxon au: Izakera gogorrekua, zorizale⁽¹⁾, odol bizikoa, eta mendekaria izan zan.

Ez ziran izan gitxiago baiña, Gaztelako I Pedro “Odol-zale” eta Aragoiko IVn Pedro “Zeremoni zale”ak. Orduko denboraren ekandu eta lojikazko bide giroak alan eskatzen ebalako.

II In Karlosek euki zituzen seme/alabak auek ziran:

Nafarroako Maria 1.360/1.420 urte bitartean bizi zana, ta 1.393an Aragon eta Jimeneztar Alfoso Aragoiko errege eta Ribagorzako kondea zanagaz ezkondu zana.

III In Karlos “Biotz Andikoa” 1.361/1.425 urte bitartean bizi eta Nafarroako errege izango zana.

Nafarroako Bona 1.364/1.389 urte bitartean bizi zana.

Nafarroako Pedro 1.366/1.412 urte bitartean bizi zana eta 1.411 Alezongo Katalinagaz ezkondu zana.

Nafarroako Felipe 1.368/ ?.

Nafarroako Juana 1.370/1.437 urte bitartean bizi zana, lenengo esteguetan bere lengusu Breñañako IVn Juan, eta 1.403ko urtean bigarrenez Ingalaterrako IVn Enrikegaz ezkondu zana.

Eta Nafarroako Blanka 1.372/1.385eko urte bitartean bizi zana, eta Frantziako VI In Felipegaz ezkondu zana.

Eta legezko ezkontzatik kanpo. Lizaso´tar Katalinagaz:

Leonel edo Lionel Muruzabal´eko kondea eta Nafarroako erregearen sasi/kumea,

(1) Zorizale = *aventurero*.

1.378/1.413 urte bitartean eta ezkondu barik, Lunako Epifaniagaz bost seme/alaba euki zituzenak.

Eta Joana, Nafarroako erregearen sasi kumea, 1378/1.413 urtetan bizi zana, eta 1.378an Bear´eko Joanegaz ezkondu zana.

1.387an Urtarrillaren 1ean il zan II In Karlos "Txar" au, bear eztan zorigaitz baten:

Bera etxean egonda eta burua joan jakon alako baten, zelaira jausi zan, eta osagillari deituta, onek, koñakagaz bustitako zapiekin ingurutu egiela beren gorputza agindu eban, eta eskuko su argiagaz egon zan morroien kriseillutik, su edo txingar tanta bat jausita, beren gorputza sua artu eban, eta itzaldu edo amatau ezinik, berton erreta il zan.

Beragaitik osteko surrumuruak, askoz txarragoak izan ziran etsai ta saltzailleari esker, berak bere bizitzan egin ebazanak baiño. Beren ekintzari geienez, egia ta zuzentasunak laguntzen eutsozelako.

Ondorio labur bat lez.

Nafarroako II In Karlos onen erregetza eta ekanduzko bizi giro aiekaz konturatzeko, nai ta katolikotasunezko erlijioan batzangotzeko alegin aldetik egiten ebazan inkiizizio edo ta fede zainduak, errietako jabetasunaren aldakuntzak, espexeratzeak, erbesteratzeak, pozoitasunak ta sarraski, edo ta egiten ziran ilketak ez dodaz ekarten, edeslan onen kondaira lar luzea litekelako.

Orduko errigizartearentzat orokorrezko edesti ori, oso garrazkeriko zigorpekua izan zan eta katolikotasun alderdikierizko arrazoietan edozer gauza gaitik griñatsuki⁽¹⁾

ezartzen baziran izilpeak, sinistu ezinekoak izanda be, gaurko denboretaraiño iraun dabe.

Ekintza orren esan naia da, asierazko edo ta IV n gizaldian artu ziran erabagiak, nai oker edo zuzenezkoak izan, ezer aldatu barik etorri dirala gure gaurko denboretaraiño.

Orregaitik ez gara arrigarritu bear, Kolonen Nortasunezko izatasun arloetan etorri diran ertzeko edo gogorrezko iziltasunagaitik, Europa osoaren berezko erriak euren nortasunera itzartu edo ta arduratuta itzuli ez zitezen, menpearen arrazoizko baldintza orreik orain be bizi bizirik daukaguzelako gure artean erlijio lez, eta erreza dalako ostonduta ekartea edestitik zear, egun baten asmatu ziran Batzangotasunezko sasikatolikotasunaren mendeko arrazoi orreik, guda indarkerizko keiñu edo meatxuekaz lagunduta etorri ba dira, gaur ikusi leiken lez.

Edo ta, ala uste dabe menperatzaille orreik, Kolonen izatasunezko nortasunekin batera, argituko doguzenak.

(1) Griñatsuki = *apasionadamente, excesivamente.*

Kristobal Kolon, Nafarroako IVⁿ Karlos erregearen Semea izan ote zan? (IV)

IIIⁿ Karlos “Biotz Andikoa”

Nafarroaren Ebreuxeko leifuaren IIⁿ Karlos “Txarra” eta Baloiseko Juana aita/ama bidez jaio zan Frantziko Mantesen Joliko errian IIIⁿ Karlos au 1.361eko Uztaillaren 22an.

1.375ean, Gaztelako errege IIⁿ Enrikeren alabagaz, Trastamarako Leonorrekin ezkondu zanean, bakertzu ebazan Gaztela ta Nafarroarren artean egon ziran eztabaidak, gero I Juan eta IIIⁿ Enrikerekin iraun ebenak.

IIIⁿ Karlosek, Trastamaratar Leonorren ezkontza bidetik, seme/alaba oneik euki ebazan:

Juana Foixeko konde-andrea, Foixeko IIIⁿ Juan kondeagaz ezkondu, eta 1.383/1.413 urte bitartean bizi zana.

Nafarroako I Blanka, Nafarroako erregetzan bere aita IIIⁿ Karlosen ondorengoa izango zana eta 1.385ean Iruñan jaio eta 1.441ean Jorraillaren 3an Santa Maria de Niebasen il zana.

Maria, 1.388ko urtean jaio ta 1.425ean il.

Margarita, 1.390ko urtean jaio ta 1.403an il.

Beatriz, Martxeko konde-andrea, IIⁿ Jaime Martxeko kondeagaz ezkondu zanetik, eta 1.392 jaio ta 1.415ko urtean il zana.

Isabel Armañakeko konde-andrea, Armañakeko kondea IVⁿ Juanegaz ezkondu zanetik.

Karlos, 1.397an Dagonillaren 31ⁿ Iruñan jaioa, 1.398ko urtean Nafarroako erregearen ondorengo izendatu ebena, eta 1.402an Dagonilaren 12an Lizarran il zana.

Luis, 1.401ean Oliten jaioa eta 1.402an Urrillaren 14an il zana.

Eta Esparzatar Maria Migelegaz, ezkontzaren kanpoko sasiseme/alaba auek onek ebazan:

Nafarroako Juana, 1.396an Ortiz de Zuñigatar Iñigoren lengo ezkontza bidetik Sada ta Eslabako andrea zana, eta 1.424an Beaumont´tar Luisegaz bigarrenez ezkontuta Leringo konde-andrea izan zana.

Lanzelot, 1.386an jaio ta 1.420an Urtarrillaren 8an il zana eta 1.408-1.420ko urte bitartean jabetasun barik egon zalako, Iruñako apezpikutegian gotzaiñaren ordezkoa izan zana.

Godofredo, Korteseko Kondea eta Arellanoko Teresagaz ezkontuta egon zana.

Leonell, 1.441eko urtearen ostetik il zana.

Eta **Maria**, lekaimea izan zana.

1.378ko urtean bere aitaren aginduz, IIIIn Karlos, Frantziko Vn Karlosegana joan zan ordari/gizon⁽¹⁾ baten buru zanagaz itzegiten.

Vn Karlosek ez eban ontzat artu IIIIn Karlosek bere aitaren aginduz eroaten eban mezua eta atxilotuaz gain, bere aita IIn Karlosek Frantziko lurraldean euki ebazan jabetasunak kendu eutsezan Txarburgokoarenak izan ezik, auek ondo babes-tuta euki ebazalako.

Vn Karlosek, IIIIn Karlos zipertu edo oñazkatutako galdeketa-
ra bialdu ebanean⁽²⁾, IIn Karlos Logroñoeko Uria bereganatze-

ko ibili zala jakin eban Frantziko Vn Karlosek, eta Gaztelako IIn Enrike-ri esanda, onek Nafarroa erasotzeko agindu eban, IIn Karloseri beartuz Brioneseko ongundea siñatu egian.

1.380ko urtean Frantziko Vn Karlos il zanean, VIn Karlosek askatu eban Nafarroako IIIIn Karlos.

Oraiñarte be bai, baiña emendik aurrera, Nafartarren gortekoak geiago begituten eben Frantziko gortera Gaztelatarren gortera baiño, Frantziko gortea jakituriz eta artu/emoneko arremantetan garbiagoak izan zirelako, Aragoiko gortekoaren antzera.

Eta Nafarroako IIIIn Karlos erregeak emendik aurrera, sendotu ta bizkortu ebazan Nafar izakizunezko almenak, bakean, eder/lanetan eta jaurkintzari, aurrerakuntza aundiak emonda.

Aurrerakuntza onegaz, Gaztela, Aragoi, Frantzia eta Ingalaterrakin bakeztu ebazan arremanak, eta neurri

(1) Ordaritzza = embajador, Ordari/gizon taldea = conjunto de personas que comprenden una embajada. (2) Zipertu edo oñazkatu = tortura. Oñazkatutako Galdeketa = interrogatorio, bajo tormento.

orreitan euren arteko lankidetasuna be bai, erregeen arteko ezkontzari ta Abiñon´eko Aita Santuari lagunduta.

1.380an Uztaillaren 1ean amaitu ebazan Iruñako Eleiz Nagusiaren konponketak, eta Tafalla ta Oliteko errege jauregiak be eraiki ebazan.

1.387an Urtarrillaren 1ean, bere aita IIⁿ Karlos il zanean igon eban Nafartarren erregetzazko aulkira, eta Ebreauxeko konde ta Nemourseko dukea izendatu eben.

1.388an Gaztelako errege ta Bizkai-ko Jauna zana I Juanek, bere seme Gaztelako errege izango zan IIIⁿ Enrike, Lankasterreko Katalinagaz ezkontzeko ibili zanean, Asturiaseko Printzerria sortu eban, eta eurok izan ziran lenengo Asturiaseko printzeak edo errege-erregiñ gai, Gaztelako erregetza ondore lez jaurkitzeko.

1.402an Aragoiko erregetzagaz ba-keak lortzeko, bere alaba Blanka Siziliako II^{na} eta Aragoiko errege

izango zan I Martin gaztea “Gizabideko” deritxonagaz ez-kondu eban, eta elkarrizketa bardin antzeko baten ibili zan Ingeles eta Frantzikoarekin.

1.404ko urtean IIIⁿ Karlosek, Pariseko alkargoaren bitartez eta Txanpaña ta Brieko jabetasunak frantzezari itxi ondoren, Frantziko VIⁿ Karlosegaz garbitu ta argitu ebazan Frantzi-ko lurraldeetan euki ebazan Ebreauxeko Nafar jabetasunak, bere nafartar adizkideak Frantziko gortearen leku garran-tzientetarako izendatzea lortuta.

1.409ko urtean Bartzelonan il zan Nafarroako I Blankaren senarra, “Gizabideko” deritxon Siziliako II^{na} eta 1.396ko ur-tean izendatu eben Aragoiko I Martin erregea.

1.412ko urtean Granadako moruen erregetza menperatzeko alegiñetan be ibili zan Gaztelatarrei laguntzen, eta aukera orretan Antekerako Fernando Gaztelako errege/semearen semeakaz ezkondu ebazan Isabel eta Maria bere alabak.

1.413ko urtean IIIⁿ Karlos onen zeregiñ onenetan, Goiene-ko Auzitegia sortzea izan zan.

1.415eko urtean IIIⁿ Karlosek, bere alaba Blanka Aragoiko I Martinen alarguna, norekin ezkonduko arazoan aurkeztu zan.

Eta Foix etxeakoak, euren alaba Juana il zanen alarguna IIIⁿ Juan aurkeztuta, Aragoiko I Fernandok bere bigarren seme Aragoiko IIⁿ Juan izango zana aurkeztu eutsoen, eta Blanka baiño 12 urte gazteagoa izan arren, IIIⁿ Karlosek, len Foi-xekoakaz sortu zana Nafartarren erregetza Frantziko errege-tzagaitik iruntsita geratzeko arrizkuan ostera sortu ez egian, bigarren aukera artu eban ontzat, eta Aragoiko IIⁿ Juanegaz ezkontzeko geratu ziran.

Eta ezkontza au aurrera eroateko, 1.419an Azaroaren 6an Oliten, eta 1.420ko Otsaillaren 18an Guadalajarako egiune-tan aukeratu ziran baldintzak, oneixek izan ziran:

- a) Nemurseko dukadoa artu ondoren, Nafarroako erregetza, I Blankarentzat eta beren ondorengoarentzat izatea.
- b) Nafarroako erregetzan iñungo lurralderik ezin zala zatitu, eta erbesteko erregetza baten menpe geratu.
- d) Nafarroaren jaurkintzazko gortearen ardurazko lan to-kiak, Nafartarrentzat bakarrik izan zitezela.

IIIⁿ Karlosek neurri orreikaz, naita Nafarroako erregetza Trastamarako etxeagaz ezkondu arren, bere erregetzazko eskubidearen izatasuna ondo lotuta gura eban, Nafartarren erreñua baldintza sendoakaz, askatasun guztiegaz irautea gure ebalako.

1.423ko Urtarrillaren 20an IIIIn Karlosek, I Juan Gaztelakoa Asturiasen egin eban antzera, Bianako printzerria sortu eban Nafar erregetzaren ondorengotzat, eta beren billoba IVn Karlos izango zan lenengo errege-gaia, Bianako erakunde barri orrek izendatuko ebena.

1.425ean Iraillaren 8an Oliten il zan Nafarroako IIIIn Karlos “Biotz Andiko” errege au, Nafarroako jaurkintzaren alde alegiñ-on aundiak egin da gero.

I Blanka, Nafarroako erregiña.

Nafarroako “Biotz Andiko” errege zan IIIIn Karlos eta bere emazte Trastamarako Leonor, IIIn Enrike Gaztelako erregearen arreba zanaren bidetik, Iruñan jaio zan Ebreuxeko leiñuko zana Nafarroako I Blanka au 1.385eko urtean.

Nire maisu eta lagun andia izan zan San Sebastiantar Jose Marik (Latxaga) esaten eustan Nafarroako I Blanka erregiñagaitik, bera izan zala andra eder ta politena Nafarroa osoan.

I Blankaren bizi kondaira.

1.401eko urtean il zan Siziliako erreñuaren jabe izan zan Maria, Aragoiko erregearen seme I Martin gazteagaz ezkontuta egon zana, au Siziliako erreñuagaz jabe geratuta, naita Siziliako jabeduna bere lenengo emaztea izan arren.

1.402ko Urtarrillaren 21ean Nafarroako IIIIn Karlosek, Aragoiko erregetzagaz bakeak lortu gurean, bere alaba I Blanka, Siziliako IIIna eta Aragoiko errege izango zan I Martin “Gizabidekoa” deritxon seme gazteagaz ezkontzea erabagi eban.

1.402ko Loraillaren 21ean Kataniako Urian ordezeko legean ezkondu ebazan, Nafarroako Bake-danotar Diego ta Mosentar Lionel, I Blankaren ordezkariak zirala.

1.402ko Azaroaren 9an Bernardo de Kabrerak bideratzen eban itsasontzi baten joaten da I Blanka Siziliako Ugartera.

1.402an Abenduko 26an ezkondu ebazan Migel Mari lekaideak, Nafarroako I Blanka ta Aragoiko I Martin gaztea.

I Blanka, Sizilian egon zan bitartean, ez eban artu arrera edo jardunbide onik, eta bere aita IIIIn Karlosek berari emoten eutsoen arrera orregaitik atsekaberatuz, serbitzariari leporatu eutsen, Blankak ezkontzatik illabete gitxi barru euki eben ume-galtzea, eta baita Siziliako gortekoai salatu, bere alaba Blankari ezkontzaren ordezeko sariak ez eutsozala emoten.

1.404an Uztaillaren 17an emon eutsozan ezkontzako sari orreik, Paterno, Mineo, Lentini, Frankabilla eta Bizzini’ko erriaren jabetasunagaz.

1.404ko Urrillaren 22an “Vicaria” edo erregetzaren ordezekoa izendatzen dabe I Blanka, bere senarraren alde egite edo ta urruntzerakoan.

1.405ean I Martin Aragoira joaten da aldi baterako eta I Blanka berak jaurkitu eban Sizilia bere aolkularitzazko ordezkariaren laguntzagaz.

Eta 1.405ean Dagonillako illean I Martin itzuli zanean amaitu ziran I Blankaren errege ordezekoak.

1.406an Abenduaren 17an euki eben euren lenengo semea, Martiñen izena ipini eutsoenai Aragoiko aita ta aititeri euki eutsoen begirune edo ome-

(1) Zorizale = aventurero.

nagaitik.

1.407ko Dagonillaren illean eta zor-tzi illabete eukezala il jakien, Aragoi ta Siziliako ondorengoa izan bear zan Martin umea.

1.408an Dagonillaren 13an I Blanka ostera izendatzen dabe erregetzaren ordezkoa, bere senar I Martin Zerdeñaren Ugarteko erreñura joateko asmoa euki ebalako bere gudalozte indartzuakaz.

1.408an Urrillaren 3an urten eban Sizilatik I Martin Zerdeñako Ugarterantza.

Eta 1.409an Uztaillako 25ean il zan I Martin au, Kagliariko errian sukargaitzak artuta.

1.409ko Dagonillaren 7an I Blankaren aitagiñerraba Aragoiko I Fernandok “Arteza” edo “Antekerakoa” deritxon onek, on artu eban bere seme I Martin gazteak agindu ebana, eta I Blanka ostera “Vicaria” izendatuta aurrera egin eban Siziliako erregetzaren ordezkotzagaz.

IIIⁿ Karlosek, laster asi zan I Blanka ezkontzeko ardurakin eta 1.409ko urtea amaitzen egoala, Frantziko Isabelen nebeagaz, Babierako-Ingolstadt´tar Luisekin ezkontzeko asi ebazan atonketak. 1.410eko urtearen asieran apurtu ziranak.

1.410eko urtean beste ezkontza bat be atondu eutsoen I Blankari, Bar´eko I Roberto Dukearen seme Eduardorekin, ezerezean geratu zana.

1.410ean Lorailaren 31ⁿ I Blankaren senarra izan zana eta “Biotz onekua” deritxonai I Martin Aragoiko errege izateko zana il zan, eta I Blanka Siziliako erregetzan bere zeregiñ onagaitik, Siziliatarrak erregearen ordezkotzan iraun egiala

gura eben eta IIIⁿ Federiko Siziliako errege izan zan ondorengo bategaz Peraltako Nikolasekin ezkondu gura eben.

Portugaleko I Juanek be, bere seme bategaz ezkondu gura eban, Siziliako ugartearen jabetza berak gura ebalako.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (V)

I Blankaren bizi kondairatik datorrena.

Monikako Konde Kabreratar Bernardok be gura eban beragaz ezkondu zedin, ta I Blanka indarrez arrapatu gurean ibili zan.

1.411ko Loraillaren illean Kabreratar Bernardo bere matxintasunezko alegiñagaitik epaitu ebenean, erregeen aolkularitzazko erakundeak I Blanka erregeiñagaitik esan eban, erregeiñak Siziliako eztabaidagitik bere Nafarroako senideai sekula ez eutsela eskatu laguntzarik, auek Siziliako arazoak ez ebelako euki ezer ikusirik.

1.412an Bagillaren 28an Aragoiko errege Antekerako I Fernandok, XIII In Aita Santu Beneditoren laguntzagaz eta Kaspen egin ziran antolabideakaz, beraganatu eban Siziliako erregetza.

Eta 1.412ko Azaroaren 21ean Siziliako gortekoak koroatu eben Aragoiko I Fernando Siziliako errege lez.

1.413an Uztaillako illean I Blankaren aizta Juana, Foix Konderriaren jabe eta Nafar erriñuaren ondorengo zarrena seme/alaba barik il zanean, guztiz aldatu ziran I Blankaren bizi ekintzak, bere aita III In Karlosek, bere ondora joateko eskatu eutsonean.

1.415eko Jorraillan I Blankak, ia 13 urte ordezkot lanetan ibilita urten eban Siziliatik, Nafarroaren gorte-

koak aukeratu ebazan, Pierres de Peraltatar Mosen eta Asiain-tar Juanen laguntzagaz.

1.416an Urrillaren 28an Nafarroako errege III In Karlosek Oli-ten, bere alabaren eskaerari baimena emonda gero, Nafarroaren erregetzazko ondorengo lez izendatuta, ziñez itz emon bear izan eutson I Blankak.

Eta 1.419ko Azaroaren 5ean Nafartar gortekoak, Aragoiko erregearen seme Peñafeleko Duke, Mayorgako Konde, Larako jaun eta geroago errege izango zan II In Juanegaz atondu eben I Blankaren ezkontza, Nafarroako erregetzaren alde euki bear ebezan jabetasunezko baldintzarekin.

1.419an Abenduaren 5ean Oliten, ordezkotza bidez ezkondu ziran.

Eta 1.420an Bagillaren 18an Iruñako Ama Zuriaren Eleiz Nagusian ezkondu ziran eurak, I Blankak 35 urte zituela⁽¹⁾ eta II In Juanek 22 urtegaz (1.397an Bagillaren 29an Kanoko Medinan jaioa).

Euki zituzen seme/alabak, oneixek ziran:

1.421-1.461eko urte bitartea bizi zan IVⁿ Karlos, Bianako Lenengo printzea, Borgoñako Dukea ta III In Feliperen loba Kleberis´tar Ines´ekin ezkondata egon zana.

1.423-1.425eko urte bitartean bizi zan Juana.

1.424-1.464ko urte bitartean bizi zan Blanka, eta Gaztela Leongo errege izan zan IVⁿ Enrikegaz ezkondata egon zana.

1.425-1.479ko urte bitartean bizi zan Leonor, Nafarroako erregetzan ondorengoa zana eta Foix´eko IVⁿ Gaston, Foixeko Konde ta Bearn´eko Kondearen ordezkoa izan zanarekin ezkondata egon zana.

Edestiaren aria ostera artuta.

1.421eko Lorailaren 29an I Blanka ta II In Juan Peñafilen egon zirala, jaio jakien lenengo seme Karlos, eta 1.419ko ur-

tean ezarri ziran baldintzakaz, bera izendatu eben Nafarroaren erregetzazko ondorengoa, ama, I Blanka ilten zanean.

Jaiotzatik lau illabetera, Olmedoko Urian bateatu eben IVⁿ Karlos, bere besoetako-aitak edo aitabitxiak, Gaztelako errege II In Juan aita ta Luna´tar Albaro Gaztelako Kondestablea.

1.422ko urtean I Blankaren aita Nafarroako errege III In Karlosek deituta, irurak joan ziran Nafarroako errege Tafalla ta Oliteko errege jauregietan bizitzera.

1.423an Urtarrillaren 20an Tudelan izenpetu zan agiriagaitik, III In Karlos Nafarroako erregeak, Bianako Printzerria sortu eban, bere biloba Karlos izanda erakunde orren leen printze edo ondorengoa.

Eta urte onetan jaio zan bigarren alaba Juana.

1.424ko Bagillaren 9an, Blanka irugarren alaba jaio jakien.

(1) Baleiteke, 38 euki ebazan urteak eukitea 35 baiño.

1.425ean Otsaillaren 2an Leonor jaio jakien.

1.425ean Dagonillaren 22an il jakien Juana alaba nagusia.

Eta 1.425ean Iraillaren 8an, I Blankaren aita Nafarroako errege III In Karlos Biotz Onekua ilda ostean, I Blanka geratu zan Nafarroako erregiña lez.

1.425eko Azaroaren 29an geratu zan izendatuta II In Juan, Ribagorza ta Balentziako Konde lez.

I Blankaren bizitza Nafarroako erregiña lez.

I Blankaren bigarren senarra Aragoiko II In Juan onek, bera baiño 10-12⁽¹⁾ urte gazteago izanez gain, izakera gogorrekua izan zan, ta Aragoi ta Gaztelako lurraldetan euki zituzen jabetasun aundien norkeriagaz, Gaztelako lurraldeetan sarritan euki ebazan borrokazko esku sartzeak.

1.425ean Iraillaren 8an il zan Nafarroako errege III In Karlos “Biotz-Andikua” eta bertan geratu zan izendatuta I Blanka Nafarroako erregiña lez.

1.427an Dagonillaren 9an Nafarroako gorteak barriztu eben ziñezpena IV In Karlosen alde ondorengo errege lez.

1.428/1.429ko urte artean II In Juanek bere guda indar alegiñakin, eta Aragoiko mugaren lurralde batzuk galduta gero, gaztelarrek andik bota eben orduan, deitu eutson I Blankak Nafarroako errege lez koroatzea atzeratzen euki ebalako, eta alan urbildu zan bere ondora.

1.429an Lorailaren 15ean lau urte beranduago erregetzara igon ebanetik koroatu ebezan Iruñako Eleiz Nagusian Nafarroako I Blanka ta Aragoiko II In Juan. II In Juan erregiñaren ezkon-lagun lez.

1.439an Otsaillaren 17an I Blanka Nafarroako erregiñak il orduko bere borondatezko azkenai idatzi eban agirian, bere seme IV In Karloseri eskatzen eutson: ez egiala erregetzazko ardurarik artu, bere aita II In Juanek esan arte, eta I Blanka ama il zanean, aitaren ordezko agintaritzaz artuko eban.

1.441ean Jorraillaren 1ean il zan I Blanka Nafarroako erregiña, bere alaba II In Blanka Gaztelako IV In enrikegaz Epailaren 31n ezkondata urrengo egunean, ta Nafartar gorteakoak Jorraillaren 3an Segobian Niebako errian, Erregearen Santa Maria Eleizan illobiratu eben.

Bere arri-illobia gaur, beren lekutik kenduta Kukullaren San Millaneko gela illun baten baztertuta dago, beste Napar errege askoren antzean.

Aragoiko errege II In Juan “Guzurti-Aundia”ren bizi kondaira.

Antekerako I Fernando eta Gaztelako Urrakatar Leonorren semea izan zan.

1.397ko Bagillaren 29an, Gaztelako Medina del Kanpon jaio zan, eta bere bizitzan artu ebazan andiki izenak: 1.425-1.479 urte bitartean Ribagorzako Kondea, Peñafieleko Duke ta Nafarroako errege, eta 1.458-1.479ko urte bitartean, Aragoi, Zerdeña ta Siziliako errege.

1.427ko dagonillaren 9an II In Juanek, bere begiko alaba izan zan Leonor izendatu eban ondorengo Iruñako gorteetan, bere beste seme IV In Karlos eta alaba II In Blankarekin orren ostean, maltzur eta guzurraren azpikerizko jokuetan asita.

1.429ko udan, II In Juan “Guzurti Andi” onek, antza, Nafarroako jaurkintzan ez ebalako euki zeregiñik, bere Aragoiko anaiaren diru ta ondasunezko irabazkiari laguntzearren, Ena-

(1) I Blankaren adiñetan, azkeneko ikerketeta bidez, zalantza orreik agertzen diralako.

reseo ibarretatik sartu zan Gaztelako lurraldeetara, eta Jadrakeko inguruan borroka antolatzen egoala, bere arreba Maria, Gaztelako II In Juanegaz ezkondu egin zana sartu zan lez bitartean, or amaitu ziran Gaztelako lurraldeetatik Aragoiko II In Juanek egingo zituzen txangoak, eta urrango urterako Gaztelako II In Juanen aurka antolatuta euki eban guda.

1.435eko urtean laguntza bardiñean ibili zan bere anai Aragoiko Vn Alfonso erregeak Napoleseko erreñuaren jabetasuna lortu egian, baiña utsegite andi baten amaitu zan.

1.436an Uztaillaren 30ean II In Juanek, Leonor bere begikotasunezko alaba ariñautik Foixeko IVn Gaston Kondeagaz egin eban ezkontzeko alkargoa baieztatuten dau, berentzat ezkon-sari lez Miranda, Larraga eta Falzeseko urien kontuan 50.000 florin emonda.

Eta guri geien arduratu egiten gaituelako, bere bizi kondaira, bere emazte I Blanka 1.441eko urtean il zanetik artuko dogu.

II In Juan bera izan zan bere 82 urtekin XIV-XVeko gizaldi bitartean, geiago bizi edo ta zarrenetariko erregea izango zana, 1.479an Urtarrillaren 20an Bartzelonan il zan arte.

1.441eko Jorraillaren 1ean, I Blanka il zanetik eta berak azkenai lez bere seme IVn Karloseri borondatez idatzita agindu eutsonegagaz, II In Juanek naspilduta euki eban bere seme IVn Karlos Nafarroaren erregetzazko zeregiñetan, IVn Karlos bere semea ezkerrekoa eta esanekoa izanez gain zordun be agertzen zalako, agindu orreik I Blanka amaren esanetan eroan ebazan, arik eta II In Juan aitak ostera ezkontzen zala esan arte.

1.442ko urtean eta I Blanka ama il zan ostetik II In Juanek, Leonor bere alaba txikerra eta Foixeko Gaston Kondea ezkondu ebazan, berau bere senarraz Bearn´era bizitzen joanda.

1.444ko Jorraillan ezkondu zan Nafarroako II In Juan, Gaztelako amiral Enrikez´tar Fradike, ta Fernandez de Kordoba ta Ayalatar Marianaren alaba, Enrikez eta Fernandez de Kordoba ta Ayalatar Juanagaz 19 urte euki ebazala, bere aundizale, ospezale ta dana gura ebenagaz.

Emendik aurrera ta I Blankaren azkenai bidez, II In Juanen jardunbidea bere seme IVn Karlosegaz gogortu egin zan ezin besterarte, bere emazte Enrikeztar Juana Lizarrara bialduta, IVn Karlosen errege-ordezko zeregiñak nastu ta oztopatzeko alegiñean, Nafartar erritarren artean asarre aundiak sortu ebana, eta IVn Karlos bere aitaren aurka asi zanean al eben gogortasunean, Nafartar erria zati bitan banandu ebana, beamontarrak Karlosen alde kokatuta, eta agramontarrak II In Juanen alde, 1.451n anaien arteko gudara eroan ebazanak.

1.445eko urtea baiño ariñautik II In Juanek, bere Gaztelako errege II In Juan koñatua ta onen gual agintari nagusi Albaro de Lunagaz, betiko lurraldearen nagusitasunezko jabetasunetan ibilita, Atienza ta Torrijako Uriak artu ebazan, baiña urte onetan talde biak Olmedon aurrez aurre aurkeztu ziranean, Nafarroako II In Juanek naita Aragoitar gualozteekaz batera egon, astiñaldi gogorra artu eban, eta borroka orregaz amaitu jakien aragoitarrai gaztelaniako gauzatan euki ebezan indarrezko eragipen guztiak.

Nafartarren anai-arteko guda.

IVn Karlos Gaztelara joan zan, Asturiaseko Printzea ta Albaro de Luna kondestablearen laguntza eskatzera, oneik argi itxita, eurak ez zirala Nafarroagaitik borrokatzen, IIn Juanen aurka baiño, eta gaiñera zirikatzen dautsoe, aitak emoten eutson arrera txar ta otzagaitik, obeto ibiliko zala gaztelarrakin alkargotuta, bide batez oartuazota, zelan bere ama ordea aurdun egonda, ekarriko eben ondorengotasunagaz.

Ondoren, Asturiaseko Printzeak Albaro de Luna Kondestableari itaun au egin eutson: “Guk baiña, zer lortzen dogu Nafartarrai laguntzeagaz?”. Kondestable jaunak erantzun da: “izten dautsagun 40 urteko anaiguda”.

1.451n Iraillaren 8an IVn Karlosek euskaraz, alkartasunezko ituna sinatu egiten dau, eta Asturiaseko printzea ta Luna Kondestable oneik, ingurata euki eben Buradoneko gaztelua itzultzen dautsoe.

1.451ean Urrillaren 23an borrokatu ziran talde biak Aibarreko zelaietan, eta IVn Karlosek astiñaldi andia artuta, IIn Juanek atxilotu eban Beaumont´tar Luis Nafartar Kondestableagaz batera.

1.452ean Epaillaren 10ean Enrikeztar Juana IVn Karlosen ama ordea, ariñeketan urten bear izan eben Lizarratik, bere semea Aragoiko legeak agintzen eben eran, Aragoien jaio zedin, eta or ibili zan larri, Nafarroaren mugako Sos erritxoan jaio zalako egun orretan, gero Aragoiko IIn Fernando katolikoa izango zana.

Eta Juana Enrikez onek, euken amurru aundiena erakutsiko eban emendik aurrera, bere seme/alaba ordearen aurka, Leonor txikerrenagaz izan

ezik, bere senar IIn Juaneri alegiñ orregaz bultzatuta, IVn Karlos eta IIn Blanka bere seme/alaba oneik erregetzatik alboratu egiezen, eta 1.455eko urtean IIn Juanek Nafar-erregetzaren ondorengoak ez diran lez aldarrikatu ondoren, biak pozoituta il ebazan.

Guda au ezan amaituko arik eta 1.512an IIn Fernando katolikua Iruña menperatuta, I Karlosek 1.522an Mayan, ta 1.523an Ondarribin, Nafartar askatasunezko Ikurrak menperatu arte.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (VI)

Aragoiko jaurkintza.

1.454ko urtean II In Juanen anaia Aragoiko Vn Alfonso, Italia ta Siziliaren egoaldetik jaurkitzen egoala bere erreinua, II In Juan izendatu eban Aragoi ta Kataluñako ordezkotzat⁽¹⁾.

1.455eko urtean II In Blanka bere neba IVn Karlosekin batera, bere aita II In Juaneri, Nafar erregetzan eurak euki ebazan errege/erregiñ izateko eskubideak eskatu eutsoezan, eta onek, ondorebage biak itzi ta irugarren alaba Leonor 30 urte ebazala ondorengo lez izendatuta, Nafarroarren arteko anai-guda biztu eban.

1.458an Uztaillaren 15ean Aragoiko Vn Alfonso erregea ondorengo barik il da, II In Juaneri egoki jakon Aragoitarren erregetzazko aulkia.

Eta 1.458an Uztaillaren 25ean II In Juanek, naita batera Kataluñako jaurkintza bere seme IVn Karlose-ri emon bear, bere seme Fernando⁽²⁾ Montblankeko Duke ta Ribagorzako Konde izendatu eban Balagerreko Uriaren jauntzagaz batera.

1.460an IVn Karlos atxilotu eben bere aita II In Juanen aginduz, eta

Kataluñan II In Juanen aurka egon ziran erakundeak, La-Biga, errien andiki, zaldunak eta eleizako abade ta agintari batzuk matxinatuta, anai arteko guda antzeko bat asi eben.

1.460ko urtean Katalan gorteak Leridako Urian batzartuta, aske itzi egiela bere seme IVn Karlos eskatu eutsoen II In Juaneri.

Eta 1.461ean Katalanek II In Juaneri, Penedeseko Billafrankaren ongunea onartzen beartu eban, berari debekatuta Kataluñan sartzea bertoko agintarien baimenik

(1) Ordezko = lugarteniente. (2) Gero II In Fernando katolikua izango zana.

bage, Kataluñako jaurkintza IVn Karlosen ardurapean itxita, naita lan ori Kataluñaren Orokorrezko edo Generalitateko arduradunak egin, IIn Juan IVn Karlosen aita, beti ibili zalako beren atzetik atxilotu naian.

1.461eko urte berean IIn Juanek, gogogabeko aldarrikapen bat egin eban, IVn Karlosen erregetzazko eskubidearen jabetasunak onartuta.

Eta 1.461eko Iraillaren 23an il zan IVn Karlos, Enrikeztar Juana IIn Juanen emazteak pozoituta.

IVn Karlos il ostean Katalanak, aurrera eroan eben IIn Juaneri Kataluñan sartzen ez iztea, bertoko arduradunaren baimenik gabe.

1.462ko Otsaillan baiña, IIn Juanek Penedeseko Billafrankaren ituneri jaramon egin barik Kataluñan sartuta, katalanen anai arteko guda asi eben, remensako payes nekazaritzaren iraultzagaz bateratu zana.

Kataluñako matxintasunaren aurka IIn Juanek lortu ebana, Aragoi, Balentzia ta Siziliaren zintzotasuna zan.

Katalanek baiña, IIn Juan errege lez ez ebelako ontzat artzen, erbesteratutako bat izango zan lez euki eben.

Kataluñako Jeneralitatearen gudalozteak Pallarestar Rojerren aginduz, Enrikeztar Juana eta bere seme Fernando Jeronan egin ziran gazteluan, inguratuta euki ebazan lau

illabetetan, arik eta IIn Juan frantzezaren laguntzarekin askatu arte.

XIn Luisen Frantzez laguntzagaitik erabagi ziran ordaiñak, 200.000 urre-gorritzko otxin edo dolbekoa⁽¹⁾ zan, IIn Juanek urte baten barruan ordaindu bear ebana, eta ordainketa orren bitartean Zerdeña ta Rosellon emon ebalako baikuntzan, Frantzezaren jabetasunera aldatu ziran, 200.000 dolbeko dirutza ori IIn Juanek, sekula ez ebalako ordaindu.

Guda luze onetan Katalanak, Gaztelako IVn Enrikeri eskeiñi eutsoen Bartzelonako konderria, eta izendatu be bai, baiña Frantzezak bitartean sartuta IIn Juanek zor eutsozan ordaiñak eskuratu gura ebalako, gaztelatarrak nai aleginduarren be, ez eben Bartzelonako konderriri ori artu.

IIn Juanek denbora oneitan bere maltzurtasunezko trikimaillu guz-

(1) Urre-gorritzko otxin edo dolba = doblones de oro.

tiegaz, Nafartar erreñua bere bigarren ezkontzako seme Fernandoren eskuetan izteko ibili zan, maltzurrezko joku orretan bere alaba txikerra Leonorren alde ibili zalakoan, bere lenengo alaba IIn Blanka erregetzatik zelan alden du alegiñetan ibili zalako, baiña denboraren igarotzeak erakutsiko eban, ori be guzur utsa izan zala, azken baten Leonorren aurka be ibili zalako.

1.462an Jorraillaren 12an IIn Juanek Oliten, bere alaba Leonor eta bere senar Gastonekin sinatu eban alkargo bat, Leonor bere urrengoa izendatuta bere zenarra be ondorengo lez artu ebana.

Eta orretarako II Blanka benetako erregeñaren eskubideen gaiñetik egin bear ziran lez gauza orreik, bereala asi ziran azpikeriz beren ilketa antolatzen.

1.462ko urtean IIn Blanka baka-

rrik eta bere aitaren naikerizko aginduan Oliten atxilotuta egoala, IIn Juan Frantziko XIn Luisekin Agurainen batzartuta egon zirala, alkargo bat egin eben, IIn Blanka 38 urte eukezala, Frantziko XIn Luisen 16 urteko seme txikerra Berri´ko Dukea izan zanaren Karlosegaz ezkondu zedin, eta IIn Blankak ezetza emon eban lez, aita asarre, Foixeko IVn Gaston bere suiñen agindupeko Monkada dorrean atxilotzea erabagi eban.

1.462an Jorraillaren 23an eta IIn Juanek aginduta, Moisen Pierres Peraltakoak IIn Blanka, mendi osterata atxilotuta eroan eban, eta Orreagako lekaretxean egon ziranean, IIn Blankak: “bere Nafar erregetzaren eskubideak ezereztu naian, atxilotuta eroaten ebala aldarrikatu eban, bere orde z Leonor aizta txikerra eta Fernando ugaz-baren mesede”.

“Eta olan izan ez balitz, arduradunak baliobage itzi egitezala beren salaketa orreik, olango zeozer egiterakoan, bere borondatea Gaztelako errege IVn Enrike bere lenengo senarra zanaren, Armeñak Kondearen zainpean iztea zalako euki ebazan eskubideak eta” 1.462ko Jorraillaren 30ean IIn Blankak egin ebana.

Dana dala, Leonor jaio zanean, aitaren tresna biurtu zan beren seme/alaba IVn Karlos eta IIn Blakaren aurka egiteko.

Eta 1.464ko Abenduaren 2an il zan pozoituta IIn Blanka, IIn Juan bere aitaren aginduz Frantziko Orthez errian.

Oarrezko labur baten bidez, emen ikusten doguna.

IIn Juanek bere bigarren emazte Juana Enrikezegaz batera, IVn Karlos eta IIn Blanka euren erregetzazko eskubidetik aldentzeko, Nafarroako anai-guda eurok sortu ebela ikusten dogu, eta trikimaillu guztiak ibilita be ezinean agertu ziranean, pozoitu ebezala biak, Nafar erregetza, euren azkeneko seme Aragoiko IIn Fernandoren eskuetan izteko alegiñean.

1.463ko urtean eta Kataluñako borroka luze au aurre-ra joan zala, katalanak IVn Enrikeri egin eutsoen Eskeintza bardiña egin eutsoen Portugaleko Pedro kondeordeari, baiña au urte bi beranduago il zan lez Kalaf´eko borrokan, gero Aragoiko errege izango zan IIn Fernando katolikua 13 urte bakarrik euki ebazanaren aurka, orgeratu zan aukera ori.

(1) I Blankaren adiñetan, azkeneko ikerketeta bidez, zalantza orreik agertzen diralako.

1.466ko urtean Katalanak Anjou'ko Renato'ri be egin eutsoen eskeintza bardiña, baiña orrek be ez eban aurrerakuntzarik euki.

1.468an Otsaillaren 13an bulerreko min-bizia-gaz il jakon Enriketar Juana emaztea IIn Juaneri.

1.468ko urtean IIn Juanek, Iruñako gotzaiña Txabarri'tar Nikolas bere alaba Leonorren aolkulari zana il eban.

1.469an Epaillaren 5ean Aragoi ta Nafarroako IIn Juan erregeak, bere seme Fernando Gaztelako I Isabelegaz ezkontzeko alegiñetan ibili zala, ariñautik il zan IIn Pio Aita Santuen bulda bat eskarniatu eban, I Isabel eta Fernandok euki eben leen maillako lengusutasuna ezerez-tuteko, eta an egon ziranak jakin arren gertae-ra ori, Leridako lurraldearen Zerberako Urian siñatu eban ezkontzaren alkargo orren agiria.

Eta 1.469an Urrillaren 19an Balladolizen Biberoko jauregian ezkondu ziran Gaztelako I Isabel eta bere leen maillako lengusu Aragoiko erregetzaren ondorengo, Siziliako errege ta Jeronako Printzea zan IIn Fernandogaz.

1.469an Abenduaren 16an Lorenako Dukea il jakien katalanari, eta IIn Juanek Bartzelona inguratu ondoren, bakezko ongune batera eldu ziran alde biak.

1.472an Abenduaren 22an, IIn Juan bere zitalkerizko irurogeita-amabost urte euki zituze-nean ta ia itsu egon arren, bere seme Fernandoren laguntzakin, Bartzelonan sartzea lortu eban, eta egin eben ongune bitartez, danari parkamena emonda, Kataluñaren Foru ta askatasunari ziñez itz emon ondoren, Kataluñako anai guda luze ori, Predralbeseko elkargo orregaz amaitu zan.

IIn Juanek bere askenengo borrokakaz, Rosellon ta Zerdeña be berrezkuratu gura ebazan, baiña XIn Luisek ez eutson ezer emon, diru askoren zorrak euki ebazalako beragaz.

Nafarroako I Blanka eta IIn Juanek lenengo ezkontza bidez euki zituen seme/alabak, oneik izan ziran:

1.421-1.461eko urte bitartea bizi zan IVn Karlos, Jerona ta Bianako Lenengo printzea, Borgoña, Gandia eta Montblankeko Dukea, ta IIIIn Feliperen loba Kleberis'tar Ines'ekin ezkontuta egon zana.

1.423-1.425eko urte bitartean bizi zan Juana.

1.424-1.464ko urte bitartean bizi zan IIn Blanka, eta Gaztela Leongo errege izan zan IVn Enrikegaz ezkontuta egon zana.

1.425-1.479ko urte bitartean bizi zan I Leonor, Nafarroako erregetzan ondorengo ta gero erregiña zana, eta IVn Gaston, Foixeko Konde ta Bearn'eko Kondearen ordezkoa izan zana-kin ezkontuta egon zana.

IIn Juanek Gaztelako Enrikeztar Juanagaz bigarren ezkontza bidez euki zituen seme/alabak, oneik izan ziran:

1.448ko urtean, Aragoiko Leonor.

1.452ko urtean bere ondorengo izango zan Siziliako errege, Aragoiko izenean IIn Fernando, eta Gaztelako erregegiñaren bizi-lagun lez Vn Fernandoren izenagaz ezagutuko zana.

Eta 1.454ko urtean Aragoiko Juana, Napoleseko errege I Fernandogaz ezkondu zana.

Eta IIn Juanek legezko ezkontzatik kanpo euki zituzen seme/alabak, oneik izan ziran:

1.439/40ko urtean Juan, Zaragozako gongotzain edo artx-apezpikua izango zana.

1.417ko urtean Alfonso, Kalatrabako maillan nagusia izango zana-ren alaba Eskobartar Leonorregaz euki ebana.

Nafartar Leriñeko II Konde Beaumont'ar Luisen andregaz euki eban Aragoiko Leonor.

Eta 1.455ko urtean, **Maria**.

1.479ko Urtarrillaren 20an 83 urte eukezala II zan IIn Juan "Andia" esaten eutsoena baiño, andinai, lapur, guzurti, ta maltzur aundi bat izan zana, Nafartar euskal errigizarte ta erregetzari ainbat kalte egin ondoren, eta bere seme IIn Fernandori errege-bizi ekin-tzarako erakutsi eutsozan maltzur ta amarrukerizko guzurak beren aolku ta ikaspide zikiñakin, bizitz

onetan andikerizko ergelkerietan ibili zedin eta baita aaztu barik, Nafar erregetzagaz geratu zedin.

Balls'tar Karrerak esaten dau, Argaiz'tar Gregorio'ren "La perla de Cataluña" liburu-an, 104ko orrialdean: "Manuscrito he leído en lo que confesó la reina al tiempo de morir el rey D. Juan su marido que avia dado veneno al principe D. Carlos". (Carrera Valls, Cataluña, Descubridora d'América, pag, 159).

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (VII)

Fernandez de Kordoba Ayala ta Enrikez'tar Juana.

1.425eko urtean Medina de Rio-sekon jaio zan Enrikez eta Kordobako Fernandez'tar Juana au, 1.431ko urtean Fernandez de Kordoba ta Ayalatar il zan Mariana ama, eta Enrikeztar Fradike Gaztelako Amiralaren bitartez.

Mendiko Kasarrubiosen Vn Jauna, Nafarroako erregearen bizi lagun ta erregiña lez 1.447/1.468 urte bitartean, ta Aragoiko erregiña lez 1.458/1.468 urte bitartean izan zana.

Gaztelako amiralgo nagusi baten alabea izanda eta gazte gazterik ama bage geratuta, andinai edo ta andizale, buru arin, buru gogorreko maiñatsu edo apetatsu ta sutsuzko agintzaillea zan andre au, bere senar IIn Juaneri ainbeste okerkeri egiten lagundu eutsona.

1.444-1.445eko urtean bigarren ezkontzen zan Aragoi ta Nafarroako IIn Juanegaz ezkondu zan, eta euki zituzen seme/alaba, oneixek izan ziran:

1.452an Epailaren 10ean, Aragoiko legeakaz adoz egoteko, ia

denbora barik edo ta doitasunezko denboran elduta Nafarroagaz muga egiten dauan Sos'eko erritxoan (gaur Errege Katolikoaren Sos erria deritxonai) jaio zan, gero katoliko ez izenarekin esagutuko zan Aragoiko IIn Fernando eta Gaztelako I Isabelekin ezkondu ta Vn Fernando lez.

Eta 1.455eko urtean Juana, Aragoiko IIn Fernandoren sasi lengusu eta Napoleseko I Fernandoren izenagaz ezagutu zanakin ezkondu zana.

Enrikeztar Juanaren zeregiñak erregiña lez.

1.458ko urtean Aragoiko Vn Alfonso il zanean ondorengo barik, bere anaia eta orduan Nafarroako errege izan zana izendatu eben Aragoiko errege IIn Juanen izenagaz, eta Juana, Nafarroako erregetzan naita lapur edo ta gurrezkoa izanda eta Aragoien benetakoa, erri bi orrein erregiña lez agertu zan.

Juana sutsuzko ekintza baten agertu zan beti, bere gizonaren lenengo ezkontzako seme nagusia ta Nafartarren benetako errege izan zan IVn Karlos Bianako Printzearen aurka, eta geiago, Juanak jakin ebenean bere semearentzat gura eben emaztea, Gaztelako IVn Enrikeren arreba I Isabelekin ezkontzeko, Karlos aurreratutako alegiñ sakonetan egoala.

Enrikeztar Juana au, ez zan geratuko iñoz, IVn Karlos, IIn Blanka, eta irugarren alaba Leonorregaz, ezkontza bidez bere arduraren ordezkoko seme/alabak ziranak eta Nafartarren erregetzan ondorengo lez benetako errege erregiñaren aurka, arik eta euegandik pozoituta, lenengo biak il ebezan arte.

1.461eko urtean IVn Karlos il eben ostetik, Juana bere seme Fernando-gaz, onek 11 urte eukezala, Barzelonara joan ziran errege orde lez, Fernandoren 11 urte orreikaz al izan ebelako Aragoien ondorengo izan eta tituludunezko errege Nafarroan.

Juanak, bere senar IIn Juaneri laguntzen Kataluñako jabetza lortu egian, aurka ipini ebazan erritarrak Kataluñako Generalitatearen jauntxoakaz, eta remensako payes nekazari eta jauntxuen artean asarre ori zabaldua, anai arteko borroka latza sortu eben, ain basati ta odoltsua izango zana katalanarentzat.

IVn Karlos pozoitzeko agindua emon ebalako salatuta, Jeronako gotzai ta remensarenaren gaztelura joan ziran babesaren billa, an Aldundiko gudaloztearen erasoari eutsi bearrean agertuta.

Juana andre onen amets aundiena, bere seme Aragoiko IIn Fernando, Gaztelako I Isabel erregiñagaz ezkontuta ikustea zan, eta 20 illabete-gaitik ez eban ikusi.

1.468an Otsaillaren 13an Tarragonako Urian il zan bulerreko minbi-ziaren gaixorekin Enrikeztar Juana au, eta bere ostean biziko ziranentzat, matrakarako ainbat bide zabalik itxi ebazan.

Nafartarren Bianako Printzea IVn Karlos.

1.421ean Loraillaren 29an Balladoli-zeko lurraldean eta Peñafieleko Urian jaio zan Bianako Printzea izango zan Nafarroako IVn Karlos au.

Beren ama Nafarroako erregiña I Blanka, eta aita Aragoiko erregearen seme txikerra IIn Juanen semea zan.

1.423an Urtarrillaren 20an IVn Karlosen aitite IIIIn Karlosek, bere billoba jaio ta urte bi beranduago Bianako Printzerria sortu eban, iñoren arazo barik Karlos gaztea, Nafarroako errege eskubide guztiekaz izan edin.

Eta barregarria dana, nor eta bere aita, Aragoiko IIn Juan izan zana izatea IVn Karlosen erregetzazko bide ta eskubide guztiak, moztu egingo eutsozanak.

Zeozer jakin ote eban IIIIn Karlosek?

Oliteko erregetzaren jauregian asi ta bere azkuntzaren jakintasuneko arlo guztiak bete zituzan: bost

izkuntz ondo ikasita, gizabidean, eraman onaren arloan, gudarako buruzagi ta zaldunezkoa izateko, erregetzaren jaurkintzarako, elerti ta eder-lanetan trebea ta jakintsua izateko, bitartean arraunlari, eizan ta zaldi gaiñean ibilteko ardura andiko ikasketarekin bete ebazanak, gazte pake-tsu ta jakituna izateko.

Aberetasunaren zaletasun aundia euki eban, mota askoko abel baratz aundi bat euki arte, eta soiñu zale aundi bat be, berak bere maniura edo arpa ta kitarrea joten ebazentzako eresziatiak idazten ebazalako.

1.427ko Dagonillaren 9an Nafarroako gorteak, osteraziñez itza emon eutsen Bianako printzeari Nafarroako erregetzaren ondorengo lez.

1.439an Iraillaren 30ean Klebes´tar Ines, Klebeseko I Adolfo Dukearen alaba ta IIIIn Felipe Borgoñako Dukearen loba zanarekin ezkondu zan IVn Karlos 19 urte zitu-zela.

1.441ean Loraillaren 1ean IVn Karlosen ama I Blanka il zanean, bera geratu zan Nafarroako erregetzaren ondorengo Bianako Printze lez eta bere aitite IIIIn Karlosek Frantzian irasitako Nemours´eko konderriaren jabetasunagaz.

Zoritarrez baiña, IVn Karlosen amak bere azkenaiian, baldintzazko aolku bat emoten eutson Karloseri: “Erregetzazko izenik ez egiela artu, arik eta bere aitak bere be-deinku ta baimena emon gabe” IVn Karlosek, erregetzaren ordezkotza bakarrik artuta.

Amak, gogamen onegaz uste eban, bakeak lortuko zitu-zela aita ta semearen artean, azken baten eziñ-ikusien ta elkartu eziñezko gorroto bizi baten geratu zana, bata nortasunaren legez eta bestea norkeriz, biak sinistu egiten ebazan eskubideetatik ez ebelako urten gura.

Nafarroako erregiña I Blankagaz ezkondu ta, eta bere bizi-lagun lez bizi zana Aragoiko I Fernando erregearen seme ta Gaztelako I Juan erregearen billoba IIn Juan onek, ia bere gaztetako denbora guztia iraun eban Gaztela aldetik borrokan, Aragoitarrak gaztelanian ondorengo jabetasunean euki zituzen lurraldeagaitik.

Ez gitxiago Gaztelako gortean euki gura eben erapenagaitik, lenengotan lortu ebana arik eta Luna´tar Albarok Gaztelako jaurkintzan goi maillako agintaritzara igon arte.

Nafarroako erregiñaren bizi-lagun IIn Juan onek, bere matxin zale edo ta errinaslearen bere betiko zeregiñekin ibilita ez eban lortu, leku guztietan gorrotogei edo gorrotogarri

izatea baiño: “Gaztelaniako gauza guztietan esku artzeagaitik borroka ugari, Aragoien bere erritar eta lurraldeak guztiz jaramon egin barik euki ebazalako danak asarre, Kataluñan anai arteko guda luzeak, eta Nafarroako erregetzan, beste biak ordaintzeko, bertako dirutik ordaindu egiten ebazalako eukezan erregekerizko andinaien bidetik, anai arteko guda ugari”.

1.447an IVn Karlos eta bere aita II In Juanen artean, gogortu egin ziran euren arteko gorrotoak, eta geiago, Nafartarren gortekoari ezer esan gabe eta onen asarre bizian, II In Juan aita, Gaztelako erregearen sasikumeko adarretik etorten zan Enrikez eta Fernandez de Kordoba´tar Juanagaz Kalatayuz´en ezkondu zanean.

1.448an Jorraillaren 6an II jakon IVn Karloseri 27 urte euki zituzela bere Klebes´tar Ines emaztea, 9 urte ezkondata gero, ondorengo seme/alaba itxi barik.

Gaiñera Juana onek, bere aita Enriketar Fradike Gaztelako amiralgoren laguntzarekin, bere senarra II In Juan bakera bideratu barik eta berari, Fernando katolikuaren izenagaz ezagutuko zan semea emonda, *kuku txoriak egiten dauan antzera, Nafarroako abian egoan arrautza bota eta berea ipini gura eban*, bere ugazume edo seme-ordea Nafarroako IVn Karlos, Nafarroako erregetzan “Sarkoi”⁽¹⁾ bat izan bazan lez erabiltita.

Juana berak bultzatu eban bere senarra II In Juan, Nafarroan benetako erregea zanaren IVn Karlosten aurka, bere seme Fernando Aragoi ta Nafarroako errege izan zedin.

Dana dala, Europa, Erdi Ugarte au eta beren Iparraldeko Nafartarrentzat batez be, orekaren ekandubako goibeltasunezko denbora ekaiztsuk izan ziran ezkontza orren bidez agertu ziranak, eta alan sortu zan gero etorriko ziranakaz.

Bianako Printze IVn Karlos onek, nai ta bere aitaren agindutara ipini bazan be, eta onek lege arloetan berak asmatzen ebazan arrazoiakaz, egitik urriñ ibiltzen zalako, gaztelatarrak eurak eskeiñi eutsoen II In Juan errege au, naita bere aita izan arren, Nafarroako erregetzatik botatea.

Gaztelar oneik baiña, IVn Karloseri argi ikusiazko egiten dautsoe: “Eurak ez zirala borrokatzen Nafartarren aurka, II In Juan arrotza Nafartarren erregetzatik botateko baiño”, eta IVn Karlos alegintzen dabe, bere ekanduzko egilletasunaren sorburutik, kendu edo aldendu egiezala, bere aita II In Juanen lapurtzazko asmakizunak.

1.451n Iraillaren 8an sinatu eben IVn Karlos Naparra, II In Juan gaztelatar erregearen seme Asturiaseko Printzea ta Albaro de Luna kondestableak, Aragoiko II In Juan Nafarroatik botateko elkargo orren agiria, beaumontesen alderdia IVn Karlosten alde kokatuta, eta onek euki zituzten nafartar gudalozteak I Leringo Kondearen agindutara ipinita, eta gudalozte biak borrokatu ziran garrantzi andiko ondorio barik.

II In Juanek bere agintaritzari indarra emoteko, bere emazte Enrikeztar Juana bialdu eban Nafarroara, gortearen jaurkintza bere seme IVn Karlosekin batera eroan egien, Juana onek baiña, bere agindu naiaren eraso gogorrekin ibilita,

(1) Sarkoi bat lez = atzerritar bat izan bazan lez.

beaumontes-nafartarren gorroto eta ezin-ikusi biziak beren aurka sortu ebazan, eta Nafar ta gaztelatarrak IVn Karloseri esan eutsoen, ordua zala IIn Juan errege maltzur ori Nafarroatik atarateko.

Beaumontarrak Juana inguratu eben Lizarrako jauregian, baiña laster askatu bear eben ingurutasunori, IIn Juan bere gudalozteakaz agertu zalako.

1.452ko urtean aurkeztu ziran Aibarren gudalozte biak borroka latz baten, eta IIn Juanek Aragoi, Frantzez, eta Nafar Agramontesaren laguntzarekin garaipenduta, bere seme IVn Karlos Tafallako gazteluan atxilotu eban, gero Tudela, Mallen eta Monterrey ta Saldubako gazteluetatik ibili ondoren, atxilotutako azkeneko toki onetan 20 illabete bete zituzen IVn Karlosek.

IVn Karlosek atxilotasunetik urteko, bere aita IIn Juaneri esan eutson, aurrerantzean berak ez ebala errege titulorik artuko bera ilten zan arte, eta onek aske itzi eban.

1.452an Epailaren 10ean jaio zan Aragoiko Fernando, gero katolikoa izango zana.

1.453an Bagillaren 23ko asken egun arte ez eban askatuko IIn Juanek bere seme IVn Karlos euken atxilotasunetik.

IIn Juan erregea gogaituta, bere suin Foix'eko Gaztonekin orduarte IVn Karlosen alde egon zana, erabagi onetara eldu ziran, bere seme IVn Karlos Nafar erregetzaren ondorengotzatik kendu eta Leonor IIn Juanen lenengo ezkontzaren alaba txikerrena bere zenar Gaztonekin batera, Nafarroaren erregetzan leen ondorengotzan ezarri.

IVn Karlosek Lizarran egin eban askeneko alegiña bere aitaren aurka, eta galdu ondoren, Iruña, Paris eta Erroman Aita Santu IIIIn Kalixtogaz egonda, Napolesera joan zan bere maitasun aundian euken osaba Vn Alfonso "Biotz Andikoa" esaten eutsoenaren babesera, 1.457ko urtean elduta, eta Vn Alfonso au, bere loba IVn Karlosegaz lillurata eukezan gizon itxura ta jakintzagaitik, beren Napoles eta Siziliako ondoengo izendatu eban.

1.457ko Epailan Beaumont'tar Juan, Nafarroako jaurilaria Bianako Printzearen izenean, Iruñan batzartu ebazan gorteko arduradunak, eta onek IVn Karlos aldarrikatu eben Nafar errege lez.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (VIII)

Nafartarren Bianako Printzea IVn Karlos'etik datorrena.

Eta 1.457an Bagillaren 26an Napoleseko errege Vn Alfonso, IVn Karlosen osaba ta II In Juanen anaiak, IVn Karlos aldarrikatu eban Aragoi, Balenzia, Mallorca, Zerdeña, Sizilia eta Kataluñako printzerriaren errege lez, bere aita II In Juanen ostean, Napoleseko erregetza II In Juanen seme Fernando Kalabriako Dukearentzat itxita.

1.458ko Bagillaren 27an il zan Vn Alfonso Aragoiko erregea, eta bere aita II In Juan Aragoiko errege koroatu ebenean, onek IVn Karloseri Napoles eta Siziliako koroak emon eutsozan, IV Karlosen bake aldiak amaituta.

IVn Karlosek, bere osaba ilda, Napoletetik Siziliara aldatu zan, eta egon zan urte oso baten bitartean, Portugaleko erregeak bere arreba Katalina eskeiñi eutson II In Juaneri bere seme IVn Karlosekin ezkontzeko, ez zana aurrera joan.

1.458an Uztaillaren 15ean IVn Karlosen aita II In Juanek, Aragoiko erregetza artu eban bere agintaritzan.

1.459an 38 urte euki zituzela eta bere aitagaz adizkidetu ondoren, os-

tera etorten da Nafarroara, eta Beaumont'ar Juanen bidez alkarrizketak asten dira IVn Karlos, Gaztelako IVn Enrike erregearen 9 urteko ugazarrebagaz⁽¹⁾ ezkontzeko, gero I Isabel katolikua izango zanarekin.

Denbora onetan ia batera, Portugaleko erregeak, II In Juaneri eskeiñi eutson bere arreba Katalina, IVn Karlosegaz ezkondu egien.

1.459ko Uztaillaren 23an IVn Karlosen gogoan, bere aitak emendik aurrera seme bat lez ondo artuko ebala, Siziliatik urten da, Kataluñaren Salouko itsas-portuan lurreratu zan.

(1) Ugazarreba = hermanastra.

IVn Karlos bere aita II In Juanegaz euren politikako gauzatan alkar egonda, Karlosek aitari eskatu eutson, Gaztelako 9 urte zituzen Isabelegaz ezkontzeko euki eban egitarau edo montioa aurrera eroan egiela.

1.459an Dagonillaren 28an IVn Karlos itsasora urtenda Mallorkara joan zan, Palmako Eleiz Nagusiaren ondoan egon zan Almudaina errege jauregian, erritarren poz eta su-gurpill pestabidez kokatuta, gero baiña aitak, Felanix'eko aitz gainean eginda dagoan SANTUERI eta San Salvador Santutegiaren urbil dagon gazteluan atxilotuta lez euki eban.

IVn Karlosek, emen euki ebezan Margalidagaz bere laztakerizko artu emonak.

1.459an Urrillaren 28n eguna baiño ariñago, IVn Karlosek oartu zan Margalinda aurdun geratu zala, eta Mallorkako jaur-lariari idatzi utson eskutitz bat gertakizun orreikaz arduratu

zedin, eta denbora baten barru, IVn Karlos jakin ondoren Mallorkako agintariak bere ardurak bete zituzela, eskutitz au idazten dautse: "Agradecemos mucho lo que fecho haveys en recomendación de MARGARITA, la verdad de la cosa mostrara lo que haveys sentido de ella ser prenyada".

1.459an Azaroaren 22an IVn Karlos bere 38 urtegaz Santueriko gazteluan atxilotuta egon zala, bere aita II In juaneri eskutitz bat bitartez parkamena eskatu eutson, aitak emon eutsona.

Eta 1.460an Epaillaren 20an IVn Karlos bere aita II In Juanegaz, Bartzelonan aurkeztu zan.

1.460an Epaillaren 28an Baldonzellako lekaidetxean, Bartzelonako aolkulari nagusien gandik onartuta, Epaillaren 31n Bartzelonan agintari lez sartu zan.

IVn Karlos Loraillan alkartu zan bere aita ta amaordegaz Igoaladan, eta ostera aurkeztu eutson bere aitari Gaztelako Isabelegaz ezkondu gure ebala.

1.460ko Bagillan, IVn Karlos eta Margalindaren seme Kolontar Kristobal semea jaio zan.

1.460ko Abenduaren 2an II In Juan, bere seme IVn Karlosegaz Leridan egon ondoren, oartu zanean zelako garrantzi aundiak eukiko ebezan I Isabel IVn Karlosekin ezkontzeko gora beran Beaumont'tar Juanek Gaztelako IVn Enrrikegaz euki zituzen alkarrizketak, II In Juanek I Isabel, bere 7 urteko Fernando semeagaz ezkondu gura ebalako, eroaldi gogor bat emon baeutsen lez, bere seme IVn Karloseri atxilotzeko agindua emonda, lenengo Lerida, Aitona, Fraga, Zaragoza eta askenez Mirabent ta Morellako espetxetatik ibilita, txorakeri onen ondore, Kataluña ta Nafa-

roako erritar guztiek IVⁿ Karlosen alde matxinatu ziran.

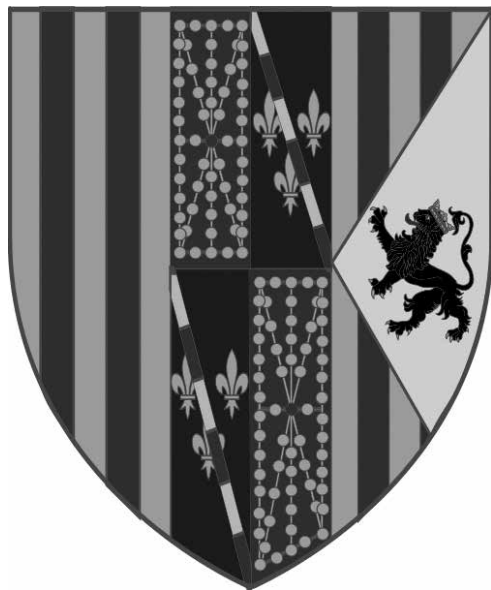
IIn Juanek ez eban askatu gura, IVⁿ Karlosek ez ba ebezan Aragoi ta Nafarroa erregezko izen-buruak ukatzen.

Eta 1.461eko Otsaillaren 8an Kataluña osoa matxinatuta, eta matxintuak IIn Juan ta bere emazte Juana-ren atzetik ibilita, larri aldendu ziran oneik, euren eskuetan jauzi ez egiteko.

1.461ean Otsaillaren 25ean IIn Juan bildurrez, IVⁿ Karlos aske itzi eban erritarren poz aundiagaz.

Beaumontar oneik IIn Juan erregetzaren aurka matxinatuta, eta IIn Juanek Frantziko XIⁿ Luiseri beti lez laguntza eskatzen eutselako, IIn Juana zorrak 200.000 urre-gorritziko otxin edo dolbaraiño igon eben, eta Frantziko XIⁿ Luisek Rosellon ta Zerdeñagaz geratu zan zorraren baitura lez.

1.461ean Epaillaren 12an IVⁿ Karlos Bartzelonara eldu zanean, erritarrek goratarrezko ongi etorri andi bategaz artu eben, eta ikur bat lez geratu zan katalan ta baita Beaumontar Naparrentzat, IIn Juan erre-

ge lez baztertuta, Rosellon ta Zerdeña, diruagaitik baituta itxi etutsozelako Frantziko errege XIⁿ Luiseri.

1.461eko Bagillaren 21ean IVⁿ Karlos, Penedeseko Billafrankan egin zan elkargoagaz, eta IIn Juana seme nagusia izanda, Aragoi ta Kataluña matxinatutako erritarrengandik ondorengo errege lez artu eban, eta Kataluñaren betiko ordezko lez sinatu eban.

I Isabelekin ezkontzeko alegiñean IVⁿ Karlosek, Gaztelako errege IVⁿ Enrike Isabelen neba-orde edo ugaznebagaz asi ebazan alkarrizketak ostera, baiña IIn Juan bitartean sartuta, ezereztu ebazan onguno erreik.

Eta emen oartxo bat lez esan bear dot.

Katalanak, IIn Juana seme IVⁿ Karloseri egindako goratarrezko ongi etorri oneik bere baimenik gabe, IIn Juan asarratu ebala ezin besterarte eta IVⁿ Karlos bere aita ta amaordeari belauniko eta lotsatasunezko izaera aundiñean parkamena eskatuta, baita danok pozik eta batera Bartzelonara joan, bertan egon ziran, IIn Juanek, IVⁿ Karlos bere lagun eta berritzaille ona zanakin batera atxilotu ebezala.

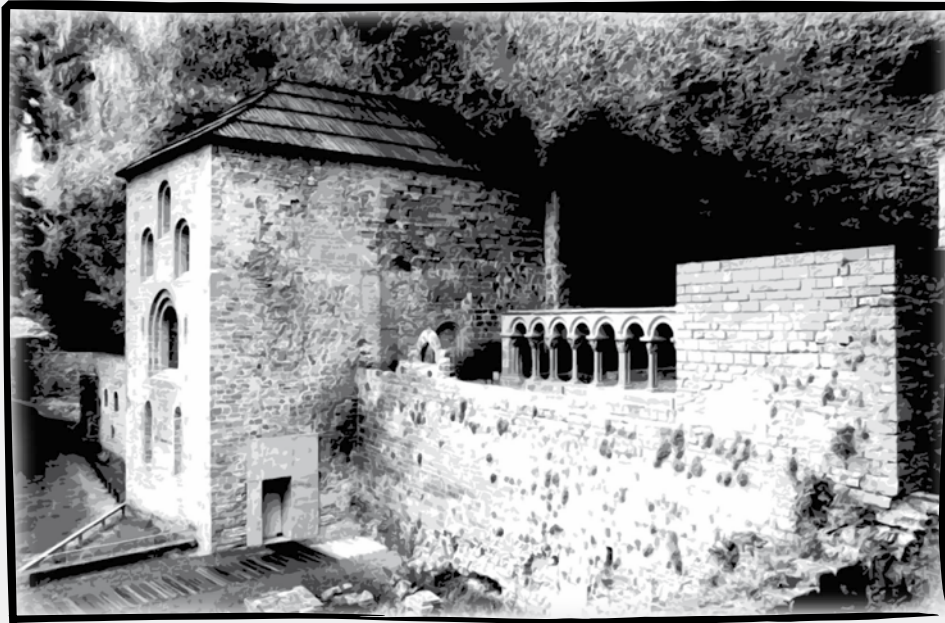
Atxilotasunezko bidetik, borroka sortu zan eta IIn Juan astiñaldi ederra artuta, Nafarroara joan zan, bere emazte Juana, Kataluñako agintari lez itxita.

Juana izan zan, gero IVⁿ Karlos atxilotuko ebena Mallorkako Felanix erritxoan, atz-gaiñean egindako Santueri gazteluan, eta inguru areitan egon zan etxalde gorriko Kolontar Juana sendia ezagutu ondoren, bertan Margalida alabeagaz sortuko zizala Kolonen jaiotza erazi eben gertakizunak.

1.461eko Iraillaren 21ean, IVⁿ Karlos eta beragaz eukin berritzaille lagun aundia, biak larritasun aundiz gaisotu zizala batera.

Eta 1.461ean Iraillaren 23an IVⁿ Karlos, 40 urte, iru illabete eta 26 egun euki zituzela il zan, bere berritzaille lagun ona, urrengo egunean Bartzelonako errege jauregian il da, IVⁿ Karlosen ama-orde Enrikeztar Juanak, biak pozoituta.

IVⁿ Karlos bere goi maillako jakintasunean, bost izkuntz, musika edo ta eresi arloetan jakin sakonak, edestilari ta elerti-zalea zan, bai Aristotelesekin idatzi ebazanek ekandu edo etikazko arloan gaztelatu be, Nafarroako erregearen kondaira, Exzelsiseko San Migel lekairtxeko mirariaren kondairak, eta elerti arauzko idazki bat beste askoren artean, euki zituzten.

IVn Karlosek euki zituzen seme/alabak.

1.439ko Iraillaren 31n ezkondu zan Klebeseko Inesekin, eta 1.448an il zan seme alabarik euki bage.

Ez zan ezkondu geiago, naita Gaztelako IVn Enrike erregearen In Isabel katolikua izango zanaren arreba ordeagaz, montio edo asmo batzuk egin arren.

IIn Juan eta bere emazte Enrikeztar Juanak, asarre aundiekaz ezereztu egiten ebena, Isabel neska ori euren Fernando semearentzat gure ebalako, IVn Karlosentzat Portugaleko I Eduardoren alaba Katalinagaz ezkontzeko alegiñetan ibilita.

IVn Karlos Bianako Printze onek, emakumezko maitale batzuk euki zituzen: 30 urtekin, Armendariz'tar Maria, bere arreba Leonorren neska zana, eta beragaz ezkonduko zala seme bat emoten ba eutson, esaten eutsonai.

-Baiña neska bat euki eban: Nafarroa eta Aragoiko Ana, 1.451-1.477 urte bitartean bizi, eta De la Bega ta De la Zerdatar Luis Medinazelikoko Vn Konde eta I Dukeagaz ezkondu zana.

Napolesen egon zanean, Bega'ko Baka'tar Brianda andre ederragaz, ta bere bizi guztian Batzelonan il arte lagunduko eutsonakin maite-mindu zan, beragaz seme bat eukinda:

-Felipe, 1.456-1.488 urte bitartean bizi zana, Beaufort'eko Konde ta Palermoko gongotzai edo artx-apezpikua izango zana, askeneko lan au ez ebena beteko, Bere osaba IIn Fernando katolikua Montesako nausigo edo zaldungo⁽¹⁾ ardurak bete egiezan eskaiñi eutsolako, eta Kordoba moruetatik berrezkuratzeko egonda, bertan il zalako.

Beste seme bat be Nafarroan bertan:

Nafarroako Juan Alfonso,

San Juan de la Peñako lekaretxearen apaiz-buru zana.

IVn Karlos ilteko larrian egon zanean eta De la Bega'ko Briandarekin ezkontzeko, lagunak, bere Felipe semea ondorengo lez izendatu egian ibili ziran, baiña bere arreba IIn Blankari iztea erabagi eban, ume ori ondorengotasun orregaz, anai guda gorri baten erdian kokatzen ebalako.

Sizilian, Kappa neskatxo xume bategaz be, euki eban beste seme bat: Juan Alfonso, 1.459-1.529ko urte bitartean bizi zana, eta San Juan de la Peñako lekaretxearen apaiz-buru izanez gain, Ueskako gotzaiña be izan zana.

Bere serbitsuan egon zan beste neska bategaz be maite mindu zan Sayas'tar Giomar, beti urbil euki ebena.

Baiña guri arduratu egiten dauskuna, IVn Karlos Mallorkan egon zanean, Felanitxeko errian Anjoutar Renatoren serbitsura egon zan Kolon'tar Margalidarekin, 1.460ko Jorraillan euki eben semea da, Verd ta Martorelltar Gabrielen esanetatik, Amerikako lurralde zabalak azaldu edo argitan ipini ebazan Kolontar Kristobal izan zalako.

Eta Kolontar Kristobal iziltasunezko ongunde ori egon zalako, iñork ez ebalako aipatzen, beste edestilari batzuk: "IVn Karlos egi zalea izateagaitik, ez zala ostonduka ibiltan zan gizona, eta ori kontuan eukinda, aur-galdu edo ta jaio barritan il zala ume ori esaten dabe, naita IVn

(1) Montesako nausigo edo zaldungo = maixugo edo ikasketarako arduradun nagusia.

Karlosek euki zituzen seme alaba guztietatik, lau ontzat artu zituze-netik, jakinda Kolon´tar Kristobal euren artean egon zala.

Baiña ez dabena esaten, Margalida bera zelangoa zan gauza orreikaz, eta nortasunaren arloan zelango zentzunagaz bizi zan berak egiten ebazanakaz, il edo ta bizi bazan ume ori guk jakin daigun.

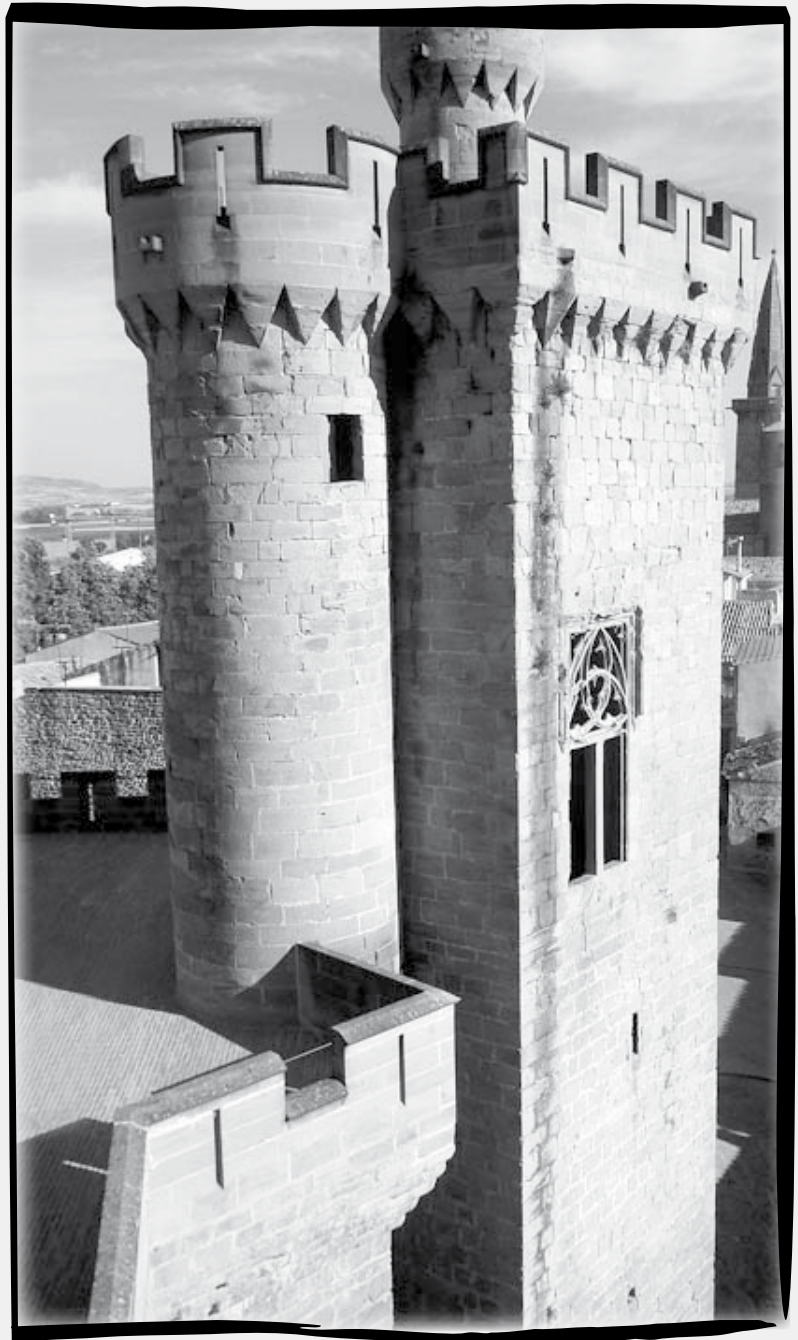
Edo ta Kolon, bere ama Margarita judu ondorengotzatik agertu ez-kero, IVⁿ Karlosen semea izanda, iruditu geinkez orduko denboratan sortuko ziran arazo gogor ta larriak, adibidez: Kolontar Kristobal, Fernando katolikuaren ugazanaia zala esaterakoan ?.

Pozoiak errez ibiltzen ebazan den-bora aietan, eta laster konponduko ebezan arazo orreik, alango izkuzko itzarmen gogor bategaz ez ba-ebezan isilduten.

1.461ean Iraillaren 23an Bartzelonako errege jauregian egon zala il zan IVⁿ Karlos 40 urte 3 illabete eta 26 egun euki zituzela, eta bere jaunezko izen artean: “Jaiotzatik, Nafarroa ta Aragoiko errege semea zan, 1.423an bere aitite IIIⁿ Karlos biotz onekua, Bianako printze lez aurkeztu eutsen Nafarroako erritarrai, 1.439-1.461eko urte bitartean Gandiako Dukea, 1.458-1.461eko urte bitartean Biana ta Jeronako Printzea eta Montblank´eko dukea izan zan.

IVⁿ Karlosen II-otoizketak, Bartzelonako Eleiz-Nagusian ospatu ziran, bere seme Nafarroako Felipe buru zala, eta 15.000 giza-semeen laguntzagaz.

Bere gorpua Eleiz-Nagusi orreitan egon zan illobiratuta 1.472ko urterarte, gero Pobleteko lekaidetxera eroanda.

1.515eko urtean ango eleiztarrak “sainduetsi”⁽¹⁾ gura eben, azkenean baiña, ez zan aurrera eroan.

IVⁿ Karlos, aitagaz euki ebazan eztaibadagaitik ezagutzen da geien, bere bizitzan olan sortu ziralako gauzak, eta atzeratuagoak izan ziralako Gaztela ta Aragoiko gorteari begitu barik, Frantziko gortera begituten eban, jakitunezko maillan gizon andia izanda, eta bai lan ederraren babesle aundi bat, bere aitagaz euki ebazan eztabaida gogor orreik, jakitasunezko gauza oneik illundu arren.

(1) Sainduetsi = santificar.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (IX)

IIn Blanka Nafarroako Erregiña.

1.424an Bagillaren 9an Oliten jaio zan Trastamara eta Ebreux'tar IIn Blanka.

Nafarroako erregiñaren I Blanka eta bere senar Aragoiko IIn Juan, orduan Peñafieleko Dukea zanaren ezkontzako bigarren alaba izan zan IIn Blanka, eta irugarrena I Blanka amak euki zituzen lau seme/alabetatik.

IIn Blanka erregiñaren bizi kondaira laburra.

1.436ko Azaroaren 22an Majanoko onguneagaz 6 urteko guda amaituta, Toledon sinatu eben bakea Gaztela ta Nafarroako erregeak.

12 urte ebazan Nafarroako IIn Blankak orduan, eta Gaztelan gero IVn Enrike izango zanarekin gurasoakaz elkar adituta euren seme/alaba oneik ezkontzeko, Nafar erregeak gudan galdu zituzen gaztelu ta uriak berrezkuratu ebazan.

1.440an Iraillaren 16an Nafarroako erregiña I Blankak, bere alaba IIn Blankari 15 urte zituzela lagundu eutson Balladolizera, Gaztelako

IVn Enrikerekin ezkondu zedin, eta 1.441eko Epaillaren 31n ezkondu ziran.

1.441ean Jorraillaren 1ean, IIn Blanka bere alaba ezkontutako urrengo egunean il zan I Blanka Nafarroako erregiña, IIn Juan bere gizona Gaztelako lurraldetatik euki ebazan eztabaidak bakezten egoala.

1.453an Loraillaren 2an, Nafarroan IVn Karlos eta bere aita IIn Juanen artean anai arteko guda sortzen zan bi-tartean, IIn Blankak ezkontza barragarri bat eroan eban Gaztelako IVn Enrikegaz, onen esanetan: kaltegarritzko

eragipenagaitik⁽¹⁾ edo itzalkeriaren indarragaitik, bien artean ez zala egon arremezko artu-emonik, berak bere emazteagaz barrendu-ezin⁽²⁾ ebalako. Egia baiña, bere antxu⁽³⁾ edo algabetasunagaitik izan zan⁽⁴⁾ antza.

1.455eko urtean IIn Blanka bere neba IVn Karlosekin batera, euren aita IIn Juaneri, Nafar erregetzan euki ebazan errege/erregiñ izateko eskubideak eskatu eutsoezan, eta onek, ondorebage biak itxita, irugarren alaba 30 urteko Leonorren eskuetan itxi eban ondorego ori. Ekintza one-gaz, Nafarroako beste anai-guda barri bat sortuta.

1.461ean Iraillaren 23an IVn Karlosek il orduko, beren azken naiak idatzi ebazan bere aizta nagusia orduan IIn Blanka zanaren alde, 1.439an Otsaillaren 17an bere ama I Blankak idatzi eban baldintza bardiñekaz, Nafar erregetza ondoren-

go seme-alaba nagusien izatasunetik iraun egien beti lez.

1.462ko urtean IIn Blanka baka-rrik eta bere aitaren naikerizko aginduan Oliten atxilotuta egoala, IIn Juanek Frantziko XIn Luisekin Agurainen batzartuta egon zirala, alkargo bat egin eben, IIn Blanka 38 urte eukezala, Frantziko XIn Luis'en 16 urteko Karlos seme txikerra Berri'ko Dukea izan zanagaz ezkondu edin, eta IIn Blankak ezetza emon eban lez, bere aita asarre, alaba txikerra Leonor eta Foixeko IVn Gazton bere suiñen agindupeko Monkadako dorrean atxilotzea erabagitzen dau.

1.462an Jorraillaren 12an IIn Juanek Oliten, bere alaba Leonor eta bere senar Gastonekin sinatu eban alkargoan, Leonor itzi eban bere ondorengo lez.

Eta orretarako IIn Blanka benetako erregiñaren eskubideen gaiñetik egin bear ziran lez gauza orreik, bereala asi ziran azpikeriz bere ilketa antolatzen, IIn Juanek bere suin Gaston eta alaba Leonorren zainpean osteratxilotu egien aginduta.

1.462an Jorrailla'ren 23an IIn Juanek aginduta, Mosen Pierres Peraltakoak IIn Blanka mendi osteratxilotuta eroan ebenean eta Orreagako lekaretxean egon ziran, Blankak, idatzitako aldarrikapen bat egin eban: "Beren Nafar erregetzaren eskubideak ezereztu naian bere aizta Leonor eta Fernando bere ugaz-nebaren mesede, bere borondatearen aurka eroaten ebalatzen ebatean lekura".

"Eta olan izan ez balitz, arduradunak baliobage itzi dagiezala beren

(1) Kaltegarritzko eragipenagaitik = *influencias malignas*. (2) Itzalkeriaren indarragaitik = *por la fuerza de la mala influencia*. (3) Antxu = *esteril, agenesiko*. (4) algabetasun edo ezintasuna = *impotencia, falta de potencia*.

salaketa orreik, olango zeozer egiterakoan, bere borondatea, Gaztelako errege IVn Enrike bere lenengo senarra zanaren zainpean iztea zalako euki ebazan eskubideak”.

1.462an Jorraillaren 30ean IIn Blankak Saint-Jean-Pied-de-Port´en idatzi eban azkenai ori, len bere senarra izan zan Gaztelako IVn Enrikeren alde.

1.462an Jorraillaren 30ean IIn Juan bere aita asarre, alaba txikerra ta IIn Blankaren aizta zana Leonor eta onen senar Foixeko IVn Gastonen gazteluan Monkadako dorrean atxilotzea erabagitzen dau.

Dana dala, Leonor jaio zanean, aitaren tresna biurtu zan beste seme/alaba IVn Karlos eta IIn Blakaren aurka egiteko.

Eta 1.464ko Abenduaren 2an il zan IIn Blanka bere aizta Leonorrek pozoituta Frantziaren Orthez´eko urian Monkadako dorrean IIn Juanen aginduz.

Leskarreko Eleiz Nagusian obiratu eben.

Foix´eko I Leonor Nafarroako Erregiña.

1.425eko Dagonillaren 22an Nafarroako IIIIn Karlos erregearen Juana, alaba nagusia il zan, eta Iraillako 8an IIIIn Karlos bera.

Gertakizun oneik I Blanka kokatzen eben ondorengo lez, eta Nafarroako erregiña koroatu eben, bere senar Aragoiko IIn Juan, ezkon-lagun lez errege koroatuta.

1.426an Otsaillaren 2an Oliten jaio zan Ebreux eta Trastamaratar Leonor, Nafarroako I Blanka eta Aragoiko IIn Juanek euki zituzen lau seme/alabetatik, alaba txikerrena izan zana.

Eta bere anditasunezko izenaren artean, 1.426-1.479 urte bitartean Nafarroa ta Aragoiko errege/erregiñaren alaba, 1.462/1.472 urte bitartean ezkontza bidez Foix´eko Kondea, 1.462/1.479 urte bitartean Jaurleri lez, eta Nafarroako erregiña lez 1.479ko Urtarrillaren 28tik Otsaillaren 12rarte.

Leonor, bere aita Aragoi ta Nafarroako IIn Juanen alaba kuttuna izan zan, IIn Juanek bere maltzurrekeriak beste seme /alabaren aurka eroateko, panpiña bat lez ibili ebalako.

1.427an Dagonillaren 9an lortu eben IIn Juanek, Leonor Nafarroako errege/erregiñaren zerrendan, IVn Karlos Bianako Printzea eta IIn Blanka neba/arrebaren ostetik ezartzea.

1.434ko urtean I Blanka eta IIn Juanek, Foixeko IVn Gazton Kondearekin itzarmendu ziran euren alaba Leonor txikerrenagaz ezkondu zedin.

1.436an Uztaillaren 31an onetsi eben osteria I Blanka eta IIn Juanek itun ori, Leonorrek Aragoi aldetik 50.000 florin ezkon-sari lez artuta, Miranda, Larraga eta Falzes´eko Uriaren kontura.

1.442ko urtean, I Blanka ama il eta gero ezkondu ziran eleizatik Leonor eta Bearn´eko IVn Gazton. Leonor bere senarrakin ortik aurrera, Bearn´era bizitzen aldatuta.

1.455eko urtean IIn Juanek, bere seme IVn Karlos eta IIn Blanka alabea Nafarroa eta Aragoiko erregetzari buruz, ondorengogabetasunean itzi ebazanean, Leonor 30 urte euki zituzela, bere aita IIn Juanen panpiña izatera aldatu zan, onek bere beste seme alabaren aurka egiteko, itxura orreitan ibili ebalako.

IIn Juanek, erregearen ondorengo lez, Leonor eta bere senar IVn Gazton izendatu ebazan.

Gauza oneik Nafartarren anai arteko borroka gogorak sortu ebezan, erreñuko jaurkintza oso latz biurtuta, eta eskerrak Martin eta Peraltako Pierres agramontesei, auek izan ziralako Nafarroako jaurkintza zuzendu ebenak.

1.462an Jorraillaren 12an Oliten IIⁿ Juanek, Leonor bere alaba eta bere suin IVⁿ Gazton kondeagaz, alkarpide bat egin eben, eta bertan siñatu, zelan IIⁿ Juan Nafarroako errege lez onartuta, berak bere aldetik onartzen ebala bere alaba Leonor, Nafarroako erregetzaren ondorengo lez.

Ongune onek eskatzen ebena: 1.461eko Irailaren 23an IVⁿ Karlos Bianako Printzea bere ugazama Juanak pozoituta il ebenetik, Leonorren aizta IIⁿ Blanka ikusmenetik kentzea, eta lazter antolatuko eben onen pozoitasuna, Berarn´en Foix konderriko gazteluaren Monkada dorrean 1.464ko Abenduaren 2an egin

ebena.

Ekintza orren ostean Leonorrek, Nafarroako erregetzaren ordezkotza bere izenean lortu eban.

1.465eko urte onetan Leonorrek, gudako eten bat siñatu eban beamontesarekin, eta bere jauntzazko izenetan eroaten ebazan izenburuak: Nafarroako erregetzaren ondorengo leen printzea, Aragoi eta Siziliako erregearen alaba, Foix ta Bigorrako Kondea, Bearneko Andrea, eta bere aita IIⁿ Juan Nafarroko erregearen, orokorrezko ordezkoa izatea, izan zian.

Aita IIⁿ Juan eta alaba Leonor biak lapurrak zirala ta, batak edo besteak aukerea bakarrik lortu bear Nafarroako erregetzagaz geratzeko, eta 1.462ko Jorraillan Oliten Leonorrek ez ba eben siñatu IIⁿ Juan errege izateko ongundea, Leonor bera izango zan Nafarroako erregiña, eta ez ziran piztuko, Leonor beamontesarekaz lagun eta IIⁿ Juan agramontesarekin piztu ziran borrokak Nafarroako erregetzagaitk.

1.467ko urtean Leonor bere beaumont´tar kondestablearen alegiñ bidez, geldiene bat egin eban IIⁿ Juanen agramontesekin.

1.468ko urtean IIⁿ Juanek, Leonorren lenengo aolkulari eta Iruñako gotzaiña Txabarritar Nikolas il eban, gero Leonor bera, beren erregetzaren orokorrezko ordezkotzatik kenduta eta ardura ori Leonorren seme Gaztonen eskuetan itzi ondoren, eztabaida orren nasketak azken muturraren mugaraiño elduko ziran.

1.471n IIⁿ Juanek osterita itzuli bear eutsoezan Leonorreri bere ordezkotza ardurak betirako, naita, IIⁿ Juanek Leonorreri ipini eutsozan Aragoiko eskubideetatik alde egiteko baldintzak, balio aundirik euki ez, borrokarren gogortasunak txikiagotzeko.

1.472an Uztaillaren 10ean il zan Leonorren senarra Foixeko Gazton Kondea, Bearneko gualozteakaz bere emazteari laguntzen joan zanean.

Nafartarrentzat aldikada oso txarra izan zan egoera au, Frantzia, Aragoi eta Gaztelatarrak itxaroten egon ziralako, euren musturrak Nafartar erreñuan sartzeko.

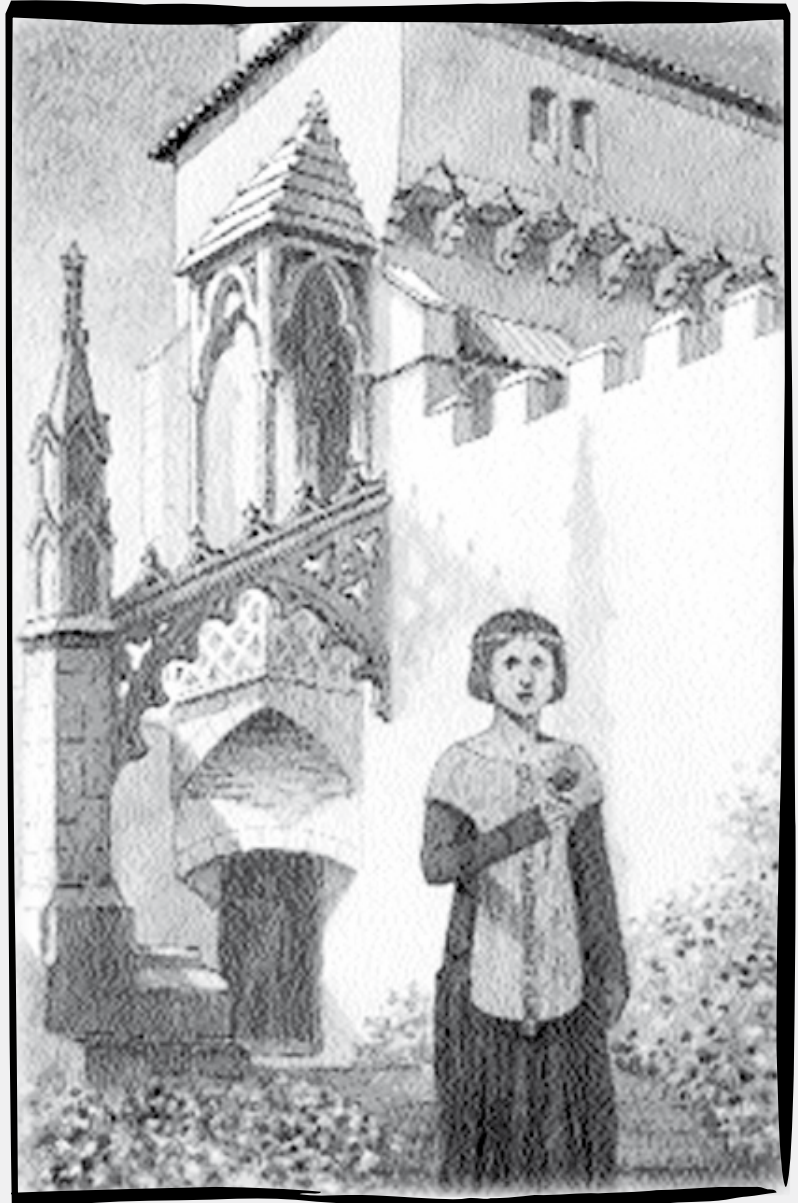
1.472an Dagonillaren 2an saldukeri ta judaskeriak geiegian egon ziran lez, beaumontes kondestable Trebiñoko Laratar Manrike kondea, Gipuzkoako oñazekoa-kaz alkartu ondoren, Nafarroaren mugetako, Lekunberri, Leiza ta Gorritiko gazteluak ezereztu ebazan.

Eta Leonor eskubideko erregiña eta Nafar erreñu osoaren ordezkotzako jaurkintzaren aginduan egoala, Leringo Kondeak, agiri gogor bat atara eban, San Juanen lekaidetxeko jauna eta Luxako Juan beaumontarrak, eriotzera eta ondasunaren baiturara zigortzen ebana, ortik aurrera eta azkenerarte beaumont´tarrak Fernando katolikuaren aldera aldatuta.

Ariñautik be, Nafarroako erregeak askatasunezkoak izan ba ziran be, saman beaumont´tarren lepokoa eroaten eben, Fernando katolikuak ondo baiño obeto erabilten ebana.

Nafarroako erregeak beste aldetik, Frantzian laterritasunezko jabetasunak euki ebazalako, Frantziako erregearen agindutara egon bear ziran. Eta geiago, oneik etenbako auzian ibilten ziranean Foixeko leiñuaren ondorengotasunagaitik.

Nafarroako erregetza orregaitik, Frantzia, Gaztela ta Aragoi arteko oreka larrian bizi izan bear izan eben beti, nafar erregetzaren eriotzea, oreka orreik apurtzen ziranean sortuta. Eta Fernando katolikuak, Aita Santu IIIIn Pio, IIIn Julio, Xn Leon, VIIn Adriano, eta VIIIn Klemente maltzurkerizko gauza

orreitan paregabeko maisuak izan ziran lez, 1.512an sortu zan, danak ariñautik jakin ebena sortuko zala.

1.479an Urtarrillaren 19an il zan IIIn Juan 82 urte beteteko euki zituzela.

Eta 1.479an Urtarrillaren 28an Leonor erregiña lez izendatuta, Tudelan egoala Otsaillaren 12an il zan, 15 egun erregiña lez bakarrik bete ondoren.

Eta ilteko egon zala, bere neba IVn Karlosek euki ebazan eskubide guztiak eskatu ebazan bere semearentzat, bere ama I Blankak agindu eban lez.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea aizan ote zan? (X)

Foix´eko I Leonor Nafarroako Erregiña´tik datorrena.

Leonor eta Foixeko Gazton Kondeak euki zituzen seme/alabak:

Gazton 1.444an Libournen jaioa eta 1.470ean Azaroaren 23an il, Bianako Printzea, eta Kastelbenerko Konde ordea zana.

Frantziako Madalena VIIIn Karlosten alabeagaz ezkondua, I Febotar Franzizko ta Katalina seme alabak euki ebazan, biak Nafarroako erregetzaren ondorengoak izango ziranak.

Pedro 1.449an Otsaillaren 7an Pau´n jaioa eta 1.490ean Dagonillaren 10ean Erroman il zana, bere bizitzan Arles´eko artx-apezpiku ta kardinala izan zana.

Juan 1.450ean Etanpes´en jaioa ta 1.500ean Azaroaren 5ean il, bere bizitzan Etanpes´eko Konde eta Narbonako Konde ordea izan zana.

Juan au, Frantziko XIIIn Luisen arrebagaz, Orleanseko Mariarekin ezkondua, eta biok euki eben alaba Foix´eko Jermana, Fernando katolikuaren bigarren emaztea izan

zan lez, IIIn Fernando katoliko onek gero, bere emaztearen eskubide orretatik eskatuko ebazan, Nafar erreñuaren eskubideak.

Emen, argi ikusten dogu, IIIn Fernando katolikuak alegiñ guztiak eginda, aukera ori be erabili ebala Nafarroako erregetzagaz geratzeko, eta emen ez daukie ezer ikusirik, espainiar aberriaren asmoak, Fernando orko aldetik sekula ez zalako ibili.

Gauza orreik, Zisneros, eta 325ean Nizeako batzar nagusian Erromako katolikotasunetik datozen Mundu osoko batzangoaren asmokeriakaz begitu bear jakie.

Or dagozelako faziztaren erpe-nagusi zabal ta sakon orreik, mundu onetan, Europa, Asia ta Afrikan batez be menperatzeko alegiñetan, ainbat eta etenbako odoljariozko kalteak egin dabezanak. Eta ez arritu, oraindiño be, ortze dabizelako.

Maria 1.452ko urtean Karkasonan jaio eta 1.467an Kasalen il, 1.465ean Montferrateko VIIIn Gillermo markesagaz ezkondata egon zana.

Juana 1.454an jaio ta 1.476ean Otsaillaren 10ean Pau'n il zana, 1.469an Armañak'eko Vn Juan Kondeagaz ezkondata egon zana.

Margarita 1.458an jaio, eta 1.486eko Loraillaren 15ean Klisson'en il, 1.471ko urtean Bretañako IIn Frazizkogaz ezkondata euki eben alaba Ana, Bretañako Dukesa izanez gain, birritan izan zan Frantziko erregiña, VIIIIn Karlos, XIIn Luisen semea zana eta XIIIn Luis, Orleans'eko Karlos dukea ta Klebes'eko Ana'ren seme eta Frantziko erregeak ziranakin ezkondata egon zalako.

Katalina 1.460an jaio ta 1.494ko urtean il, 1.469an Foix'eko IIn Gazton Benauges eta Kandaleko Kondea zananakin ezkondata egon zana.

Isabel 1.462ean jaio eta 1.479ko ostean il zana, Guy Pons'eko Jau-nagaz ezkondata egon zana.

Ana 1.464ko Urtarrillan Iruñan jaio, eta 1.464an Otsaillaren 3an Iruñan il zana.

Leonor 1.466an jaio ta 1.480ko urtean il, Medinazeliko Dukeagaz ezkondu baiño apur bat lenago.

Jaime 1.470ean jaio eta 1.500enean il, Kortés eta Monfort'eko Kondea, bere lengusiña Foix eta Peralta-ko Ana, "Mosen Pierres Gaztearen" alabagaz ezkondata lenengo aldiz, eta auek banandu ziranean, Lerin'eko Kondearen alaba Beaumont'tar Katalinagaz ezkondu zana.

Oar txiki bat.

Gaztelako I Isabel eta Aragoiko IIn Fernando katolikuaren bizi kondairak luzeak izango litzakezelako, IVn Karlos Nafarroako errege ta Kolon'tar Kristobal'ekin zer ikusi daukiezan zeaztunetaraiño bakarrik aipatuko dodaz.

Aragoiko IIn Fernando katolikua.

1.452an Epailaren 10ean Enrikeztar Juanak, bere senar IIn Juanen aginduz Nafarroaren Lizarrako gorteetatik IVn Karlos bere ugazsemearen jaurkintzazko esku-bideak lorrinzen eta ume barri bat itxaroten egoala, berak gura ebalako edo ta Aragoiko legeak alan eskatzen ebalako, larri aldi bateko ariñeketa baten joanda, Nafarroakin muga egiten dauan Aragoiko Sos erritxoan eta euren senideko Sada etxean jaio zan IIn Fernando "katolikua" deritxon elementu au.

Nafarroa eta Aragoiko IIn Juan

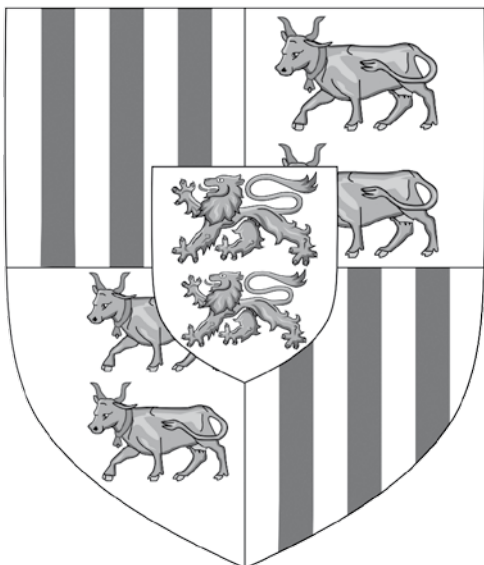
erregea bigarren ez konduta Enrikez tar Juana rekin, euki eben lenengo semea zan.

1.458an Uztaillaren 25ean Fernandok 6 urte eukezala, bere aita Aragoi ta Nafarroako erregeak, Montblank'eko Duke, Ribagorza-ko Konde eta Balagerreko jaun ize-nakaz jantzi eban.

1.461an Urrillaren 6an Bianako Printze ta Nafarroako erreñuan eskubideko errege zana eta Aragoien erregearen ondorengoa IVn Karlos, bere ugazama Enrikeztar Juanak pozoituz il ebenean, IIn Juan bere senar eta Nafarroa ta Aragoiko errege, IVn Karlos eta Fernandoren aitak, 15 egun beranduago bakarrik, Fernando Aragoi-ko Katalayuzen, Aragoiko ondorengo errege izendatu eban, andik gero Kataluñara eroanda, katalanak ondorengo errege lez onartu egien.

1.462ko urtean IIn Juanek, Fernando semea Kataluniaren jaurkitzan, beren Orokorrezko ordezkoa izendatu eban.

1.468ko urtean IIn Juanek, Siziliako errege izendatu eban Fernando.

Eta 1.462-1.472 arteko urteetan Kataluniako anai arteko gudan, Fernandok bere aita IIn Juanek aginduta, Kataluñaren gorteko zeregiñakaz arduratu zan.

1.468ko urtean Fernandoren lengusua, Gaztelako IVn Enrike erregearen seme Alfonso il zanean, IV Enrike erregeak, bere ugazarreba Isabel artu eban ondorengo lez Gaztelako erregetzan.

1.469ren Urrillako urtean, IIn Juan Nafarroa eta Aragoiko erregeak maltzurkeriz, Balladolizeko gortean lortu eban, bere seme Fernando, gero Gaztelako erregiña I Isabel ize-nagaz ezagutuko zanarekin, ezkontzazko onguneak siñatzea.

Eta maltzurkeriz esaten dot, ariñautik Fernando Patxekotar Juanen alabeagaz ezkontzeko, itzemandata egon zalako.

Jaun aundi guzti oneintzat, zer ote ziran LEGEAK ?.

1.469an Epaillaren 5ean Aragoi eta Nafarroako IIn Juan erregeak, bere seme Fernando Gaztelako I Isabelegaz ezkontzeko alegiñetan ibili zala, IIn Paulo Aita Santuak ezkontza orretarako ez ebalako emoten baimenik, Kariillotar Alfonso artx-apezpikuak ariñautik il zan IIn Pio Aita Santuen 1.464ko urteko bulda bat eskarniatu eban, I Isabel eta Fernandok euki eben leen maillako senidetasunaren eragozpenak ezereztuteko, ta an egon ziranak jakin arren gertaera ori, Leridan Zerberako Urian siñatu zan ezkontzaren alkargo orren agiria.

Eta 1.469an Urrillaren 19an Balladolizen Biberoko jauregian ezkondu ziran Gaztelako I Isabel eta bere leen maillako lengusu Aragoiko erregetzaren ondorengo, Siziliako errege ta Geronako Printzea zan IIn Fernandogaz.

1.471ko Abenduaren 1ean IVn Sixto Aita Santuak bulda bat agertu eban, I Isabel ta Fernando artean euki ebezan odolkidetasunezko debekuetatik, parkatu edo salbuetsi egiten ebezanak, Erromatik Borjatar Rodrigo, gero Aita Santua VIIn Alejandro izenagaz izango zanak ekarri ebena.

1.474ko urtean baiña, Gaztelako erregetzan IVn Enrike il zanean, anai-guda sortu zan, I Isabel aukeratu ta IVn Enrikeren alaba Trastamaratar Juana "La Beltraneja" ez izenarekin ezagutzen ziran alderdikidearen artean.

Juana Portugaleko errege Vn Alfonso "Afrikanoaren" la-guntza eukinda, onek Juanagaz ezkondu gura ebalako, Portugal eta Gaztelako erregetzak alkartu gurean.

1.475eko urtean Fernandok asko zirikatuta, Segobian

Adizkidetasunezko batzarra ospatu zanean, lortu eban I Isabelak euki eban eskubide bardiñakin Gaztelako “errient-kide”⁽¹⁾ izatea, eta ortik aurrera Vn Fernando izenagaz ezagututa, berak artu eban guda onen zuzendaritzazko ardura, 1.476an garaipena lortuta eta gero Santiagoren-maileko⁽²⁾ diruaren zuzendaritza artuta 1.477ko urterarte.

Anai arteko guda au, Juana “La Beltraneja”ren ondamenakin amaitu zan.

1.476ko urtean katoliko errege oneik “Anaidi Santua” irasi eben.

1.478ko urtean gaztelanian inkizizio edo fedezaindia sortu eben, Aragoien 1.249ko urtetik egon zan bardiñ antzekoa.

1.479ko urtean Alkazobasen egin zan itun edo alkargo bitartez, Juanak, Gaztelako erregeagaz eukezan eskubideari uztea erabagi eban, eta Koinbrako lekaretxe baten sartu zan.

1.479ko urte berean eta Urtarrillaren 20an Aragoi eta Nafarroako errege IIn Juan il zanean, IIn Fernando errege eginda, Aragoien emakumearen

aurka “Salikako Legea” egon zan lez, I Isabel ezin eben “errient-kide” izendatu, Aragoien IIn Fernandoren agintaritza berdiñagaz erregiña izan zediñ, eta Gaztelarrak txartxat artuta, aurrerantzean Gaztelako agintaritzarako I Isabeleri garrantzi aundi edo aintzindaritza emon eutsoen.

1.480ko urtetik aurrera eta Aragoi ta Gaztelako gorteak antolatuta, zuzendaritzaren aginpidea⁽³⁾ ipiñi eben, erregeak antolatzen eben erri ta lurralde guztietan.

1.481eko urtean Gaztelan, Zaldun agintariak bideratuta, Errege-Diruak antolatzen dira⁽⁴⁾.

1.481eko urtean errege katolikuak, Granadako moru-erregetzaren menpekotasuna lortu nai guda asi eben, eta guda onek euki eban bereizgarritasunezko arriskutik alboratzeko, Fernando katolikuari guda orren agintaritza kendu eutsoen.

1.492an Urtarrillaren 2an amaitu zan guda onek, ospe ta indar aundia emon eutsen errege katolikuari, naita nire ustez geiago munduaren katolikotasunezko batzangotasuna beti lortzeko ibiltan ziran eleiztarrai, ortik aurrera itxaropenezko baikortasun erak zabaldu egin zaielako erregearen agindu gaiñetik, euren izkutuko aolkularitzaren lan nagusi guztiak batzangotasun orreitarara bideratzeko.

1.492an Epailaren 3an erdi-ugarte edo peninsula onetatik, kanporatu egin eban, Judoak ez ziralako bateatuten.

Eta Nafarroako erregetza be sartzen dabe Gaztelako jaurkintzan, Tuteran 1.476ko urtean egin zan ongune bidez.

Eta Amerikako lurraren agerketak, gure Kolon'en ausardiagaitik.

1.492ko urtetik aurrera Fernando katolikua, *naita bere maltzur izaeragaz danetarako almena euki, euki eben gaztelatar eskubidetik baiño, geiago asi zan begiratzan beren aldeko Aragoiko errege eskubidetik, eta Italia ta Afrikaren Iparraldeari ain zuzen be.*

1.493ko urtean Bartzelonako ongundearen bidez, Frantzezaren eskuetan 1.463ko urtetik egon ziran Rosellon eta Zerdeña berrezkuratu eban.

1.495eko urtean Fernandok, Napoles eta Sizilia-

(1) Errient-kide = corregente. (2) Santiagoren-Maileko = Orden de Santiago. (3) Zuzendaritzaren aginpidea = mandato del corregidor. (4) Errege-Diruak = hacienda real.

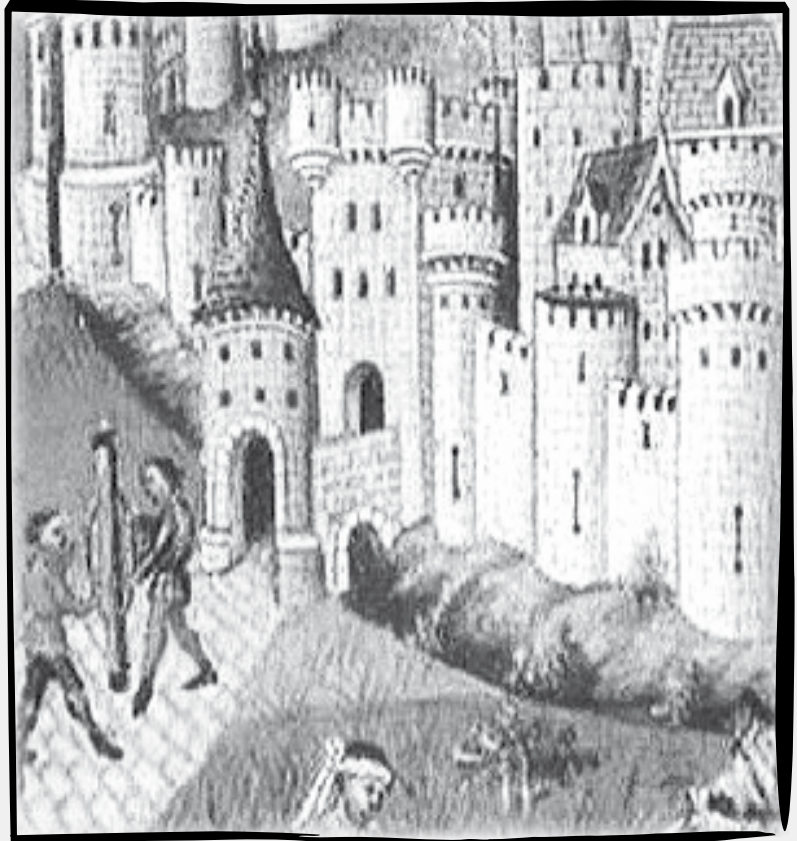
ko erreñuak Frantzezak eurengantzeko egiten egon ziran alegiñak ezereztuteko, “Biltzar Santua” antolatu eban, eta eurakaz lortu eban Napoles eta Siziliako erregeak botatea.

1.496an Abenduaren 19an VIⁿ Alejandro Aita Santuak, Fernandoren bildur beren agintaritzazko lurraldeagaitik “Si Conuenit” bulda atarata, katolikozko izenak ipini eutzezan Fernando ta Isabeleri, ortik aurrera Gaztelako errege guztiak, nai Austria edo ta Borboi izan, danak ondorengo lez ekarri dabenak, gaur I Karlos izanda izen orren arduraduna.

1.502an Otsaillaren 14ko agiri baten bidez, katolikotasunera ez ziran aldatzen Granadako moru guztien oilketa edo kanporatzea, aginduten ebana.

Eta 1.504ko urtean Frantzezak Napoleseko luraldetik kanporatuta, Napoleseko erreñua Aragoiko koroara aldatzea.

1.504an Azaroaren 26ko eguerdian I Isabel il zanetik, eta 1.512ko urtean Nafarroako erregetzaren menpekotasuna guda bidez lortu ondoren, erregearen gogamena ez, eurak ez ebalako jakin, baiña mundu onetan aginduten eben eleiztar gogamenetan bai, Europa osoa katoliko batzangotu ezinik ibilita euren ustezko espainiar lurraldea lez, ortik aurrera euki eben oldozmeneko almenak aukera baten billa ipiñi ebalako, 1.789ko urtean Frantziko iraultzagaz aurkitu ebana, eta eleiztar ta merkantilistak lagun alkartuta, iraultza ori egokitu eben, orko urtetik aurrera Europako lurralde osoak laterritzeko asmoakin, errege bakotzaren antolabidezko lurraldeak laterrituta, bereztasunezko aberri edo errigizarteak

etenbako guda erasoko keiñada bategaz menperatuta.

Eta 2.000 urte geroago, menperatzail zale oneik ez dira konturatzen, Jainkoak, gure gizatutako arimak gai-berezitutako Ludi edo mundu onetara bialduta, askatasunezko legean berezkotu euskunetik, bakeak ezin dirala menpekotasunezko norkeriekin lortu, mundu fisiko onetan sutauts edo lerrautsari, poxpolloa urbiltzea lez dalako.

1.505eko Urrillaren 19an Fernando 53 urte euki zituzela, 18 urte euki zituzen Foix'eko Germanarekin ezkondu zan.

Fernando katolikuaren gogoak emendik aurrera, Erromako eleiztarren espainitasuna lortu baiño geiago, euki zituzen guda-indar eta almen guztiagaz egiten ebazan oarkuntzak, Erdi Ugarte onen Ekialdeko lurraldeak, Aragoien agindupean ipintea zan, orko bidetik urbilago ikusten ebalako beren nagusikerizko kaizar ametsak.

1.509ko urtean Fernando eta Foix'eko Jermanak, seme bat Juanen izenagaz bateatu ebana euki eben, baiña, andik ordu gitxira il zan.

Eta zer sortuko ote zan gaztelaniako asmoetan mutil ura il ez bazan ?.

Gaur, espainiar asmakuntzazkoak guzurre da esaten daben guztia, Fernandoren amets edo irudikerian ez zalako agertzen espainiarren irudirik iñundik be.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XI)

Gaztelako I Isabel erregiñ katolikua.

Gaztelako II In Juan erregea eta bere lenengo emazte Aragoiko Mariaren artetik, Enrike, gero errege lez IVn Enrike “Antxua” ez izenarekin ezagutuko zana jaio zan

1.451ean Jorraillaren eguen guren´eko 22an, Zelaiko Medinaren Andienetarik Dorreak egon ziran Madrigaleko errian jaio zan I Isabel, aita Gaztelako II In Juan eta bigarren ezkonduta Portugaleko Abiz´tar Isabel amaren bidetik. Eta 1.453ko urte bi beranduago, bere anai Alfonso jaio zan.

1.454ko urtean Isabelen aita II In Juan Gaztelako erregea il zanean, Isabel bere ama Abiz´tar Isabel eta bere anai Alfonsogaz Arebaloko errira aldatu ziran.

1.461eko urtean IVn Enrike Gaztelako erregeak aginduta, bere ugazarrreba Isabel eta bere ugazanai Alfonso, Segobiako gortera eroan ebazan, denbora orreitan IVn Enrike eta bere emazte Portugaleko Juanaren alaba jaioteko egon zala.

Eme-ume oneri gero “La Beltraneja” deituko eutsoen, IVn Enrike´ren antxutasunean, bere emazteak, Beltran

de las Kuebas´eko laguntzarekin euki ebalako alaba ori, eta ortik ipini eutsoen Juana´ri “La Beltraneja” izen ori.

1.462ko urtean IVn Enrike Gaztelako erregearen alaba “La Beltranejatar Juana” jaio zan, bere jaiotasuna legezatasunezko zalantzan ipini zana, Kobatar Beltranen alaba zala gortean esaten zalako, eta orregaitik esaten eutsoen “Juana la Beltraneja”.

1.466an IVn Enrikek, Isabel 16 urte euki zituzela, Patxekotar Juanen anai ta 43 urte euki zituzen Kalatrabako Jirontar Pedrokekin ezkondu gura eben, baiña Isabelengana joan zanean ezkontzeko, bidetik doala, este muturreko gaixoak⁽¹⁾ jota il zan.

(1)Este muturreko gaixoa = ataque de apendicitis.

1.468ko urtean Gaztelaren gorteko gizon andien norkeri bidez, aurkan ipini zituzen IVn Enrike erregea ta bere ugaz anai Alfonso, eta urte onetan Alfonso pozoituta il eben arazo orreik amaitu zitezten.

1.468an Iraillaren 19ko urtean, gauza oneik olan ibili arren, Isabelek ez eban artu gura erregiñaren aginterik, arik eta bere ugaz anaia IVn Enrike bizirik egon zan bitartean, baiña bere ugaz anai IVn Enrikeren eskutik “Toros de Gizandoko ongunean” lortu ebena, Asturiaseko printzea izendatzea zan, Gaztelako errege/erregiña izateko bear bearrezkoa izan zana, eta eztabaida oneitan Gaztelako gortekoak, bere loba Juana La Beltranejaren aurretik ipini eben erregetzaren ondorengotasunean.

Isabel emendik aurrera Okañako Urian, Patxekotar Juanen etxe batera bizitzen joan zan.

Isabel iru urte euki zituzenetik, Nafarroa ta Aragoiko errege IIn Juanen alegiñagaitik, bere seme Fernandogaz ezkontzako itzarmendukoa zan, eta Gaztelako errege IVn Enrikek itzarmen ori apurtuta, I Isabelen lengusua zan Nafarroako IVn Karlosegaz itzarmendu eban.

Ez ziran aurrera joan IVn Enrikek euki zituzten asmoak, Nafar ta Aragoiko errege IIn Juanek egin ebezan aurkako alegiñak gogorrek izan zirelako, eta beste leku batera begituta IVn Enrikek, Portugaleko Vn Alfonsogaz ezkondu gura eban, baiña Isabelek ikusita euren artean adiñeko aldia 20 urtekoa zala, berak ezereztu eban ezkontza ori.

Nafarroa eta Aragoiko errege IIn Juanek ostera saiatzen da Fernando bere seme ta Isabel ezkontzen, baiña senidezko eragozpen andi bat euki eben biak, euren aititek Antekerako Fernando eta Gaztelako IIIIn Enrike, anaiak ziralako.

Aragoiko Fernando, Trastamara´tarrren ondorengotasunean mutil bakarra izan zalako, “La Beltraneja” eta Isabelen aurkako estabidak nastatu gurean, bera be agertu zan Gaztelako erregetzaren errege-nai lez, Portugaleko Alfonso erregeagaz ezkondu egon zan “La Beltraneja”tar Juanaren aurka, baiña ez eutsoen onartu eta orgeratu ziran bere alegiñak.

Eragozpen orren bitartez ezkontza au aurrera eroateko, IIn Pio Aita Santuaren bulda bear ebela ta onek, Frantzia, Portugal eta Gaztelako erregetzakin etsaitasun aundiak sortuko ziralakoan siñatu gura ezean agertuta, gero Aita Santua VIIn Alenjandro izenagaz izango zan Borgiatar Rodrigo bialdu eban arazo orreik konpontzeko.

Moruen aurka egiten ebelako eta beartasun bidez agertuko ziran lanagaitik, eleiztar onein atsegintasunezkoa izan zalako eskontza au, Karrillo de Akuñatar Alfonso Tolledokoartx-apezpiku edo gongotzaiñak, IIn Pio baiña ariñagoko IIn Juan Aita Santuak 1.464ko urtean atara eban bulda, berak eskerniatutako antz baten agertu eban, eta or

inguruan egon ziran guztiak, zer gertatzen zana danak jakin arren, ontzat artu eben, eta Isabel ta Fernandoren artean egon ziran senidetasunaren debekatuzko lege guztiak ezereztuta geratu ziran.

1.469an Epaillaren 5ean Isabelek baietza emon ondoren, Zerberako Urian siñatu ziran ezkontzako elkar-go orreik.

1.469ko Maiatzan Isabelek bere anai Alfonsoren illobia ikustera joan zalakoan, bildurrez Okañara iges egin eban, Patxekotar Juanen babesera.

1.469an Urrillaren 19an, Fernando igeslari baten antzera, iñork jakin barik Balladolizera joanda, Biberotar Juanen jauregian ezkondu ziran 19 urtegaz Isabel, eta Fernando 18 urte euki zituzenean, IVn Enrike, I Isabelen ugazneba oso asarre agertuta.

Ezkontza onein sare arteko azpikeriak ez eben beste asmorik euki, Isabel Portugaleko Vn Pedrorrekin ezkondu, IVn Enrikeren alaba Juana “La Beltraneja”, Portugaleko Vn Pedro ondorengoen seme Juanegaz ezkontzea baiño, Portugal eta Gaztelako lurraldeak alkartzeko.

Isabelek ez eban ezkondu gura Pedro onegaz len esan dogun lez, IVn Enrikek Frantziko errege XIn Luisen anai Guyenako Dukeagaz ezkontzeko antolamenduak eginda.

1.470eko urtean egin ziran Medinako Zelaietan itzarmenduzko ezkontza oneik, baiña ez eben ezertxo be lortu, frantzez Guyenako Duke au baleiteke 1.472ko urtean, iñork ez dakien nortzugaitik, pozoituta il zalako.

Eta 1.471ko Abenduaren lenengo eguna baiño ariñautik, IVn Enrikek Isabelen aurkako lanean ibilita, Borgiatar Rodrigok agertu eban buldako legearen indarra ezerezean edo ta ebagita itxi ebalako, Toledoko artx-apezpiku Karrilloren lan bitartez, IVn Sixto Aita Santuak baieztu eban barriz ezkontza ori urte onetan, Simankasen agertu eban buldarekin.

1.474an Abenduko 12an IVn Enrike ilda, 13an koroatu eben gaztelarren Isabel erregeña lez, Gizandoko Zezenaren Urian *Eleizako aginduari bere menpetasun osoa siñatuz*, bere IVn Enrike ugaz anaiakin alkar-aditu ebezan baldintzakaz, eta indar andiko erregeña izan zan euki eben aolkularitzaren bitartez, askoren andikerizko eritziaren aurka, zentzu aundiz aurrera egin ebalako Amerikako lurraldeak argitan agertzeko be.

I Isabelek, oso osoan sinistu eutsozan Kolon´eri iñoz ikusi ez ziran itsas-osteko lurraldearen burupideak, bere aitorle ta aolkulari Talaberako Ernando lekaideari sinistu eutson lez, eta Kolon´tar Kristobal, senide lez be onartu eban.

Eta onarte ekarten dogu I Isabelen bizi kondaira, emendik aurrera Kolontar Kristobalegaz asten dalako biok euki eben adiskidetasunezko edesti ederra.

Mallorka ugartearen asierazko edesti ta Kolonen alditan bizi ziran jendearen jakituri ta nortasunezko zeregiñaren aurkezpena.

Mallorkaren ugarte, beste ugarte bi Ibiza eta Menorka erdian kokatuta dago, bere 3.625 Km karratuekin, itsas-bazterren inguruak 300 km. daukazela, Puig Mayor mendiaren goi-aldiak 1.500 metrorekin, eta Erdi Ugarte edo peninsulatik 25 leko⁽¹⁾ Bartzelonaren Ego-alderaiño dagozela.

(1) Leko = legua, que equivale a 5.572, 70metros.

524.980 biztanlekin, Palma bere Uri nagusiaren edertasunean, abelur-ikastetxe, zapataren langintza eta atzerrien txangoketaz, gaur bakez bizi diranak.

1.229ko urtean menperatu eban Mallorca Aragoiko I Jaime garaitzailleak eta 1.349ko urtean, IVⁿ Pedro zeremoni-zaleak betiko lotu Aragoiko erregetzagaz.

XVⁿ gizaldian Mallorkako Ugarteia, Aragoiko lurraldea zan eta ez eban ezer ikusirik Gaztelako erreinuarekin, Kolon gaztelaniko gorteetara joaten zanean atzeritar bat izan bazan lez joaten zalako.

Mallorka Ugarteian baleiteke urriñetik etortea itsasoko jakintzak eta mapagintzazko zaletasunak, K.a. 1.300 urte inguruan ejiptziarrak euren jakiturizko mailla audienean egonda, eta Greziarrak orduan ezagutzen zan mundu guztiko itsasoetatik asi ziranean ibiltzen, K.a. 1.000 urte gitxi gora-beran, Euskalerrian “Triku-Arri, eta eurak gaur “Talayots” esaten dautsoen jendekuntzatik datorrela esaten dabe batzuk.

Baiña Mallorkaren nortasunezko jakintza, ezin da ulertu Lull, edo Llull´tar Raimundo frantzizkotarra barik, eta kondaira luzea dalako, zati aundi baten

murritzuko dogu.

1.232ko urtean Mallorkaren Uri Nagusia dan Palman, gaur bere Kale Nagusiko 5ⁿ zenbakian egon zan etxean Jaio zan Llull´tar Ramon teologu, izkutu edo mistiku, olerkari, jakin-zale edo ta bizitzaren eraman-ona edo filosofu mallorkindar au, eta ainbeste jakituri euki ebalako “Irakasle Argitsua”ren ez izenagaz esagutzen eben danak, bera izan zalako Katalanezko izkera zentzuntasunduagaz batera geiago idatzi ebena.

200 liburu baiño geiago dagoz gaur latin, arabiar eta katalaneraz idatzita.

Llull´tar Ramon au, I Jaime Aragoiko erregearen zerbitzura sartu zan 14 urteaz morroi lez, bere seme Pedro ta Jaimegaz lagun eginda.

Ezan geldirik egoteko gizona, eta Aragoi ta Kataluña ikusteko beren denborak eukezan.

Gero ezkondu be egin zan seme bat eta alaba bat eukinda, baiña erlijioagaitik deituta, geiago gura eben Kristoren barriak zabaldu misiolari lez, eta ekintza orreitan aleginduko zan, garrantzi aundikoa izanda, gurutzada santu gora beran Vⁿ Zelestino eta Vⁿ Klemente Aita Santuaren bitartean egon ziran beste Aita Santuakaz.

1.270-1.272ko urteko bitartean Konpostelako Santiagotik erromes ibilita, Mallorkara joan zan eta Arabiar eta Latiña ikasi eban, “El Llibre de Contemplacio” arabieraz idatzi ebana eta ain omentsu zan “Ars Magna”, “Mestre” izena balio eutsona.

Ortik aurrera, bere idaz nagusi “Blanquerna” be idatzi eban.

1.295-1.296ko urte bitartean, bere beste idaz-lan garrantzi aundiko zana be idatzi eban, “L´Abre de Ciencia” katalanez.

1.295ko urtean Frantzizkotarren lekaidetxean sartu zan, eta siñezbagekoak eskolatzen emon ebazan bere denbora aundiak, bere adierazko idaz-lanak izten eutsoen bitartean.

1.302-1.307ko urte bitartean, “Liber de Fine” beste liburu bat idatzita.

1.312ko urtean Bienako Eleiz Batzar Nagusia amaitu zanean, osteria joaten da Mallorkara.

1.314ko urte erdi ingurutik, Afrikaren lurraldean Iparraldeko itsas-ertzearen Bujia Urian lurreratu-

ta, Tunezera joan zan mixiolari, eta itsas-ertzeko Bujiaren errira bigarrenez joanda, lenengo ostera egin eban antzera gogor arrikatu eban lez, oraingoan ez eban euki ainbeste-ko aldi onik eta 1.315eko urtean 83 urte eukezala, bertan, Bujiako errian il zan, gaur bere gorpuaren ondarrak, Mallorkako Palma Uri nagusiaren frantzizkotarren eleizan illobiratuta dagoz.

Berd eta Martorelltar Grabielek esaten dau, Llull'tar Raimundok itzi eutsoen ikerketako eta jakitunezko lan aundiak, oso garrantzi andikoak izan zirala itsas-araudietarako.

Llull'tar Raimundo onek, bere askotako liburuetan aipatzen dauz orduko itsas-eskutitz edo mapak, zelan izan ziran orduko itsakuntzarako⁽¹⁾ oiñarrisko gidariak.

Bere denboran sartu ziran itsas-ontziaren gidari izateko "Gabeko Astrolabio"⁽²⁾, euren iguzki-orratzakaz⁽³⁾ ta "Ipar Orratza", berari emonda sarrera orren irabazpide ori, eta baita bi-orratzeko eres/neurkiña⁽⁴⁾ itsasoko-eskutitzetan aizeen sorrerazko aldi bitartekak neurtzeko.

Eta gaurko egunetan euren bitartez esan leikela, Llull'tar Raimundo bera izan zala orduan egon zan amesleri bakarra, borobiltasunezko mundu onetan, beste lurralde aundi batzuk be egon zirela asmatzeko, eta Mallorkan bere jakituri aundiagaz itsasoko-eskutitz edo mapa-gintzazko eskola ori sortu ebanak, Llull'tar berak esanda, 1.286ko urtearen baiño ariñautik asi zirala Mallorkako itsastarrak eskutitz orreik erabilten.

Ez gitxiago Kreskes judu-leiñukoak Ludi-mapagintzan egin ebenakaz.

(1) Itsakuntzarako = *profesión de marineria*. (2) Astrolabio = *izarren ibilketarako neurgailua*. (3) Iguzki-orratz = *cuadrante para determinar la altura de los astros sobre el horizonte*. (4) Eres-neurkiña = *compàs*.

Jafuda'tar Kreskes, judu mapagille aundi bat zan, XIVn gizaldi erditik XVn gizaldiko lenengo erdiaren urte bitartean bizi zana.

Kreskesek ainbat katalan izkuntzazko Ludi-mapak egin eban, danetatik 1.375ean egin ebena bakarrik izanda geratzen dana, eta bera Parisen, Frantziko aberriaren liburutegian erakusten dabena.

Jafuda'tar Kreskes bere aitagaz batera kristautu zanean, Ribes'tar Jaume'ren izena artu eban.

1.327-1.330urte bitartean Mallorkan beragaitik eginda eta esagutzen dan itsas-eskutitz zarrena dana, Londreseko "British Museum"ean dago Add. Ms.25691 asi-izkiekin.

1.339an Dulzert'tar Anjelino siñatzaille zala, Mallorkan lenengo ezagutu ta siñatu zan itsas-eskutitza "Pariseko Aberriaren Liburutegian" erakusten da.

Eta lenengoz sartu ziran "Aize-Arrosak"⁽¹⁾ Katuluñan Jafuda ta Kreskes'tar Abrahamek egindako mapa-sortan sartu ziran⁽²⁾.

(1) Aize-Arrosak = *rosa de los vientos*. (2) Mapa-sorta = *atlas Catalan*.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XII)

Juduak, itsasoko mapagintzan Mallorkako ugartearen jakiten ebana.

Llull'tar Raimundok, eskolaren ereduak jakituriz, katalanez idatzi ta margoztu ebezan itsas-eskutitz edo mapak, garrantzi aundienetarikoak dira, askoz geiago, itsas-osteko ardurarorretan ba ziran, eta eginkizun orreik dira aurkezten dauskuezanak, Mallorkan egon ziran itsas-osteko ikerketaren zaletasunezkoak.

Kontuan artu bear dogu, juduak orduko denboran euki eben merkantil artu-emonakaz, mauri ta kristau mundu guztitik zabaldua aurkezten zirela, eta ondo baiño obeto ezagutzen ebezala Lur-Arteko itsasoa eta beste itsasoetatik ur gainean ibilteko bear ebezan orduko tresneri guztiak.

Ez da arritzekoa ba, Kolonek alango Kristau sinismena ta itsas-zaletasunezko jakituria eukitea, Llull'tar Raimundo,

Abraham Cresques eta bere seme Jafuda juduaren jakituri aunditik asko eukelako ikasita.

1.391kako urtean kristau zoro batzuk, Kall deritxon judu auzunea erasotu eben, eta 300 judu inguru il ondoren, galazo eutsoen judutarrak kristautasunezko sinismenara itzuli zitezen edo bestela lur aietatik alde egien.

Sinismena aldatu eben artean, Kreskes'tar Jafuda be egon zan, eta izena aldatu bearrean agertuta, onek Ribes'tar Jaumerena artu eban.

Eta sinismena aldatu gura ez eben beste batzuk, Kolontarren antzera, Flandesera aldatu ziran.

1.391kako urtean, kristautasunezko sinismenara aldatu ziran judu artean, batzuk Kolonen izena artu eben, emendik Flandesera zabaldua.

Kolon Kataluñako abizen bat da, txori Kolonbus'en izenetik artuta dagoena, eta I Jaime Aragoiko erregeak ugarte au 1.229an menperatu ebenetik, eurak daukien oiturazko abizen batera biurtu zan.

1.394ko urtean Ribes'tar Jaume edo Jefuda'tar Kreskes onek, Bartzelonara joan zan mapagintzan.

Eta 1.412ko urtean, Portugaleko Itsasgizon'tar Enrike errege semeak deituta, Portugalera joan zan, bertan bideratzeko Enrikek sort-araziko eban mapagintzaren lantokia.

1.450eko urtean Mallorkako errigizartearen artean, auzitegi-koak⁽¹⁾ erritarren aurka matxinatu ziranean, merkataria aberatsaren artean askok, Anjoutar Renatori lagundu eutsoen, Aragoiko errege biotz-andiko Vn Alfonsoren aurka.

Eta merkataria aberats onein artean, Kasenabe'tar Gillaume eta Koullon'tar Kristobal, Kolontar Kristobalen osabak zirenak aurkezten ziran.

Dana dala emen agertzen da Kolontar Juan, igeslari bi ta andre Margalidaren aita.

Baiña, nor ote zan Margalinda ori ?.

Margarita andere-lagun bat izan zan, IVn Karloseri atxilotutako denboratan laguntzen egonekua.

1.459ko urte onen amaieran, IVn Karlos eta Margaritaren artean maitetasunezko laztankerietan ibilita, 1.460ko Bagillan seme bat jaio jakien, eta IVn Karlos bertan ez egon arren, jakin ebalako aurdun egon zala, Mallorkako gotzai ta erki edo gudu-jauriari idatzi eutsen eskutiz bana, gertakizun orren barriakaz arduratu zitezen, eta egia izan bear da, erki edo gudu-jauriariak eta gotzaiñak ardura aundiz erantzun ebela, IVn Karlosek osteria idazten dautsielako beste eskutiz bat eskerrak emonez.

(1) Auzitegi-koak = forenses.

Eta jaio zan ume ori izan zan Kolon'tar Kristobal, Amerikako lurraren agerketak lortu ebezanak.

3. ZATIAN.

Oar txiki bat.

Mundu onen arrazoidunezko gizakiak izanda, eta Jainkoak gai oneri bereztu eutsozan legeak, guretzat, egiten dogun gauza gustiarentzat bardiñak diralako, arduraz, gogora ekartzen dogun egitamuzko lan guztiaren aurrean egin beargeunken lez, aurkeztu doguz lan onentzat oiñarrizko baldintzak zeintzuk direzan, antzerki onetarako aur-

keztu doguzan antzezlarien bizitzakaz, euren denborako giroan.

Orain, guazen Kolontar Kristobalen jaio ta bere bizitzazko ezjakiñak argituten, Berd eta Martorell'tar Grabielen laguntzarekin.

Mundu onetan, eta gu "gizakitutakoak" sortzailleak ez garelako, gure gauza guztietarako egiten doguzan asmakizunezko egitarauetan, Jainkoak bereztuta ta danontzat bardiñak diran legearen baldintzak erabili bear doguz, tresneri edo ta oiñarrizko elementuak lez.

Eta ortik aurrera, zentzu ta ardura aundiz jaso edo ta gauzatu, gauzatu bear direnak bizi garen serbitzurako; bestela egiten dogun guztia, oker, ankaz-gora, zentzubaige ta neurrian edozein gauza urtengo leukelako, beartsu edo onbear eta aberastuten diranen artean gaur sortzen jakun lez, orekak leku guztietatik galdu ondoren.

Bereztasunaren legezko baldintza orreik dira, gaurko Europaren politikuak kontuan artu bear dituzenak gauza guztietan, eta ardua bardiñakin, diruaren antolaketak egiten dabezenean.

Gaiak, beren Ludi irudiaren izaerarako, daukazan mukulluak orokorrezko askatasunean bananduta egonaz batera, bere eraikitasunean mukullu arteko-gintzan daukan erakarrezko indarra, eurak osagarritasunezkoak izan zitezken legea da, eta gurentzat eragilletasunezko bizi-tresneri bat izan daiten.

Orregaitik, “Jaioten garan guztien bear-bearezko ordezkartzan zor-eskubide arduran bardiñak izanda, Ludi onek daukazan bereztasundutako lege orreik dira, gure arduradunezko arima gizatuari, lege bardiñean osagarrizkoak izatera alegintzen dauzkuna, Jainkoaren legeagaz, zeregiñ bardiña dauka-gulako”.

Eta egiten doguzan gauza guztiak Jainkoari begira, azturazko maitasun osoan egiten diran lez, bide orreitan eraikitako etxe, auzo, erri, eskualde edo lurralde, aberri, eta errigizartearen askatasunezko eskubide orreik dira oiñarri lez ipini bear dituguzenak, bizitza onetan askatasunezko orekan irautea gura badogu.

Danon lotsagizunezko ardureak bear dituguzelako ortik aurrera, gai-gizaren bizitza onen egitamuak zentzuz gauzatzeko, eta alkar erabili bear doguzan osagarritasunezko bideen ulermenak, orekazko zentzun baten eroan dagiguzan.

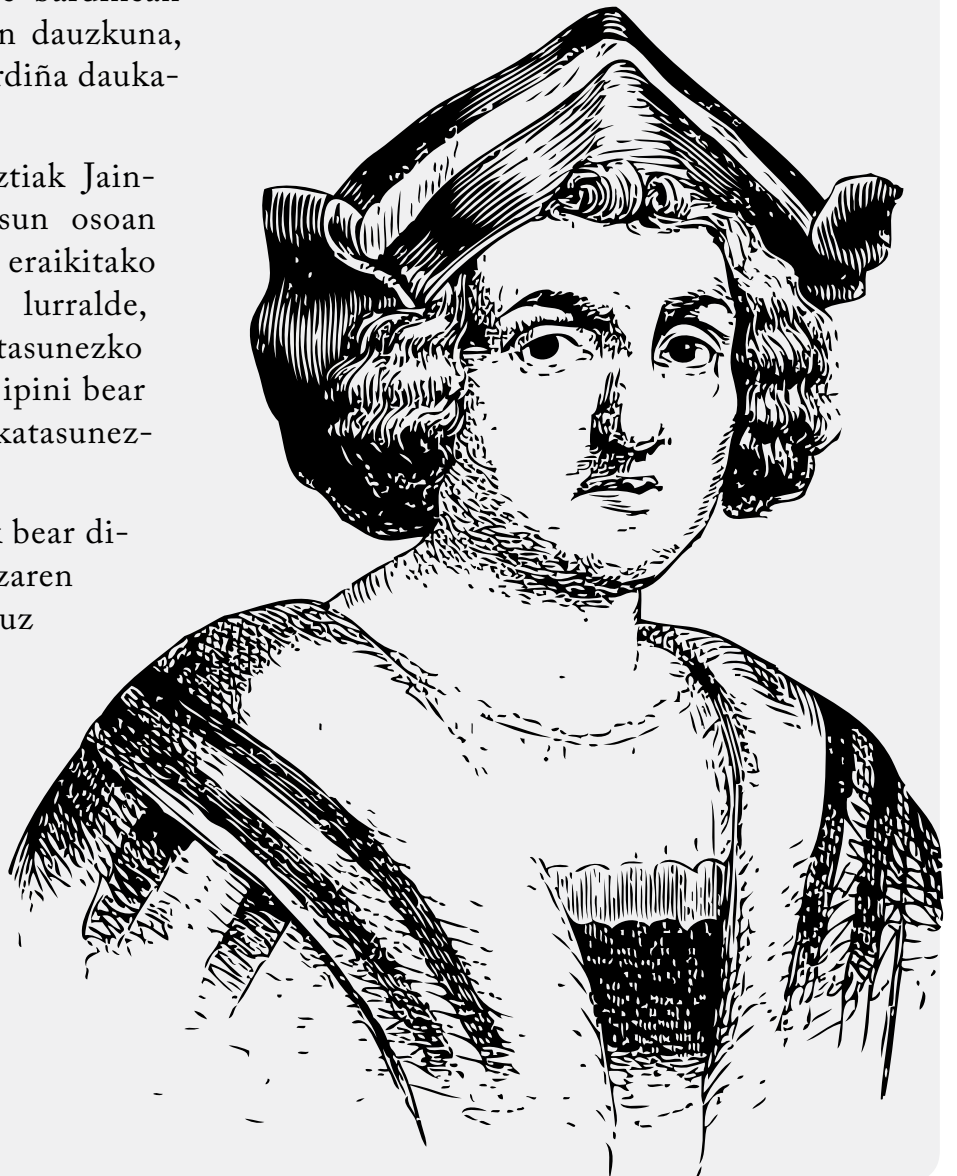
Guzti orreik kontuan eukinda, ez bagaude lau gizaki nagusitasunezkoagaitik bideratuta, ainbeste urte menperatzailletasunezko

agindupean egonda, ori be al izan leikena dalako, eta nire ustez “UTS EGIN BARIK”.

Gaurko politikuak, gaiaren eta gizaren eskubideak ez dabezelako oiñarritzen, agindu egiten dabezan gauza guztietan, sortzen dan entrabaloaren eragipeneko indarragaz, gai-giza arloetan dana agertzen da nastuta lez.

Gaiaren-orekan: Itsas-errekako urak eta mendi-lur-aizeak zikinduta.

Eta gizaren arloetan: lan-eza, lapurtza, negarra, gozea, gaitzaldi, elde edo izurriteak, eriotza, borroka, aitu eziña, eta arduragabekerizko itsutasun aundi baten.

Bizitzeko egiten doguzan gauzaren mozkiñ guztiak, batzango edo agintari-zaleak euren kontrolpean eukiteko, guda-indarrezko keiñada gogorrek erabilita, nai gai edo ta danon giza eskubidearen ardurak kendu egiten dauskuez, eta ez gero eurak egiteko danok egin bear doguzenak, ostera guri beartzeko baiño, eurak gura daben eratara betetea, eten bageko menperatzail ekintza baten.

Len, munduko borroka nagusi bategaz, dana utsezko zenbakian ipinita lez azten ziran ostera bizitzarako bear zan guztia eraikitzen, euren poltzilluak beti berriz beteta eukiteko, baiña gaur beste olango borroka bateri eurak be bildur direlako, demokraziaren indar bidez, maltzurrezko guzurak eten barik gero ta indar geiagorekin argitzen dira, eta orain 1.687 urte bereztasunaren aurka Nizean asmatu zan batzangotasunaren GOITIK BERAKO AGINTARITZAREN GIZA-GORPUTZA ORI, GUZTIZ USTELDUTA LEZ AGERTZEN JAKU.

Zergaitik ?.

Gure bizitzaren epe laburrerako, Jainkoaren legeakin beartuta agertzen gara lez, argi erakusten jaku:

A) Osagarritasunezkoak gara la jaioten garan guztiak.

B) Kundetzaille edo gai onen eragilletasunerako jaioten gara la.

D) Gure eragilletasunean kontuan artu bear dituguzela, gai ta giza guztiaren eskubideak, bakoitzak, talde, leiñu, edo ta errigizarteak euren bereztutasunezko aztura bidetik izkuntzagaz sortu ebezan nortasunezko bereiztasunak, ezereen aitzakia barik.

E) Asmatzaillearen almenak bakarrik eukinda, gure almenean ez daelako iñungo izatasunik: “irazale, sortarazle edo eta sortzailletasunezko arloetan”, gure norkerizko alegiñetan, iñorentzat ezereen legerik egin barik, alegiñ guzti orreik Jainkoaren legeditik artu beardiranak diralako, euren kanpotik lege guzti orreik, menperatzailleak biurtzen diralako,

F) Ala... mundu oneitara, beste gauza baten bat egiteko etorri ote gara ?.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XII)

Nortzuk izan ziran Kolon´tar Juan eta Kolon´tar Margalida ?

Aurkezpena.

Margalida mallorkinez, pitxi edo txirlarria⁽¹⁾ dala esangura dau, eta Kolon´tar Juanen alaba izan zan, euren bizitza Felanitx erritxoan “ALQUERIA ROJA”ko lur ondasunean egin da (gaur Son Ramonet dana, Felanitx uritik 2 km. ingurura eta SANTUERI gaztelu inguruan).

Eta nor ote zan Margalinda ?.

Margalinda, Nafarroako errege IVn Karlosen denbora pasa baten antzera eta bere aitagandik atxilotzeko itzaroten egon zan denboran, laguntzen eutson andre bat zan.

1.459ko urte azkenetan beragaz maitekerietan ibillita, 1.460ko Bagillaren illean seme bat euki eben, “TERRA RUBRAKO” Kolon´tar Kristobalen izena ipini eutsoenai, eta IVn Karlosek,

lau seme alaba bere gain artu ebazanetik, Kolon´tar Kristobal izan zan bat.

Felanitx´en, Son Koloneko Kolontar Juan, Kolontar Kristobalen aitite onek, ia txirotu egin zan, bere etxe ta lurraren irabaziak Felanitx´eko zuzendari, idazkariari eta alkate biurdikatzaillai bir-erosi, eros-sari, edo aitzakia lez ainbat diru emon bear eutsoezelako, eukezan seme biak Kristobal eta Gillaume Kasenobe´tar Koullon oneik Probenzan atzerrituta, Anjou´tar Renato Probenzako erregearen alde egon ziralako,

(1) Margalida = mallorkinez “perla” dala esangura dau.

1.450-1.453ko “Germanias”en iraultzan, auzitegiko ta erritarren arteko guda gogorra amaitu zanetik.

Kolon´tar Juanen seme oneik, sekula ez ziran itzuli ostera Mallorkara, ziur bertan eriotzea itxaroten euki ebelako.

Baiña Kolontar Juanen seme ta Margalidaren neba auek jakiteko nortzuk ziran, esan bear da: “Guillaume de Kasenove Coullon”, Italian “Colombo” lez eta espainitarren artean “Colon”en izenagaz ezagututakoak, Anjou´tar Renato Probenzako erregearen serbitzuan egon zirala, eta Frantziako itxas-jazarle edo itsas-lapurren ontzi nagusi edo Ontzi Nagusien Amirala izan zala Margalidaren neba au, eta Margalida ta IVn Karlosen seme Kolontar Kristobalek, bere Ontziren-Amiral osaba nagusi onegaz, ikasketa nagusiak egin eta gero, ainbat denboratan beragaz ibilitakua zala, gero agertuko dan lez.

Emen, Kolontar Kristobalen bizitza argitzeko oso garrantzi aundikoa dalako, Probenzako erreñuaren edestiko bizi kondaira labur bat azaldu bear dogu, eta baita legez zelako aldakuntza egon zan itxas-lasterkari edo itxas-jazarle⁽¹⁾, eta itxas-lapurren artean⁽²⁾.

Probenzako erreñua, Frantziko lurraldearen ego aldean, Rodano ibaia, Lur-Arteko itsaso eta Italiako lurraldeak inguratzen dabe, bere edestiko Uri nagusia Aix-en-Probenze izanda.

Beren lurraldea, Rodano ibaia-aren agoak, Bar ibaia, Alpeko bealdeak, eta Baukluse ta Itsastar-Alpeak osotzen dabe.

Paleolitiko-Neolitikotik, euskaldunak ziran lur orreitan bizi zirenak.

Eta Euskaldunei buruz, garrantzizko gauza da, 25etik 101eko urte bitartean bizi zan Silio Italiko olerkariak esan ebana: “Probenzako alor edo soroak⁽³⁾ leenengo landu ebezanak Auñamendi edo ta Pirineosetik bera joan zirenak zirala eta euren arteko ezagutzan ulertu zitezten lurraldearen izena aipatzea bea-

(1) *Itxas-lasterkai* = *corsario*. (2) *Itxas-lapurrak* = *piratas*. (3) *Alor edo soro´ak* = *campo de cultivo*.

rezkoa izanda, “Sicanos” zirala esan eben.

“Sikano” berbea, baleike Auñamendietan⁽¹⁾ dagon “ZINKA” ibaiaren izena izatea.

Eurak esaten dabe ez dagozela ziurtasun guztiagaz, baiña zeozer izan bear, beste ibairik ez dagoelako izen orrekin.

K.a. VII-VIn gizaldietan, erria fenizioak irasi eben.

K.a. IVn gizaldian griego fozenseak, Massaliako Uria (Marseille) sortarazi eben.

K.a. IVn eta IIIIn gizaldian keltiarrak sartu ziran.

K.a. IIIn gizaldian, erromatarrak sartu ziran eta “Galia Narbonense”ko lurraldeakaz osotu eben lurralde ori.

K.a. 123 urte inguru, fenizioak Marsellako Uria berriatu eben.

K.o. Vn gizaldian, Bisigodoek menperatu eben. VIIn gizaldian frankoak. Eta VIIIn gizaldian arabiarrek. Eta Karlos Martelek Berduneko ongundearen bitartez 843ko urtean berrezkuratuta, Lotarioren eskuetan geratu zan.

Karlos Buru-soil'en eskuetan ondorengo geratuta lur inguru ori, onek Probenzako leen erreñuan biurtuko eban.

947ko urtean Borgoñako aginpean ipini eban, eta ondore 1.032ko urtean Kaizarren agindura.

1.125eko urtean ondorengo lez, IIIIn Berenger'tar Ramon Bartzelonako Kondea eta Toulouseko Kondearen artean bananduta geratu zan.

1.246ko urtean Ajouko etxearen aginpean geratu zan, eta orren bitartez 1.277ko urtean Napoleseko erregeztzagaz lotuta geratu zan.

(1) Auñamendietan = Pirineos.

1.266-1.285eko urterarte, Napoles eta Siziliako errege VIIIⁿ Luisen seme, Anjoutar I Karlos izanda.

Eta I Anjoutar Karlosen errege denbora onetan Aragoiko IIIⁿ Pedrok, Sizilia menperatuta Aragoiko erregetzagaz alkartu eban.

1.284-1.309ko urte bitartean Anjoutar IIⁿ Karlos izan zan Napoles eta Siziliako erregea.

1.345-1.386ko urte artean, Anjoutar IIIⁿ Karlos, Napoles eta Ungriako errege.

Probenzakako Anjoutarren azkeneko agintaria, Renato izan zan.

1.408an Urtarrillaren 15ean jaio zan Anjoutar Renato, IIⁿ Luis erregearen seme au.

1.419ko urtean Napoleseko errege IIⁿ Luissek, bere seme Anjoutar Renato ondorengo lez eta 11 urte euki zituzenean Lorenatar Isabelekin ezkondu eban.

1.434ko urtean I Renatok, eta Aragoiko Vⁿ Alfonsok, borroka latzak euki ebazan Napoleseko erreñuaren gora beran.

1.442ko urtean, I Anjou´ko Renato aragoitarrak Napolesetik bota ebenean, Taraskonen auzotu zan.

1.450ko urtean Mallorkako auzitegikoak matxinatuta, Vⁿ Alfonsori agindu eutsoen erregearen aulkia.

1.452an Otsaillaren 28an il zan Lorenatar Isabel erregiña.

1.454an Iraillaren 11ⁿ Anjoutar I Renato erregea, ostera ezkontzen da Labaltar Juanagaz.

1.466an Dagonilaren 20an Katalanak, Mallorkakoak egin eben antzera, Aragoiko Vⁿ Alfonsori eskaiñi eutsoen erregetza.

1.470ean Abenduaren 16an Anjoutar I Renatok, ostera agindu eutson bere seme Juaneri erregetza berrezkuratu egian, baiña Bartzelonan il zan.

1.471ko urtean Anjoutar I Renato, Taraskonera joan zan bizitzen.

1.479an Urtarrillaren 19an siñatu ziran Probenza ta Kataluñako bakeak.

Anjoutar I Renato erregeak, bere loba zan du-Maine´tar III Karlos Probenzako Kondea, ondorengo errege lez izendatu eban.

1.481eko urtean Probenzako lurralde au du-Mainetar III Karlos Konde onen jabetasunean egonda eta ez ebelako ondorengorik euki, Frantziko errege XI In Luiseri aldatu eutson ondorengotasuna.

Eta 1.486ko Urrillan du-Maine´tar III In Karlos au il zanean, betiko aldatu zan Frantziko erregetzara, Probenzako Konderri au.

Itxas-lasterkari ta Itxas-lapurrak.

Itxas-lapuraren irudia, ez zan itxas-lasterkariak irudizko izae-ran euki eben antzekorik be, euren leen eta askeneko ardura, lapurretan egitea bakarrik izan zan.

Bigarrenaren ardura alderantziz, errege edo ta erriarteko agintaritzatik artzen eban eskugo edo baimenaz, etsaiezko erri baten itxas-ontziak erasotu, menperatu edo ta arrapaka kendu, eroaten ebazan egitamuzko argibide ta balio guztiak, izaten zalako.

Eta gure Kolontar anai biak, Kasenobe ta Kolontar Gillaume, Frantziko Aitor-seme⁽¹⁾ ta Ordezko-Almirante⁽²⁾ oneri, Frantziko XI In Luis erregeak bialtzen

eutsoen eskutizetan «dit Koulon» idazten eutson.

Kolontar Kristobal, Kolon´tar Kristobalen osaba, bere anaiaren antzera bardin ibili zan, baiña aiñ ospe aundirik euki gabe.

Gero eurak baiño ospe aundia artuko eban euren loba Kolontar Kristobalek, IV In Karlos Nafar errege eta Margarita´ren semea zanak, Ameriketako lurraren ezaguneraziakaz.

(1) Aitor-seme = escudero. (2) Ordezko-Amirala = vicealmirante de Francia.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XIV)

Kolon´tar Kristobal´en bizitza.

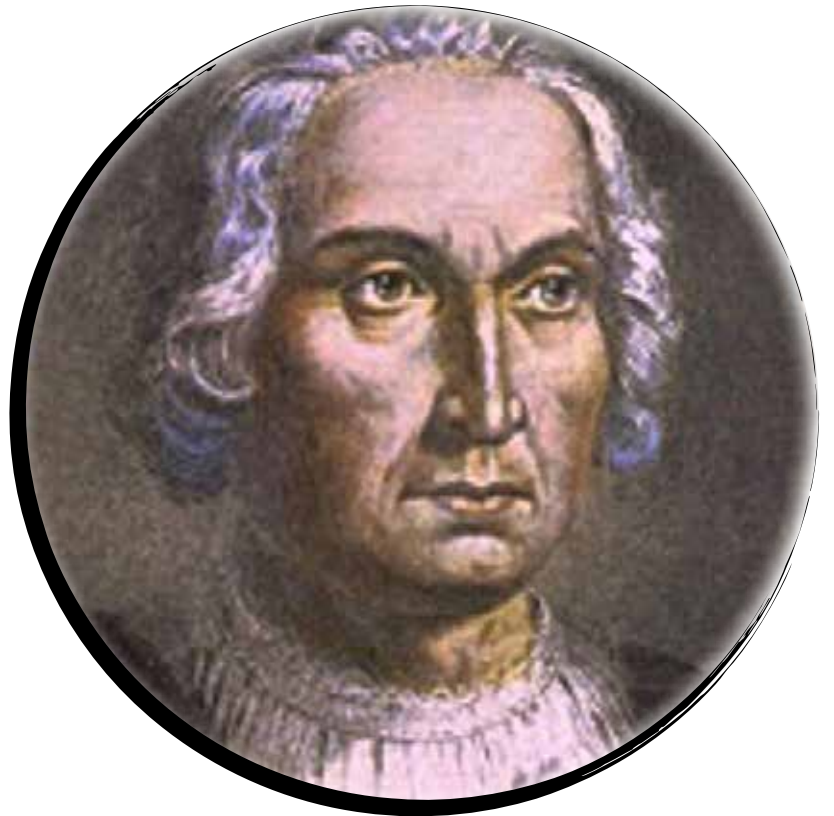
Berd eta Martorell´tar Gabrielelek esaten dauenagaitik, ainbat edestilari izan direla Kolontar Kristobal Felanix´en jaio zala esaten dabenak: Benezuelako aita Nektario, Lopez ta Flores´tar Manuelek bardiñ, Madariagatar Salvador, eta Zerdatar Juanek Koloni buruz ankea sartu ba eben be “XUETA” (judio) deitu eutsolako, danak jakin eben eta dabe, bere sendia katolikua zalako, Kolon bera be katoliku sutsua zala, IVn Karlos Nafarroako errege ta Margaritaren bidetik, sinismen orreikaz bizitzan gizon eginda.

Eta Kolontar Kristobal ta bere anai Bartolomeri “Kolonbo de Terra Rubra” esaten eutsiela.

1.459ko urtean IVn Karlos Nafar erregea, Santueri´ko gazteluan egon zala atxilotuta.

1.459an Urrillaren 28ko idazt eguna daukiela, IVn Karlosek, Mallorkako Gotzaiña ta Jaurleari idatzitako eskutitzak, euri esanda “MARGALIDA”gaz arduratu zitezela, nezka gazte ura beragandik aurdun geratu zala ta.

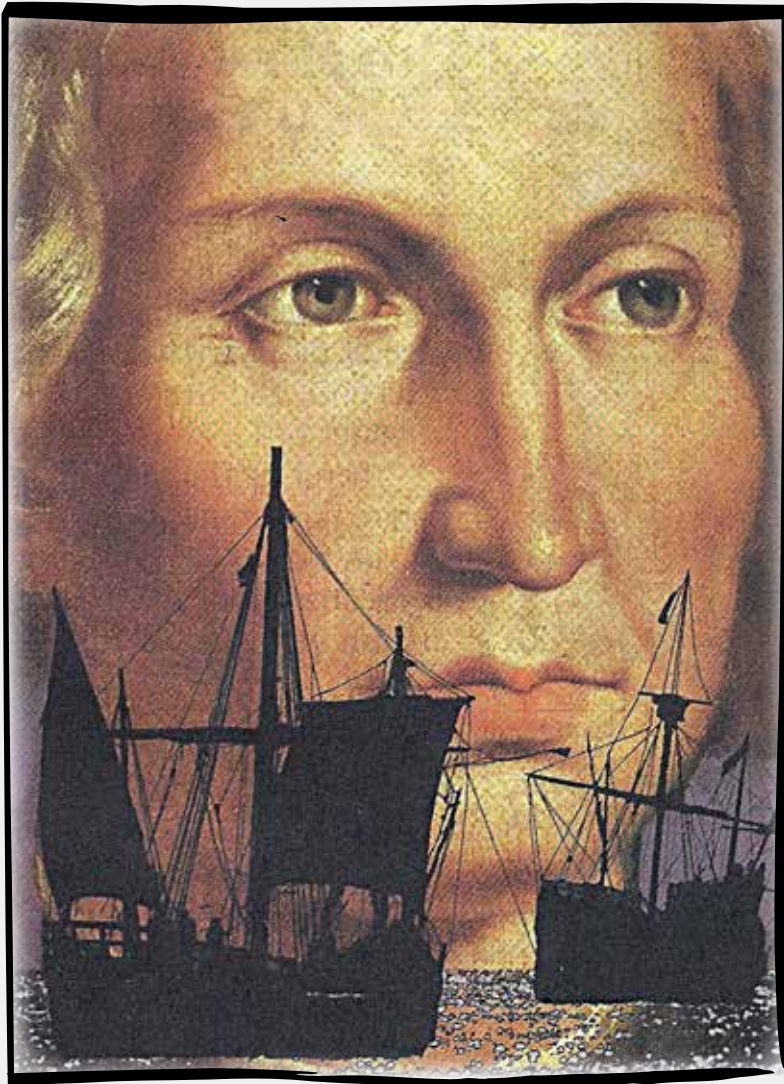
1.460ko Bagillan jaio zan Kolon´tar Kristobal.

1.461an Iraillaren 23an Nafarroako errege IVn Karlos il zanean, Kolon´tar Kristobalek urte bat eta iru illabete eukingo zituzen gitxi gora beran.

Eta agiri onen agerketa arazoa, XVn gizaldian Felanix´en jaio ziran umeen argibideak, ezin diralako iñondik iñora aurkitu, bateatuko egun eta bear ziran zeaztunak iñundik ez diralako agertzen, nai Felanix´eko San Migel Goi-Angeruaren eleiza-koak, ez eta San Salvadorren Santutegiko eleizakorik be.

Sendi ta gurasoen argibideakaz, bardiñ antzeko bat sortzen da Kolon´tar Kristobalen amaren sendiagaz be, bakarrik aurkitu direlako Kolonen aitite, Kolontar Juan aitarena, Kolontar

Margaritaren amarena, igeslari euki ebezan iru itsas-ontziren jabe Anjoutar Dukearen serbitzura, Kolontar Kristobal, eta Frantziko lurraldean deitzen eutsoen Kasenobe ta Koullontar Gillaume itsas-ontzi Amiralaren osabarenak.

1.462ko urtean Bartolome, Kolontar Kristobalen anaia jaio zan.

1.469ko urtetik aurrera Kolontar Kristobal 9 urte gaz eta bere anai Bartolomek 7 urte gaz Frantziko osabaren etxera joan ziran, euren ikasketak Anjoutar Dukearen gortean egiteko asmotan, eta ortik aurrera sekula euren bizitzan ez ziran itzuli Felanitxeko erritxora, naita Kolonek itsasoaren beste aldetik Ameriketarren lur billa agertzen ziran Ugarte ta lurraldeari, bere ama ta beren erriko baselizaren izenak ipini.

Kolontar Kristobalek 9 urtekin asita itsasontzietan ibili arren, 14 urte eta Bartolome bere anaiak 12 urte euki arte, ez ziran euren osaba Kolontar Kristobalen itsas-ontzietan ikasten ibili.

Eta, Kolontar Kristobalen bizitza bere asieratik adierazteko, ainbat itaunari emon bear dautzaguz erantzunak, eta ez edozelakuak.

Adibidez:

a) Bereztasunaren eta arrosoizko lege guztiaren aurka, errege/erregina, gor-teko aolkulari ta Kolonen artean ongunderatuta, Kolontar Kristobal jaio eta noren semea zan gora beran ostonduak egiteko ziñez itza emonda, araubidez egiten daberen orokorrezko ezkutaldi zital ori, gogorra izan bear izan eban, Kolonen semeak be euren aita norena eta nungoa zan jakin ez egien.

Eta beren izatasunaren izkutu zital oneik aurrera eroateko, Kolonek gaztelerrian legez arrotz lez agertzen bazan, bere Aragoiren Mallorkako jaioterrikoa lez be, ostondu bear izan eban itzarmen orren bitartez.

Dana dala, ongunde edo itun orren inguruan, ziñez itz emonda egon ziran guztiak, Kolon bera be artean dala, ondo baiño obeto zaindu eben laterrizko elkarpide ori, idazkietan eta errigizartearan artean guzurrezko aztarnak zabaldua.

Baiña, zergaitik ote izango zan guzti ori?.

Mundu-gai fisiko onetan badakigu, egiten direzan gauza guztiaren izenak, asmoak, edo ta arrazoiak, euren sorburuzko gogorapen lekutik kentzen ba dirala, beste leku batera aldatzeko direzala, eta egikera orreik norkerizkoak biurtzen diran lez, guzurra, naspiltasuna, lapur, edo naikerizko esabidearen adierazpenetan biurtzen dirala.

Ala, Erromatar Kaizar-katolikotasunaren sasi-jaintasunezko arrazoi biurtzeagaitik izango ote ziran alegiñ orreik ?.

Zertarako, "JAINKO AITARI, guda-indarrean odoljarioz eginda, menperatasunaren giza-batzango oneik eskeintzeko ?.

JAINKOAREN LEGEAK, nori emoten dautsoe alango baimenik ?.

Jesus, bere Semea gure artean egon zanean, aolku ederrak bakarrik emoten euskuzan, naita batzutan lukurrerizko-fariseoak ostikadaka ibili, Aitaren etxea saleros-legez ibiltzen ebelako.

Ostikada orreik fariseo andikiak ez ebelako parkatzen, Jesus gurutzean il eben, eta iltze orren ondorioz bere sinismeneko aolkularitza katoliko alderdikidetu eben, gai-mundu onetan Erromatar katolikotasuna, ziri edo ta zilborraren ardatza izan zedin.

JAINKOA Goiko Zeruan dago, eta guri Berak gai-sortarazitutako lege-zko baldintzakin bereztasun onetara, ez dauzku bialtzen norkerizko sasi-jainkotasunean bizitzen, len, Bera-gandik gaiezko bizi au baldintzatuta dagoelako, eta bigarren, jaioten gare-nok ulertu dagigun baizik, nortasu-

nez eta bakean bizi bear garela, bakotxaren beren eskubidetik zor-jakezanak ardura aundienean ordainduta.

Zenbat bider gogoratzen naz gure Euskal guraso zarrakin: “Berba gitxi ta zeatzak, iñor kaltetu barik, beti arduradun euren zorrak ordaintzeko, eta beti prest, gure “EUSKAL LEGE ZARRAGAZ OITURATUTA”, beartsuari laguntzeko.

b) Errege ta andikiak ortik aurrera, bereztasunezko legearen aurka egiten ebazanak eta gero itzuraz beintzat euren artean gizon-emakume on-lez agertzeko, Santa Fe’n, eraiki eben Uria ezarri eben zilbor lez, txar egiñekoari ongunde bidez garbitzeko, oitura lez egiten ebazan busti-zaletasunak⁽¹⁾, edo ba-keak beste trikimmalluekin lortzeko, ta abar.

Eta begitu, gizon/emakume jakitun aundi oneik, len eta gaur be, zelan egiten dabezan ostrukaren buru-ostonkera lotsati auek, euren artean truke: “Diru, eleiz-sari, ogipide, opari, mesede, koipekeriz busti, keiñalari edo guda-indarrarezko keiñadakin” guztiak gogoz erabilten ebezanak, euren baitak itzuraz beintzat, bakeztuteko buruz.

Norkerian, ala Nortasunaren osagarritasunezko zor-ordezkaritzaren arrazoian egongo ote dira JAINKOAREN LEGEAK?.

(1) Busti-zale = sobornador.

JAINKOAK, mundu onetara jaioten garan dano-ri BERE LEGEAKAZ, nortasunaren ardurazko kudeatzaileak izan gaitezkan bialtzen gaitu iñungo zalantza barik.

Mundu onetan orregaitik, iñor ez gagoz baimenduta iñungo legerik sortarazten, “BERAK ipinitako LEGEAK, ortxe daukaguzelako ardura aundiz erabilteko”.

d) Kolonek, I Isabel erregiñaren aldetik eukan bablesa ta IIn Fernando erregearen aldetik gorrotoa.

Gorrotoa bai, baiña gorroto ori zergaitik ?.

Ala, IIn Fernando, IVn Karlosen ugazanaitasun aldetik Kolonen osaba izanda, eta bere aita ta berak IVn Karlos eta IIn Blankagaz Nafar erregetzan egin ebezan pozoitasun eta guzurretatik ostondugurean, edo ta, euren alegiñez gain, Kolonen nafar ondorengotasunean, orokorrezko itsas osoa ta lurbarri orrein agerketaren bere erregearen ordezkogindupean legez artuta, Nafar erregearen edestiko adierazpenetan arritasun aundi orreik ez zitezen argiratu ?.

Badago beste bide bat, Kolonen jaiocerazko ixiltasun zital ori adierazpendu egiten dauena, eta nik esango neuke, ziurtasun aundiena daukana dala.

Ostondutasunezko ixiltasun zital orreik, Erromatar eleiztarrak, Katoliko batzangotzeko asmoaren ari-rik dakarrena dalako.

Bestela zelan ulertu, I Isabel ilda, IIn Fernando bere kaizar edo aundienetariko errege izateko itxaropenean Foix´eko Germanagaz ezkondata, erdi ugarte onen ekialdeko Aragoi eta Napoleseko erregetzakaz ibili ebazan antolaketak ?.

Gaiñera, zelan ikusiko eben orduko erregeak aiñ urrun, ia bertokoa be ez ba eben ikusten, euren arteko andinai ta eskubidearen naspiltasunezko borrokakaz.

Argi dago, egia bada Santa Fen katolikotasunezko-espainiar batzango orregaz itzarmendu bazirala, Erromako eleiztarren ardura bakarrik izan zala, euren gindik kanpo, iñork ez ebalako almenik ez ikusmenik euki, eurak esaten ebena, erregeak guda-indarrakin aurrera eroatea baiño, eta erregeak eleiztarren agindupean ez ba ziran ezartzen, VIIIn Fernandogaz sortu zan antzera, onen aginduz 1.810-1.823ko urteetan gudal agintariak erregeen gaiñetik egin ebana baiño besterik egitea ez ebalako bear, katoliko-batzangotasun ori garaipentzeko.

Ala noren aginduz egin eben gudanagusi aiek, Kadizeko 1.810-1.812 Merkantil ta katolikotasunaren konstituziozko errigizarte batzango areik, gaur oraindiño keiñatzaille daukaguzenak ?.

e) Eta arrigarriena dana, Ameriketako bidai orren, azken mariñelaren ogi-bide, izen abizen ta jaio erriak jakinda, Kolonenak jakin ez ?.

f) Naita egia izan, Kolonek ixiltasun orretarako Erregeakin benetako ziñezpen gogor bat eginda itzarmendu bazan be, urrengo urte ingurutan Gaztelako gortetatik, al izango ote ziran alako iziltasunik aurrera eroateko ?.

Iñundik iñora ez zan gerta ditekena, eta gitxiago, odolzaleko inkisizioaren agintaritzazko denbora aietan.

Ixilezko zitaltasun ori adierazteko, leen kontuan artu bear dituguzenak, orduko gertakizun orreik edestirako idazten ebazan idazkariak dira, eta denbora aietan eleiztarren kontrolpetik kanpo, ez egoan iñor.

g) 1.460ko Bagillan jaio zan Kolontar Kristobal Felanix'eko land edo oraindiño zutik dagoen basetxe-gorrian, eta egia izan bear da IVⁿ Karlos Nafarroako erregearen semea zala, land-etxe orretan orain bizi diranak "Margalida"ren izena ibiltan dabelako, eta izen ori gaur ainbeste urte igarro ta gero erabilteko, ez zan izango lenengo neskatilla gazte bat euki zitun ume bat lez, izen ori gaur azpimarratzeko beste bereiztasunezko gertakizun berezitik etorri bear daualako.

Kolonek, 1.498ko irugarren itsas-aldiko bidaietan, Benezuela aurrean ikusi eban ugarteari ipini eutson "Margalida" bere amaren pitxi-izen ori, Juan De La Cosa mapagilleak, Kolonek urte orretan bere itsas-eskutzan ugarte ori izenduta ipini ebanetik al-

datu ebana, eta gaur, Madrilleko itsas-erakustokian dagoena.

1.474ko urtean Kolontar Kristobalek 14 urte euki zituzela, itxas-ontzitarra igoten dau, bere osaba Kasenobe ta Kolontar Gillaume Amiraltearen agindutara.

1.474-1.475eko urte bitartean Kolontar Kristobalek, Esporades ugartedian dauan Kio⁽¹⁾ Ugartera egin eban osterata bat, bertan "Lentisko"aren⁽²⁾ zugaitza ezagututa, gero 1.492an Azaroaren 12an aipatzen dauana, Kubako Ugartean be aurkitu ebalako.

(1)Kio = Greziako ugarte bat. (2) Lentisko = txapar landara bat beti orlegi egoten dana eta egur gogorrekoa izanez gain, bere barrutik argitzeko ibiltan zan olio bat ataraten eutsoena, eta usai-goza ta bizkorgarri lez be ibiltan zan "Almaziga" zukea be.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XV)

Kolon´tar Kristobal´en bizitza´tik datorrena.

1.476ko udan Kolontar kristobal lenngoiz eltzen da Portugalera, denbora onetan ondo baiño obeto ezagutzen eban Lur-Arteko itxasoa, eta baleiteke Atlant itxasoarekin amesetan ibiltea, Zipango⁽¹⁾ ugarteak aztu barik.

1.476an Dagonillaren 13an ikaragarriko itxas-borroka bat egon zan erdi-ugarte onen San Bizente lur-beso aurrean, Jenobako lau itxas-ontzi ta Frantziko itxas-lasterkariaren artean, auek Kolontar Kristobalen osaba, Kasenobe ta Koullontar Gillaume agindupean egon ziranak.

Borroka onetan sua artu eban Kolonen itxasontziak, bera ta beren lagunakaz batera Jenobako itxasontzi bateri erasotzen egon zirala, ta uretara jausita arraun baten laguntzagaz, uger joan egin bear zuen Portugaleko izparter edo itxas-ertzean Lagos´eko ondartzara.

Eta Kolontar Kristobal gazte onek, Lagos´etik baleiteke 15 milla⁽²⁾ edo 24,135 Km. egon ziran Sagres ta Sam Bizenteko lur muturretara joatea, Sagresen itsastar Enrike Portugaleko erregearen semeak euki ebalako beren itxasoko-eskutitz´gintza edo ta mapagintzaren lantegi-zilborra.

Borroka onen ziurtasuna, Kolontar Kristobalen aldi bereko, Ruy de Pina Portugesa, eta Palenziako Alonsok argitaratu eban, Vn Fernando katolikuak egiztatu ebana, Diego de Barrela´tar Mosen´eri Iraillaren 5n egunean bialdu eutson eskutitzan.

Kolontar Kristobal borroka orretan, 16 urte euki ebazan.

Vn Fernando katolikuak “Kolon´tar Kristobal”en izenagaz idazten dau eskutitz au, Kristobaleri oraindiño “Kristoforo Kolonbo” esaten eutsoenean.

1.477ko Otsaillean, Kolontar Kristobalek beren 17 urtegaz, eta itsasoaren jakiturizko arloetan Lull´tar Ramonen irakaspentak ondo ikasita, Islandiako bidean orduko Thule esaten

(1) Zipango = Japon´eko ugartediaren antziñako izena. (2) Milla batek, Gaztelera = nudo esan gura dau, eta 1.609m. daukaz.

eutsoen ugartea ezagutzeko eta itsas-bidai orren zeaztunak artzeko, urten eban itsasora.

1.477ko urte erdian Kolontar Kristobal itsasoaren zeaztasunezko jakin barriekaz Lisboan aurkeztu zan, eta itsasoaren jakitun andiko gizonakaz alkarrizketan ibilita, bere aipu ta ospea gorantza joan ziran.

Kasastar Bartolome lekaideak Kolonengaitik esaten eban: Los Santos lekaidetxera joaten zala Mesa Santua entzutera, eta lekaidetxe onen iraspena, Santiagoren zaldunetzko gizon aundiaren emazte ta alabaren etxea izateko izan balitz lez eraiki ebela, gizonak gudan egoten ziran bitartean, neskato ta andre garbitasun, zintzotasun eta agindupeko ziñ-itza emonda, euren senar, senargai eta semearen alditarako urrun-tzean, berton itxaroteko zala.

Los Santos lekaidetxe ori, gudari-elkargoko Santiagoren lekaimeak zuzenduta egon zan.

1.478-1.479ko urteetan Lisboan, Kolontar Kristobal lekaidetxe ontara joaten zanean ezagutu eban bere emaztea izango zan Moniz eta Perestrelo´tar Filipa, beragaz ezkondata.

Eta 1.479-1.480ko urte onetan jaio zan Kolontar Kristobalen seme Kolontar Diego, gero Itsas-zabalaren ondorengo bidetik, itsas-aundiaren bigarren Amirala izango zana.

Kolontar Kristobalen amagiñarrebak, bere gizonak eukezan itsasoko tresneri guztiak emon eutsozan Koloneri, onek poz aundia erakutsita.

Eta bere emaztearen sendi bidetik, Portugaleko andikitasunen arteko ate guztiak zabalik aurkitu ebazan.

Orren argibidea, Portugaleko errege ta andikitasunezkoak beragandik be zeozer jakin ebelako da:

- a) Erregeen arteko mailan, ondo baiño obeto ezagutzen ziralako.
- b) IVn Karlos Bianako printzea Portugaleko erregearen arreba Katalinagaz ezkondueteko egon zanean, oso ezagutua ta onartua izan zalako gorteko andikitasunengaitik.
- d) Eta batera, Nafarroako IVn Karlos erregearen seme, Vn Fernando katolikuaren loba, eta I Isabel erregeñaren lenengo maillako lengusua izanda, argi dago Kolontar Kristobalek, ez ebela ezeren eragozpenik euki erregearen maillan sendi aundi baten alabeagaz alkartzeko, eta beren sasoi ederrenetariko 19 urte zituenean ezkontzeko.

Eta gero, Madera ugarte ondoan, Portu Santuko Ugartera bere emazte ta semeagaz bizitzen joanda, andik itsasoratzen zan, Azores, Madera, Kanarias, Orlegi lur-muturraren ugarteak eta Ginea ikustera joateko.

1.480ko urte onetan Kolontar Kristobalek, irakurri bear izan ebazan, 1.474ko Bagillaren 25ean Florenziako fisikari ta matematiku aundia zan Toskanelli ta del Pozotar Paolok, Portugaleko erregearen senidea zan Martins´tar Fernando kalonje edo

eleiz-legegizonari, bialdu eutsozan eskutitz ta mapa bereziak.

Toskanellik, Martins´tar Fernando-ri eskutitz eta mapa onegaz esaten eutson,: Itxasoko eskutitz edo mapa au, nire eskuekaz eginda dago, eta margoztuta dagoz zuen Portugaleko itsas-bazter ta ugarteak, lur-bururairainoko bitartean⁽¹⁾ ta kontuan artu bear dozuen gauberdin-lerroa⁽²⁾, bai zenbat leko⁽³⁾ erabili bear dozuezan, ugari ta gozatsutasunezko aberats toki orreitara eltzeko. Toki orreitatik asi bear zenuke zuen mendebalerantzako bidaia, eldu bear zaretan lekuetara.

Ez arritu nire eskutitzetan Mendebala esatea, onkailu, kanela, gaz-piper, atsegintasunezko lur orreri, oiturazkoa daukagulako gauza orreik Ekialdetik datozela esaten.

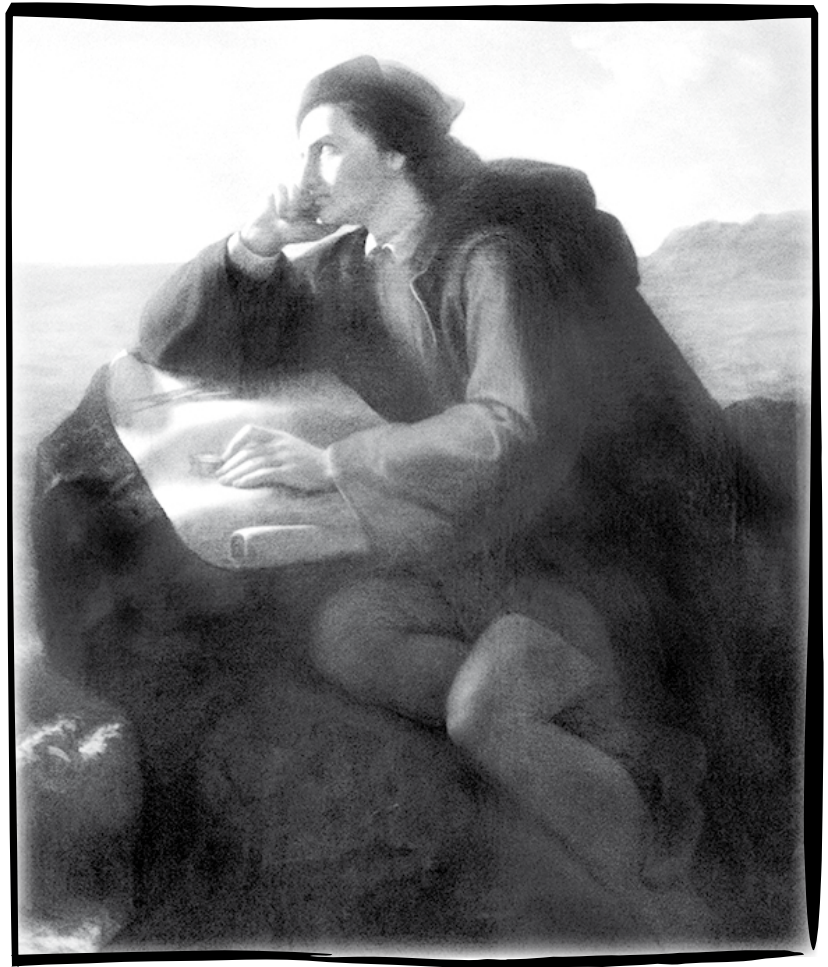
Leku orreik, Itxasoaren beko boil-erdi edo lurrerditik⁽⁴⁾ Sartaldera bideratzen diranak, Mendebaletik aurkezten diralako, eta lurraren boil-erdi edo goiko lurrerditik bideratzen diranak, beti Ekialdetik.

Kolonek eskutitz au berriz idatzi ta aldatu ebenean, Silbio ta Pikolomini´tar Eneasen “Historia rerun”egaz lotu eban eta “Kolonbina Liburutegian zaintzen da”, Sebillako Urian “Laran-Ondo Aterpe edo Bailan” kokatuta dagoena.

Kolontar Kristobal ez zan pozik geratu eskutitz ta mapa orretan ekarten ebenagaz, eta

Toskanelli berari idatzi eutson beste eskutitz bat, zeaztasun orreik argi geiagoaz ulertzeko.

Argi ikusten da Kolontar Kristobalek, al eban jakiturizko zeazpen ta zeaztasun guztiagaz batzen zituela

eskutitz ta itsas-eskutitz edo mapatan aurkezten ebazan aurreko txeetasun ta oarketak, barnean euki ebazan egarrizko asmakizun aundiak, bere bizi denboretan bete gura ebazalako.

Kolontar Kristobalek, liburu, agiri ta idazki askotatik, ainbat gogaketa, galdeketa eta oarketa eginda gero, ondorio onetara eldu zan: Indiaseko lurrarteraino peninsula onetatik, borobil mundu onen itzul-ingurutik⁽¹⁾ 282° besarkatu egiten ebazala, eta 360°´tik 282° kendu ezker, Katayo⁽²⁾ ta Lisboako bitartea 78°´koa zala.

Eta lur-gerrirantza 2/3, 78° oneik 56° edo 50 milla Kanariaren neurrian gitxi gora beran berentzat izan zirelako, Mendebaleko bidetik peninsula ontatik Indiaraino, 3.900 milla edo 975 leko urtetan eutson Gomeraren obo⁽³⁾ neurrian.

Eta utsegiteko bide ortatik, neurtasun orreikaz Indiaren Ekialdeko lurak, nai gabe Amerikaren Atlant-lurraldeetan kokatzen ebazalako, ez da arritzekoa bera Ameriketako lurraldeetara eldu zanean, Indiako lurraldeak zirala esatea.

(1) Lurbururairainoko bitartea = distancia al Polo.
(2) Gauberdin-lerroa = Linea Equinocial. (3) Leko = legua. (4) Beko boil-erdi edo lurrerditik = hemisferio inferior.

(1) Mundu onen itzul-ingurutik = de la circunferencia de este mundo. (2) Katayo edo Katayo = Txinari emoten jakon izena Erdi-Aroan. (3) Obo = latitud, paralelo. Gomeraren obo-neurrian = paralelo de la Gomera.

1.478ko urtetik aurrera Kolonek bere ustean asi zan esaten, zeintzuk ziran itsas-aundiaren zabalasunezko neurriak, eta agertuko ziran gauzak bide orretatik, 1.484ko urterarte geratu barik egonda, beren gogoko gauza orreikaz.

1.483ko urtean Kolonek, ba eukazan asmakizunezko egitarau oneik mugatuz, idatzi ta erabagita, baiña, Itxas-ontzi ta mariñelentzako bear ziran ondasunak berak naikoak ez eukazalako, laguntzaren egarri aurkeztu zan, itxaropenezko gertaldi ori aurrera eroateko.

Eta orretarako, Kolontar Kristobalek euken egitamu ori, Portugaleko errege IIⁿ Juaneri aurkeztea erabagitu eban.

Kolon, Portugaleko errege IIⁿ Juanegaz egonda, aurkeztu eutson zeregiñezko egitaraua, au izan zan: Mendebal edo sartaldeko bidetik Eguerdi edo itsas-zabalaren muga eguzkia goialdi audienean dagoenerantza joanda⁽¹⁾, lur zabal, ugarte eta zoriontasunezko lur sendo ta aberatsak, urre-gorri, urre-zuri edo zidar, pitxi edo txirlarri, arri-bizi edo

arri-argi ta amaibako giza-semeak aurkituko ebazala.

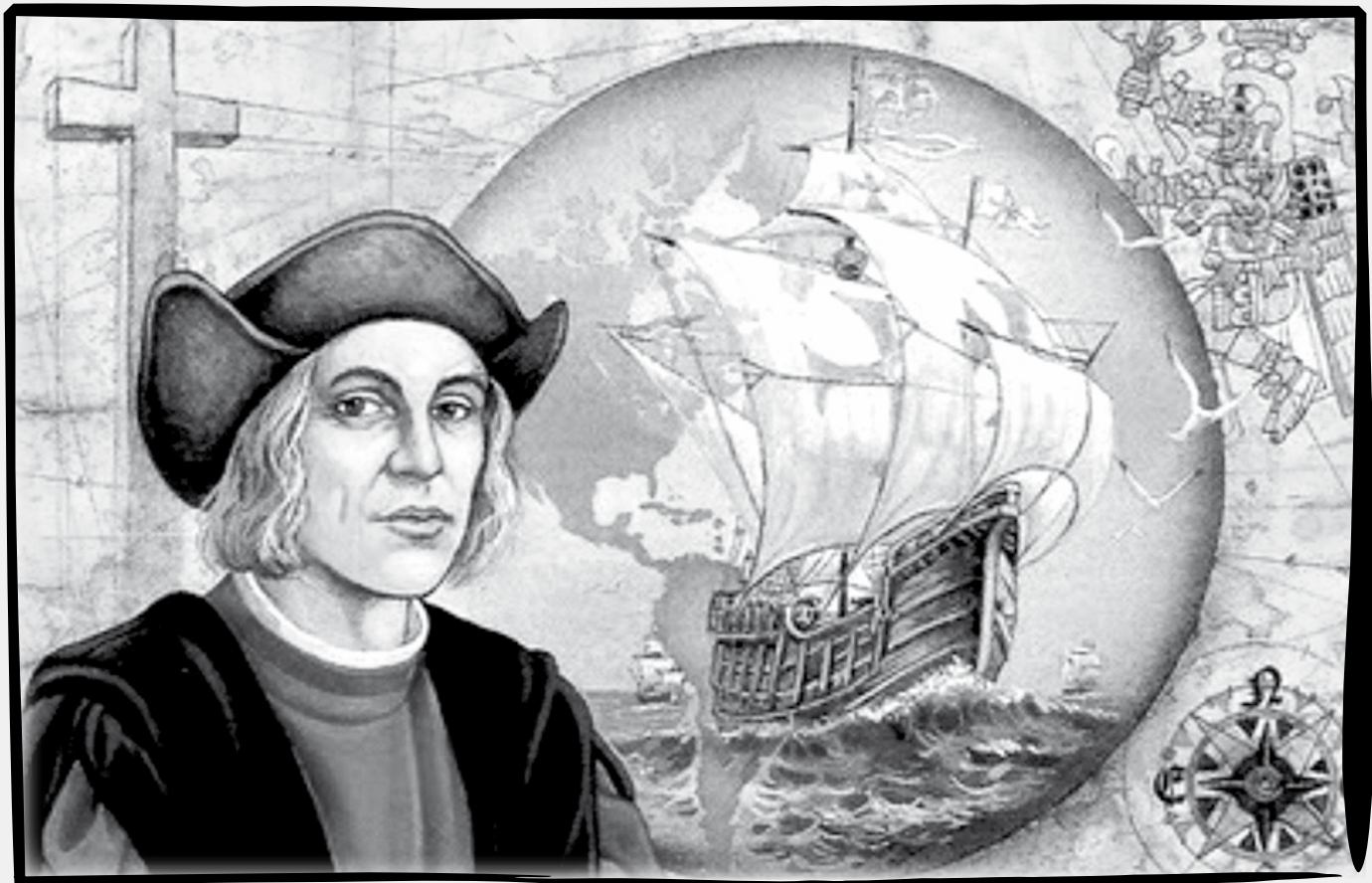
Eta bide orretatik berak ulertzen ebala, Indiako lurrakin topo egingo ebala, bai-ta Zipango ugarte aundiekin⁽²⁾ be, eta Kaizar edo Kan Andiaren erregetzagaz.

Aurkitutako gauza guzti orrein orde, baldintza oneik ipini eutsozan Portugaleko IIⁿ Juan erregeari, bera gizatsu aundi lez jantziteko: leen, onartu egiela urre-gorritzko zalduna izatea.

Bigarreneko baldintza bera ta beren ondorengoai "Jaun"⁽³⁾ gorengo izenagaz deitzea.

Irugarren bearrezko baldintza: Itxas-zabalaren Amiral-Aundiena izatea.

Laugarren, gaiezko gauzetatik, erregeak artzen ebazan Urre-gorri, zidar, bitxi⁽⁴⁾, arri-bizi edo arri-argi⁽⁵⁾, menasta⁽⁶⁾, onkailu⁽⁷⁾, pizkailu⁽⁸⁾, gaz-piperki⁽⁹⁾, kanela ta beste onuratsuzko edozein gauza guztietatik 10ena berentzat izan daitela.

(1) Mundu onen itzul-ingurutik = de la circunferencia de este mundo. (2) Zipango ugarte aundiekin = Marko coloren esanetatik, Japonen antziñako izena. (3) Don edo Jaun deitzea = tener tratamiento de Don o Señor. (4) Bitxi = Joya o alhaja. (5) Arri-argi = piedra preciosa. (6) Menasta = mineral, metal en bruto. (7) Ongailu = abono. (8) Pizgailu edo Pizkailu = producto, hierba o flor para reanimar. (9) Gazpiperki = salpimienta.

Eta askenez, joan-aldi bakotzaren antolakuntza eta egiten ziran bidalgo guztietatik, berak ordezkatzeko eskubidea eukitea, ibilaldiko talde bakotzaren baliozko kopurutik zortzirena ordaintzeko.

Oar txiki bat zati onetan.

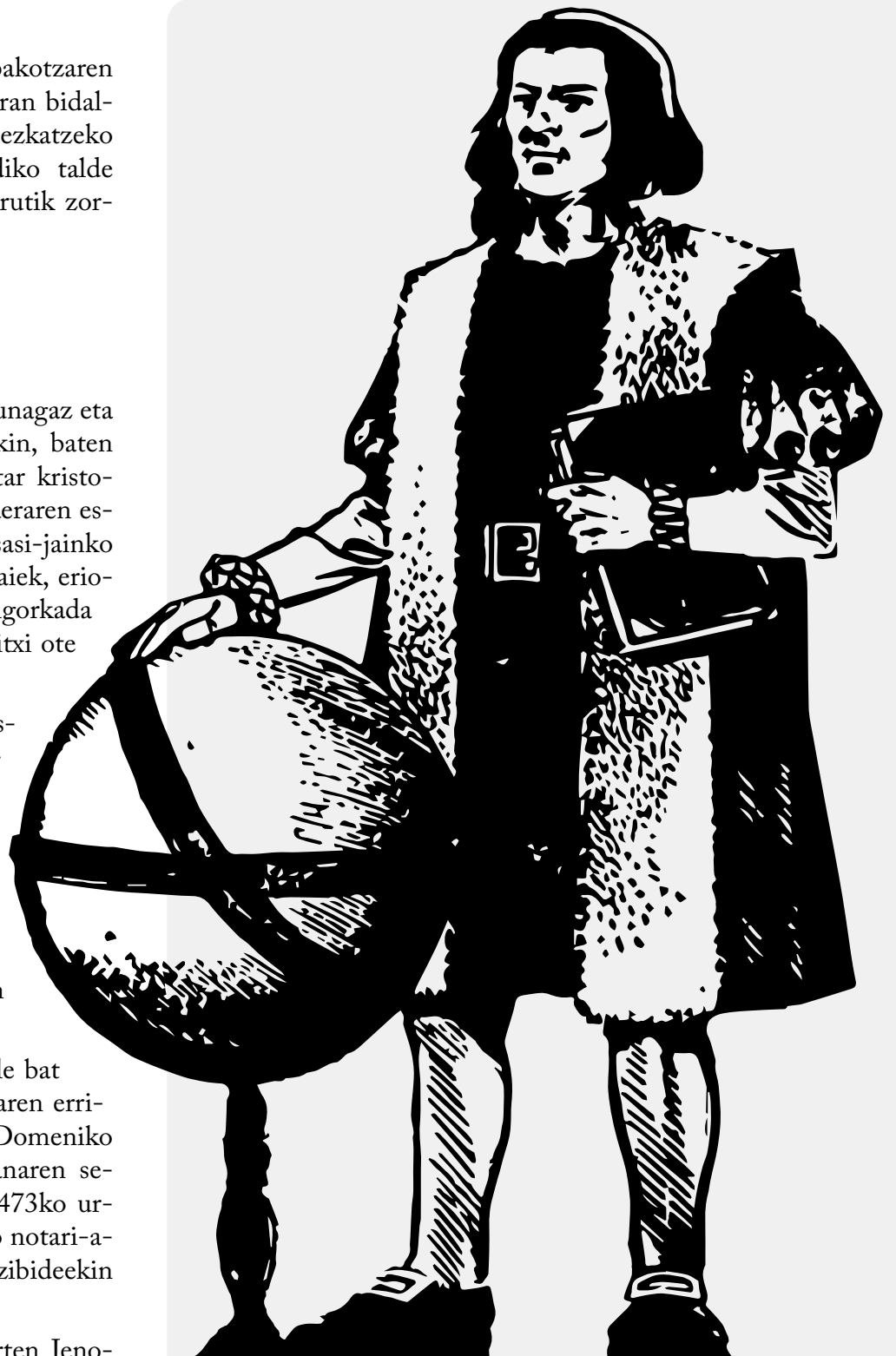
Orañarte idatzita daukagunagaz eta orduko erregearen izaerakin, baten batek ulertu leuke Kolontar kristobalen ain lotsabageko eskaeraren eskeintzari, al-osokerizko sasi-jainko ta odol-ixurtzaille errege aiek, erioztzarekin ez bazan izaten, zigorkada edo astiñaldi gogor barik itxi ote leukiela ?.

Argi dago Kolontar Kristobal Europan orduko andikitasunen artean, onartuta egoala, IVn Karlos Nafarroako errege ta Margaritaren seme lez, eta Fernando ta I Isabel katolikuaren leen maillako loba edo ta senidea izan zalako.

Zer gertatuko jakon, eskale bat edo ta, Jenobako be maillaren erriko mariñel Kolonbotar Domeniko eta Fontanarrosa´tar Susanaren semea izan bazan, 1.470-1.473ko urtetan Jenoba eta Sabonako notari-agirietan, illagintzaren⁽¹⁾ bizibideekin agertzen zanari ?.

Ez dot ustegabe ona ekarten Jenobako Kolonbotar au, Jenobezak Kolontar Kristobalen aurka egiteko edo ta Kolontar Kristobalek Ameriketako lurraldearen agerketa bidez, artu ebezan entzute eta ospe guztiak eu-

(1) Illagintzaren = *batanero, lanero, tratante en lanas*.

rekandu, edo agerketa orrein eginkariak eurak izan ba ziran lez agertu gurean, ille zaltzaille Kolonbotar au zala Amerikaren agertzaille esaten eban, Berd ta Martorelltar Grabielek egia argitara agertuaz, Jenobezaren naikeriak ezereztuta.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XVI)

Kolon´tar Kristobal´en bizitza´ko edesti onen aria osteraberrezkuratuta.

Portugaleko errege II In Juanek, iru jakintsuen aolkularitzara eroatea agindu eban Kolonek aurkeztu eutsoezan eskeintzak: “erregearen osagille ta izarlari Rodrigo ta Josope judu bieri”, ta “gaztelako eleiztar Ortiztar Diego”, lenengo Zeuta eta gero Bizeu´ko go-tzaia izan ziranai.

Jakintsu oneik, Kolonen eskeintza izarlari ta kosmografoakaz ikertu ta gero, ezetza emon eben, euren ustean Zipangoko lurraldea ez zalako kokatzen Atlat-itsaso zabala-ren ostean.

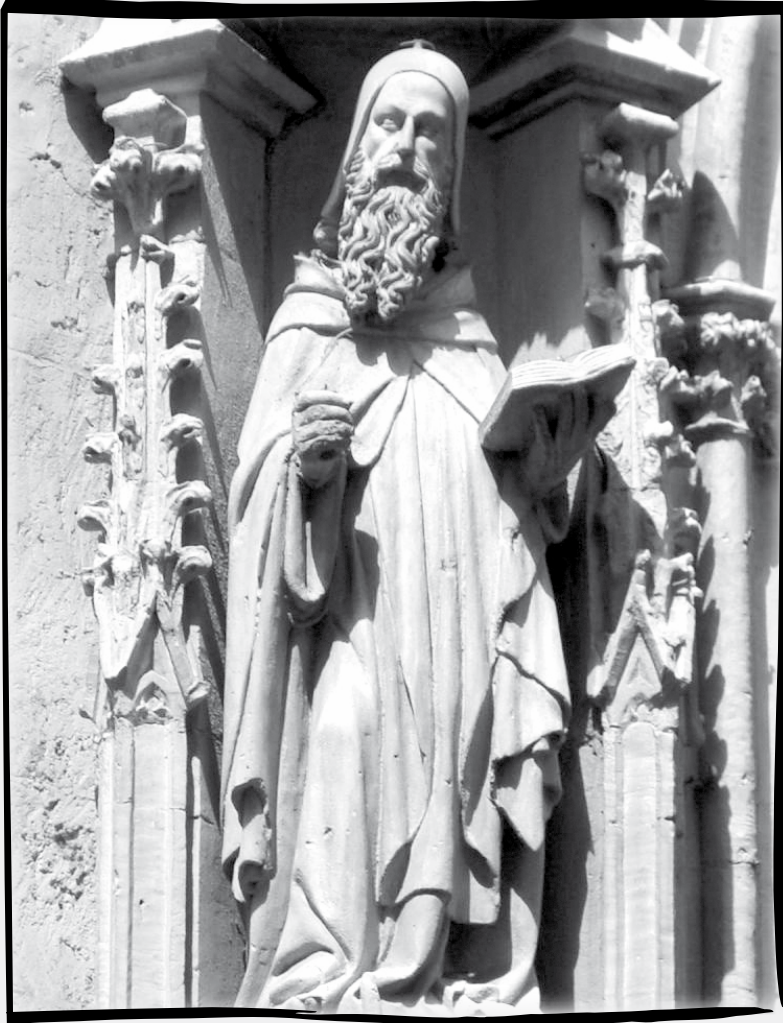
Kolon 24 urte eukezala, bere emazte Moniztar Filipa il jakon, eta emen argi ikusi leike, bere bizitzan gertatu jakozenak, bere aita Nafarroako IVn Karlosen antzekoa zala, bere gorpua, Karmengo Ama Birjiñaren eleizan illobiratuta.

Kolontar Kristobal oartu zanean bere eskeintzat ez zirala onartuak izan, eragozpen aundi bat agertu jakon bere lau urteko seme Diego-gaz, ezin ebalako beren egitarauen eskeintzakaz askatasunez ibili.

1.485eko urtean geiago oldoztu edo arazo orreik buruan erabili barik, eta II In Juan Portugaleko erregearen beldur, edo zuurtasun andiz bai beintzat, erdi ostonkeran Uelbako Mugaren-Palos itxas-kai edo portura joan zan Diego bere semeak bosturte eukezala, eta lan asko egin ondoren, emendik asiko jakozan aukereak agertzen Koloneri, eukan burupidea aurrera eroateko, argitasunezko lenengo-izpiak Gaztelako lurraldeetatik asita.

Kolontar Kristobalek Uelbaren Mugako-Palos itsas-kaia aukeratu ba eban bere semeagaz joateko, Nieblako Konderrian koñatu bi euki ebalako zan, Korreatar Pedro, Perrestrellotar Iseu´rekin ezkondu, eta Mulyar´tar Migel,

Muniztar Briolanja'gaz ezkondu eta egon zana, bide batez bere seme Diego zaindu egien, bere gauzakin ibiltezan bitartean.

Alderantziz be oldoztu leike, bertatik errezago euki ebalako Gaztelako gortera bere joan etorriak egiteko.

Baiña Kolonek jakinda andik 6 kilometrura Rabidako lekaidetxea egon zala, bertara joan zan bere semeagaz, ta atea jo ta ogi zatibat eskatuta bere semeentzat, frantzizkotar lekaideak arrotz-zaletasun guztiagaz onartu eban.

Eta emen Mallorkako Llulltar Ramon frantzizkotar jakintsua aipatu bear dogu, bere jakin aundiko ikerketaren bidez, itsas-mugimenduaren gora-berak adierazpendu egiten ebazanean,

Atlant itsasoko beste aldean lurrak egon bear zirela, esaten ebalako, gero Rabidako lekaretxearen Pereztar Juan eta Martxenatar Antonio frantzizkotar lekaideak aurrera eroan ebena.

Kolontar Kristobal Rabidan egoala, Pereztar Juan lekaidagaz aurkitu zan, eta bere asmo edo egin naiak berari

adierazten egoala, au arrituta, lekaidetxeko osagillea zan Gartziatar Ernandezeri deitu eutsen, eta biak geratu ziran txundituta, Kolonen adierazpenakaz.

Lekaidetxe orreitan, ospe andiko izarlari bat be egon zan, Martxenatar Antonio lekaidea, baiña ez zan egon Kolon egon zan egunean.

Kolonek Rabidako lekaidetxe orreitan, etxe ta eskola eder bat aurkeztu eban bere seme Diegorentzat, eta lekaidetxera sarri joaten ziran ainbat mariñelekin, adiskidetasun aundiak aurkitu be bai.

Belaskotar Pedro izan zan alango adiskide mariñel bat, Koloneri beren 40 urte ariñagoko itsasoaren ibilkerak esaten eutsezanak, adibidez: Fayal ugarte ondotik aldatu ziranean eta 150 leko baiño geiago ibilita, Ipar-Mendebaleko aize zakar batengaitik eragozpenduta, itzuli bear izan ebela, ta bidean Loraren ugarte aurkitu ebela, lur-egazkiaren egazkadari begituta.

Kolonek, ez zala naikoa lekaidetxe orretan aurkitzen eban laguntzagaz eta bere pareko zaldun edo aundikiekin berba egitea erabagi eban, Guzmantar Enrike Medina Sidoniako dukearengana joanda, eta Kolonek beren gogoko asmoak adierazpendu ondoren, onek ez eutsen onartu ezer.

Gero, de la Zerdatar Luis errege seme ta Medinazelikoa Dukearengana joanda, eta au IVn Karlos Bianako printzearen alaba, Nafarroa eta Aragoiko Anarekin ezkondu eta egon zan ezkerreko, nun agertu ziran koñatuak lez.

Eta Medinazelikoa Dukeak emoten eutsen laguntza, ez eutsala emoten

Zalduneko aundiki bat izateagaitik, beren koñatua izateagaik be laguntzen eutsolako, Berd eta Martorelltar Gabrielelek beren liburuetan ondo baiño obeto adierazpenduten dauan lez.

Kolontar Kristobal, urte bi inguru egon zan bere Nafar eta Aragoiko arreba Ana eta bere koñatu De La Zerdatar Luis Medinazeliko Dukearen etxean zalduneko arreragaz onartu ta zainduta, eta denbora onetan izango zan, bere koñatuak I Isabeleri idatzi eutsola eskutitz bat, esaten, zelango asmoak euki eban Kolonek itsasoaren bestaldera joateko.

1.486an Urtarrillaren 20an Kolontar Kristobal, IVn Karlos ta Margaritaren seme ta errege katolikua- ren loba au, Kordobara joan zan bere koñatu Medinazeliko Dukeagaz laguntzaille lez, onek I Isabelen aitorleari idazten eutsoezan eskutitzak eroaten, eta Talaberako Fernando I Isabelen aitorle oneri eroan eutsoezan eskutitz orreitan, idatzita joan zirala esan leike, Kolonen errege-seme ta ondorengotasunezko zaldun izaera, ezkontza, jakituri ta eukezan asmo guztiak.

Eta Kolonek, bere koñatuaren aolku bidez, erregearen zenbatzaille nagusi Kintanillatar Alonsorengana joanda, onek, Gonzalez ta Mendozatar Pero Sebillako gotzaia eta gero Toledoko kardinala "irugarren errege" izenagaz ezagutzen zana- rengana eroan eban.

Kolon, iru illabete inguru egon zan Kordoban, errege katolikuak Kordobatik itzuli arte, eta Kolonek, Jorraillaren askeneko gerta-egun orreitan ezagutuko ebanan bere izeko-osaba katolikuak.

Kolon, I Isabel eta Fernando erregearen gortera joan zanean, berak itsasoaren gora beran jakin ebananak adierazi eutsezanetik, eta eroan eban itsasoaren eskutitz edo mapa erakutsi ondoren esan leike, Kolon emendik aurrera babestuta egon zala bere izeko osabaren aldetik.

Errege katolikuak garrantzi aundia emon eutsoen asmo oneri, talde-buru bat antolatuta, Kolonek aurkezten eutsen egitaraua entzun eta ondoren ikertzeko.

1.486an Loraillaren 15ean Errege katolikuak orduko denboran moruekin guda gogorrean egonda, eta Fernando egun orreitan borrokara urten ebalako, Loraillaren ariñauko egunetan esan leike ikertasunezko talde-buru ori sortzeko erabagi ebela.

Talde-buru onen lendakaritza, ez eban euki edozeiñek, Talaberako Ernando au, I Isabelen aitorlea izanez gain, erregeiñarentzat orokorrezko-ministru baten antzerakoa izan zalako, eta osotzen eben taldekideak be, Salamankaren Ikastetxe Nagusiko jakintsuaren ardurapean ipinita: Zakuto'tar Abraham izarlari aundia, Torres'tar Diego izarraren irakaslea, de la Yerbatar Nuñez eta Nebrija kos-

mografo, itsaslari, filosofo edo jakin-zale omnetsuakaz osotu zan.

Kolontar Kristobal Salamankan egon zan denboran, benetan gozatu eban, bere jakintza ta asmoak, Salamankaren goi maillako ikastetxe nagusian, ta dominiko lekaidearen ardurapean egon zan San Esteban lekaidetxean adierazten.

San Esteban lekaretxe onetan gero, Deza'tar Diego izango zan zuzendari, Torkemadatar Tomas inkisiziozko azterkai nagusiaren ondorengo lez, Kolonek lekaide onen babes guztia eukinda, 1.504an Azaroaren 21ean Sebillatik, bere seme Diegori idatzi eutson lez.

Talde-buru onek, ainbat bider batzartu zan, eta danetan esaten eben eziñ-egiñezkoa zala Kolon Amiralak aurkezten ebana.

1.487an Lorailaren 5ean Kolon eta Diego lekaideak, Kordoban egon zan Granadako gudu abia-lekura lagundu eutsoen gaztelar gorteko kideai, eta Kolonek, orduan artu ebazan lenengo 3.000 marabedi, Uztaillaren 3an beste 4.000 marabedi, eta Dagonillaren 18an Malaga mau-

ritarrei kendu eutsen osteko Dagonillaren 27an, 4.000 marabedi KOLOMOTar Kristobalen izenarekin, beren biziaren beartasunerako.

Ekintza onek bakarrik argitzen dau, Kolon, errege katolikuaren loba izan zala, bestela nundik emongo ote eutsien ainbeste diru, eurak beartasunean egonda Andaluziko lurraldeak morueri kentzeko alegiñean ibilita ?.

1.487ko urte onetan Kolon Kordoban bizi zala, ez ebazan bakarrik beren bizitzazko bearraldiak asetu, baleiteke denbora onetan izatea, bere bigarren emazte-gaia izango zan Enrikeztar Beatriz, Gaztelako Amiral Enrikeztar Fradikeren alaba, leku orretan ezagutzea, eta beren bidez, 1.488ko Dagonillaren 15ean bere bigarren seme Fernando euki.

Baiña, 1.487ko urtearen amaieran edo 1.488 asieran, Kolon bere bidaiaren gora beran ikerlariai ainbeste deboran itxaroten, ta erabagirik ez zalako agertzen nekatuta, Portugaleko erregeari idatzi eutso eskutitz bat, beren zerbitzuak eskeintzen.

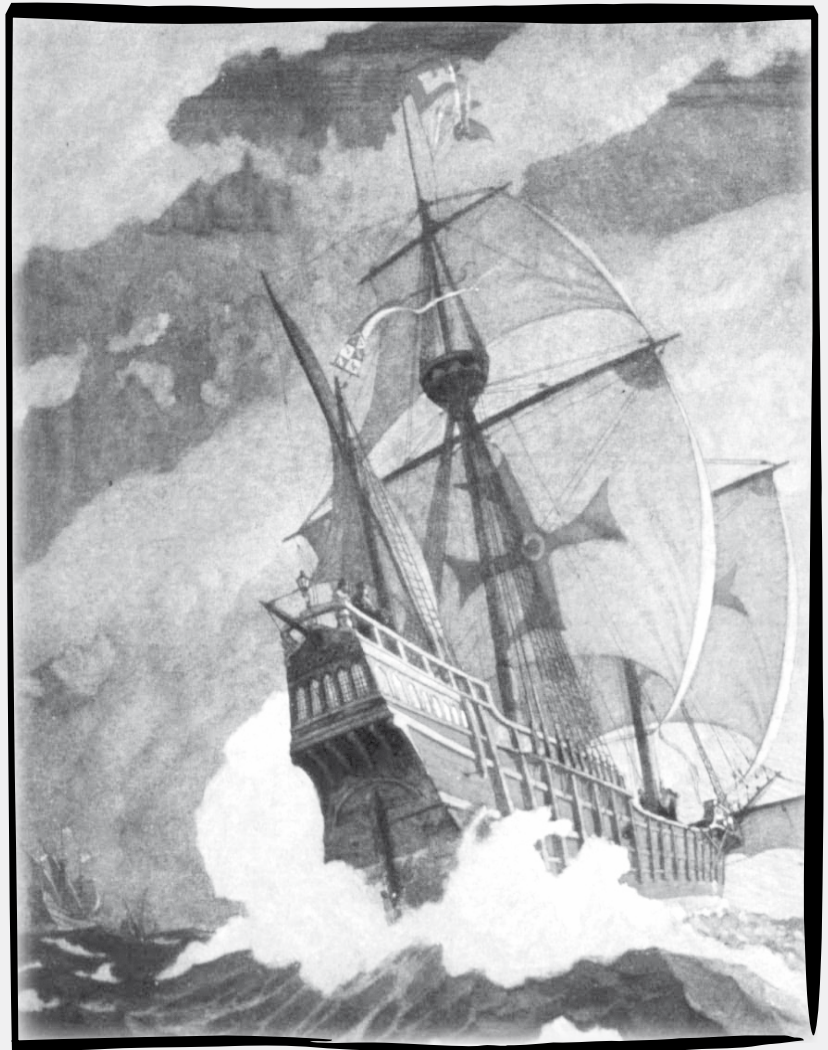
1.488an Epailaren 20an idatzita artu eban Kolonek, II In Juan Portugaleko erregearen adiskidetasunezko, bizkorgarri eta maiteko-
 rrezko erantzuna, II In Juanek gogo aundiak euki ebazalako Kolon ber-
 rriz bere serbitzuan artzeko.

Kolontar Kristobalen itzaroteko asperraldi denbora oneitan, ainbat gauza kosmografia ta jeografiako liburuetatik irakurri ta idatzi eba-
 zan, eta bere aita IVn Karlosen olerkari edo izneurlari oneko on-
 dorengotik bere izaerazko zaleta-
 sunean agertuta, baita olerkiak be,
 bere “Iragarpeneko liburuan” age-
 tzen diran lez.

Bai bere irakurketaren bidetik, oar-
 keta asko idatzi be liburuko orrien
 idatzibako lekuetan, adibidez: Mar-
 ko Polo, 1.489ko urtean irarrita-
 ko Plinioren orokorrezko edestian,
 Plutarko, Ptolomeo ta abar.

Baiña, Sebillako “Kolonbino era-
 kustokian” dagozan liburuak 2.125
 oarketakin: 1.485eko urtean argi-
 taratuko “Marko Polo latino”, “Se-
 nekaren izu-antzerkiak”, “d’Allytar
 Pedro kardinalaren Ymago mundi,
 onek 1.410ean idatzi eban Jeo-
 grafiaren orokorrezko liburuan
 esanda, Asia Ekialdetik urrun za-
 baltzen zala, eta mundu onen biri-
 biltasunezko beste aurpegi aldetik,
 ez zala egon Europatik banandu-
 ta itsas-estu bategaitik baiño, eta
 azkenez, Silbio ta Pikolominitar
 Eneas, gero Aita Santua izango
 zana II In Pio izenarekin idatzi eban
 “leku guztietan gauza guztiaren
 egindako edestia”⁽¹⁾, dira.

Kolontar Kristobal, jakintza ta
 itsumenezko ardura aundiko gizo-

na zan bere munduko biribiltasunari begira, eta ez ebazan alboratzen libururik, kontu orreitan bere barruan aipamen txikerrena baiño ekarri ez arren.

Onez gain, Kolontar Kristobal gaztelanian egon zan denboran, oso babestuta egon zan, Kintanilla, Dezatar Diego, eta espainitarren Kardinala kontuan euki barik, Kabreratar Andres eta bere emazte Fernandez de Bobadillatar Beatriz, Moya´ko Markesak, I Isabel erregiñagaz adiskidetasun aundiak euki ebezanak, geiago, Malagako ingurutasunean batera egonda, mauritar batek Beatrizeri aitzokada sakon bat sartu eutsoenean berak galbidetik gordeta, bai eta Kabrerotar Juan erregearen gelazaiñ aldetik, eta abar.

Aragoi aldetik be, naita juduak izan arren, ba-eukazan beste adizkide laguntzaille batzuk, Santxeztar Gabriel diru zaiña eta Santanjeltar Luis idazkaria bezela.

(1) *historia rerum ubique gestarum* = Leku guztietan, egindako gauza guztiaren edestia.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XVII)

Kolon´tar Kristobal´en bizitza´ko edesti onen aria oster berrezkuratuta.

1.488an Dagonillaren 15ean jaio zan Kristobal eta Beatrizen seme Fernando, eta ezkondu ez arren, orduko denboran zaldunezko aundikiari ez eutselako ardura aundirik emoten, edozein nezka bategaz ume bat euki-tegaitik, naita Beatrizek beren bizitza on eroan dagien, Kristobalek bere ardurazko gauzak ondo baiño obeto atonduta itzi, gero 1.502ko urtean azkenai lez bere seme Diegori agindu eutsonean bezela.

1.489ko urtean, Kolontar Kristobal, leku askotatik ibili zan itsasoz Gaztelako erregearen zerbitzura, erregearen eskutitz bat beragaz eroanda beti, egoten zan leku guztietan ordezkatu bear ebazanak Gaztelako gortearen ordaintzeko ardurapean geratzen ziralara, esaten ebana.

Eta emen, Kolonen zaldunezkotasun ta erregearen senitasunak agertzen dira oster be, bestela nundik nora ulertu ainbeste eskubideko laguntza ?.

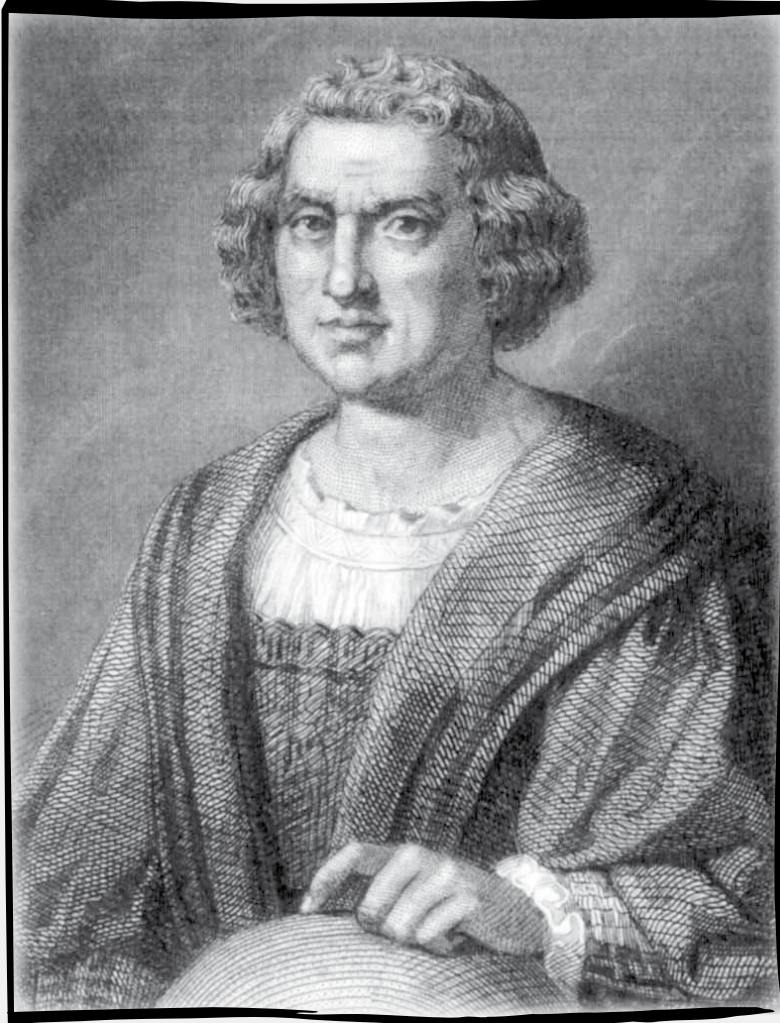
1.490eko urtean, Indiako bidearen gora beran urte ta egunak astiro baiña etenbako iraun aldian doiezela, Sa-

lamankaren batzarreko iker-taldearen erabagia agertu zan, Kolontzat ez ebena ekarten baimen eta gitxiago zorionik, Jakintsuen eritzian bidai ori ezinezkoa ta ezezkoaren merezimendu andienagaz baztatu egin ebalako.

Baiña erregeak, Kolonen aurkako erabagia euren eskuetan euki arren, eskutitz bat bialdu eutsoen Koloneri, ezeren itxaropenik kendu barik, eurak erabagiko ebela, Granadako guda amaitzen zanean.

Zoritar andia Kolontzat, sendian bananduta egonez gain, bere biziaren egoera okertzen ebalako, 11 urteko Diego semea Huelbaren Rabidako lekairtxean, beste semea Kordoban bere amagaz, eta txarrena, Gaztelako gortearen laguntza kendu eutsonean.

1.491ko Jorraillaren 11n Errege katolikuak Juan Printzeagaz batera, mauritarren aurkako borrokak asteko naian, Sebillarrantza joan ziran, Fernando katolikuak bere emazte I Isabel eta seme Juan, Erregearen Alkalako urian izteko.

Uztaillaren erdian I Isabelen larruzko aterpeak sua artu eban, eta beste aterpeetan su orrek triskantza aundiak egin eta gero, Fernandok ez daiten ostera alango gauzarik sortu eta beren gudalozteak ondo babestuta egon zitezen, iru illabetetan erri bat jaso eben Granadako ibar aretan, eta “Santa Fe” izena ipini eutsoen uri barri orreri.

Errege katolikuak beti lagundu ta babestu eutsoen Koloneri, baiña sekula ez eben bere izenik, jaio erria ta euki eben Nafarroako erregearen ondorengotasuna aldarrikatu. IIn Juanek eta bere seme Fernando katolikuak, bere aita IVn Karlosekin, errege lez euki zituzen leiak eta pozoitasunezko eztabaidagaitik izango ote zan ?.

Nik geiago sinistuko neuke, Fernando katolikuaren maltzurrezko guzurti ta gaizkatzaille izateagaitik, ez ebal gura nai inork jakin egian nor zan Kolon, berak eta bere aita IIn Juanek

egin ebezanak, euren seme ta ugazaiarekin ez zitezen ezagutu.

Orregaitik da izilpeko ongunde zarratu ta politiko zital bat, orduko denboratan Kataluña ta Euskalerria edo ta Nafarroan ezagutu ba ziran Kolontar Kristobalen izen abizenak eta IVn Karlos Nafarroako erregearen semea zala, erri-biak euki ebezan eskubidetik, indar guztiekaz matxintasun bideetan sartuko ziralako.

Koloneri, Gaztelaren gorteko agiri guztietan emoten eutsoen arrera, ez zan Mallorca, Jenoba, edo ta alango beste izen bat eukiteagaitik, ez, arrotza izateagaitik baiño.

Eta au da nire ustez, Kolontar Kristobalek euki eban bene-benetako arazoa, errege katolikoak eleiztarren agintaritzazko kaizar aolku eta gaizkide-tasunean euki eben almen guztiagaz, jakin ezedin edo Aragoi ta Nafartar erregetzaren izenak ez egiezan agertu, ezezaguntasunezko illunpetasun baltzenetara sartu ebazan Kolonen izen-abizen ta ondorengotasunak.

Bestela Granadan, Nizeatik katolikotasunezko batzangotasunaren asma-kuntzan etorten zan iritziari bertan ziñez itz emon edo zinpetuaz ez ba eben berriztu, espainiar izenagaz erdi-ugarte edo peninsula au aberrikatolikotasunean batzagozteko euki ebezan egin nai guztiak, pikutara joaten ziralako.

1.491eko urtean, Kolontar Kristobal ez zan kikildu eta Huelbara joan zan Rabidako lekaretxean frantzizkottarren babesa, eta Palos´eko mariñelaren laguntza billa.

Eta begitu non sortu leiken zoriona, bertan aurkitu ebazalako, len berari ainbeste lagundu eutson Pereztar Juan, beste gizon bi barriekaz, Mar-

txenatar Antonio ta Alonso ta Pinzontar Martin, berentzat ain garrantzizkoak izango zirenak.

1.492an Urtarrillaren 2an menperatu eben errege katolikuak Granadako Uria, eta emendik aurrera emon eben amaitutzat mauritarren aurkako guda. Batikanoko inguruan Aita Santuak, Erromako San Pedro eleiz nagusian meza santuak eta jolas-jaiak ospatuta. Bai eta VIIIn Enrikek Londreseko San Pabloko eleiz nagusian, Islanen aurkako katolikotasunaren garaipena ospatuta.

Emendik aurrera azten dira Kolonen alkarrizketak Gaztelako errege katolikuarekin.

Eta Berak beren buruagaitik zer oldozten eban jakiteko, berak idatzitako berba auk aurkeztuko dautsuet: “Ni zer nintzala oldozten, nere apaltasunak naspillatu egiten eustan, baiña, izaeran eroaten nebana jantzita oldozten, koro bi orren bardiñakua senditen nintzen”.

Eta len Portugaleko erregeagaz egin eban antzera, errege katolikuakaz batzartuta, bere eskaerazko baldintzak ipini eutsezan: agertuko ebazan lurraldearen “Errege ordea, Amiral ta Orokorrezko Jaurleri” izendatu egiela, eta azkeneko izen oneik Don izen-ondokoagaz betiko eroan egiezala bere ondorengoak.

Bai eta Indiasera bakotzaren joan-aldirako prestatu egin bear ziranaren balio izaten zan diru guztitik, berari itzi eutsiela zortzigarrena ordaintzen, eta irabazi guztiko kopuruaretik berari, amargarrena ordaintzea.

Errege katolikuen eritziz, lar zala Kolonek eskatzen ebala ta ostera bota eben atzera Indiazeko asmo ori.

Kolon asarre, lagun guztiari agur

eginda eta mando baten gaiñera igonda, Kordabarantza artu eban bidea, gero Frantzirantza joateko.

Moyako Kondesa, Kintanillatar Alonso, Cabrero ta beste lagunak, ez eben onartu Kolon Europako beste erregetza batera joan zedin, eta euki ebezan asmo on guztiak beste kanpotar batzuk gozatu ez egiezan, erregeñarengana joan ziran ostera, erregeñari esanda, ori gertatuten bazan, Gaztela ta Katolikotasunaren kalte izango zala.

I Isabel Gaztelako erregeñak ostera mezulari bat bialduta, eta Granadatik leko-bira “Pinos Puenten” aurkituta, ostera itzuli zan Kolon bere izeko erregeñak zer esaten eutson entzutera.

I Isabel bere loba Kolontar Kristobalekin egonda, auxe esan eutson: “Eginkizun au, nire Gaztelako erreñuaren kontuan artzen dot, eta Gaztelako gortearen gorde-lekuan dirurik ez balego, nire bitxi ederrak salduta ordainduko dodaz”.

Emen ikusten da Fernando katolikuaren lenengo urruntasuna, I Isabel il zanean, eginkizun oneik, bere guzurrezko maltzurtasun ta norkerizko jokoakaz alkartzeko.

Eta errege katolikuak, Kolonen baldintza orreik agiri baten batzeko, Kolonen lagun andia izan zan Pereztar Juan frantzizkotar lekaideari agindu eutson agiri baten idatzi egiezala, eta onek Koloma´ko Juanen laguntzagaz egin eta gero, alde biak “Santa Fe´ko elkargo”an izenpetu ebezan. Eta Kolonek, asieratik artu eben zaldunezko arrera, errege seme-lez.

1.492an Jorraillaren 17an siñatu ziran agiri oneik Granadaren Santa Fe´ko Urian.

Eta Kolonek, agiri orren baldintza baten, ipini ba eban Enrikeztar Alfonso Amiralaren bizibide edo mailla bardiñean izendatzea, baleiteke Enrikeztar Alfonso, Gaztelako IIIn Enrike erregearen sasiko semea zalako izatea, eta bera beren mailla bardiñekua izanda, zer gitxiago berarentzat, eta alan egin eben Kolon, Indiako Amirala.

IIIn Enrike Gaztelako errege au, Fernando katolikuaren birraitite izan zan.

1.492an Jorraillaren 30ean errege katolikuak Koloneri, aurkitzen ebazan lurralde ta ugartearen “Amiral” “errege ordezk” ta “Jaurleri” izendatuz gain, berak bear eben guztia eskuratu egiotsiela agindu eben, bide orren asmoa, len bait len lortu egian.

Eta erregeak, Palos´eko alkate Rodrigez ta Prietotar Diego eta erritarren artean erregearen aurka egon ziranai, agindu au emon eutsen zigor lez, kañoiakaz armadunezko itsasotzi-bi

ipini egiezela erregearen urtebiko zerbitzura, Kolonek bear eban lekutik ibilteko.

1.492an Lorailaren 12ko zapatuan urten eban Kolonek bere taldekideekin Granadatik Palos´eko Uriaren itsaskairantza.

1.492an Lorailaren 23an Kolonek, Palos´eko jaur-lari ta erritarrai deitu eutsen, San Jorjeko eleizan batu zitezen, erregeak emon eutsoezan aginduak danori irakurriaz batera, itsaszontzi biak bere ardu-rapean ipini egiezen.

Eta Palos´eko jaur-lariak erregearen eskari ori bete-teko, itsaskaian egon ziran itsasontzi bi baitu⁽¹⁾ ebazan, eta irugarrena De la Kosa´tar Juan kantauriko mariñelak eskeiñita eukan itsaszontziakin osotu zan Kolonen itsas-taldea.

Beste gauza bat izan zan itxasontziaren mariñeltza lortzea, ezau-bageko itsas uraren bildur, iñork ez ebalako gura itsasontzietara igon.

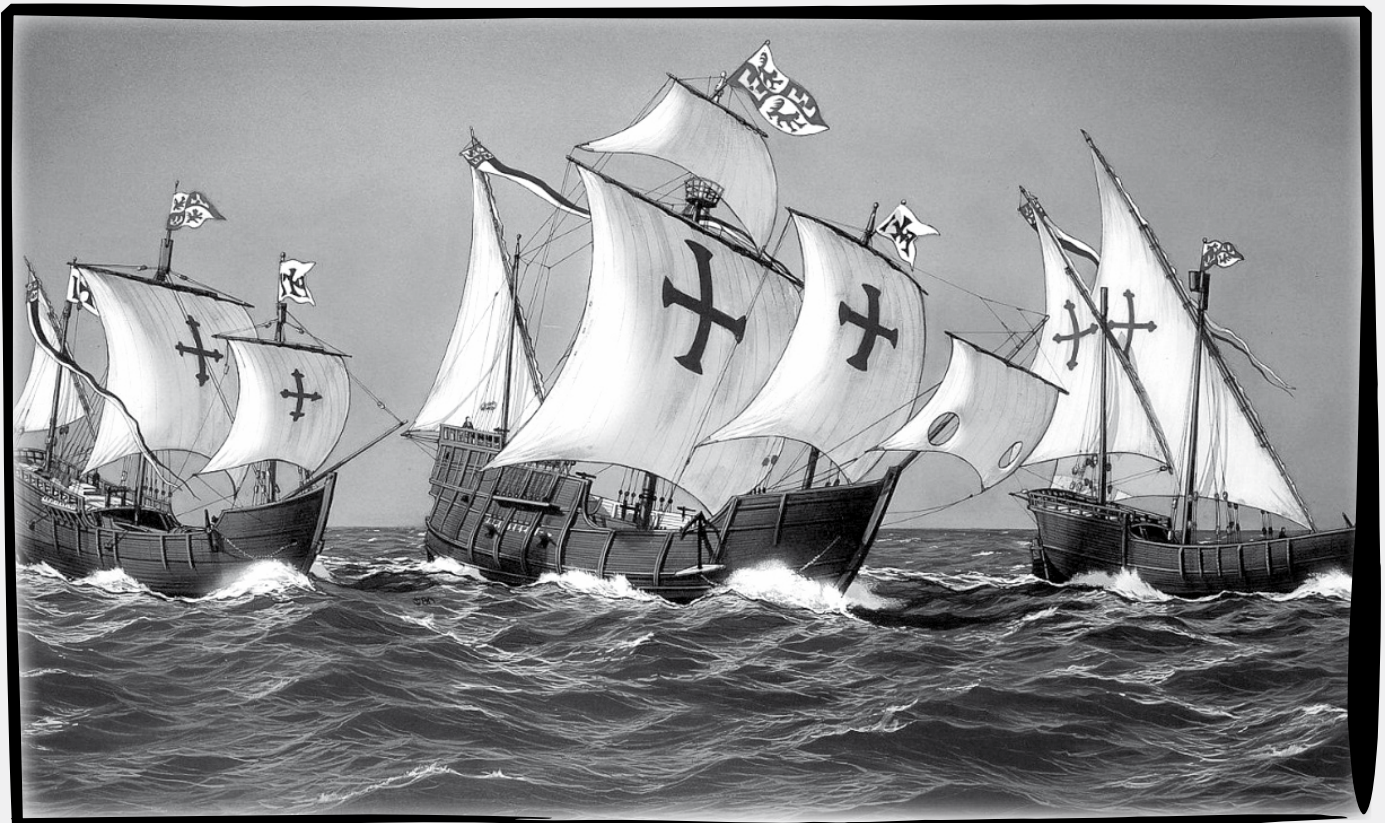
Kolonek egoera au ikusita, erregearen agintaritza erabiltzea erabagi eban, eta zigortzeko ziran gaizkilleari parkamenaren ordeztuta, lortu ebazan geienak beintzat.

Agindu orregaz batera, Andaluziko agintari guztia-ri esanda, Kolonek bear eban guztia saldu eutsiela, zentzunezko ordain sari bidetik.

Kolonek ez eban lortzen berak gura ebena eta Ra-bidako lekaideak konturatuta, Pereztar Juan lekai-deari agindu eutsoen Kolonegaz berba egin degian, eta onek Alonso ta Pinzontar Martinen laguntza eskaiñita Koloneri, onek Pinzonegaz diru kontuen gora berak erabagita lortu eban, Pinzon bera ta bere sendiaren lagunakaz itasontziaren mariñeltza bete-tea, eta baita Pinzonek berak diruz, 500.000 ma-rauri maileguz edo aldikoz iztea.

Eta beste itsasontziren mariñel eza, atxilotuta egon ziran edo gizon-gaizkillearen gaiñetik, Palos, Huel-ba ta Mogerreko jendeakaz osotu ebazan.

1.492an Ekaiñaren 23tik, Dagonillaren 3rarteko bitartean Kolonek, Alonso ta Pinzon´tar Martine-kin lortu eban bidai orretarako lortu bear ebena, eta Paloseko jaur-lariak itzi eutsezan itsaszontzi bien al-daketak beste aundiagoko itsasontziagaitik eginda, Palo´seko izenakin joan bear izan ebenak, “La Pinta, La Niña ta Santa Maria”ren izenak ipini eutsozan.

(1) Baitu = decomiso, confiscación, secuestro.

“La Pinta” itsasontzia, Palos’eko Kinterotar Kristobalena izan zan, ta iruretatik azkarrena izan zalako, itsasontzi onetatik ikusi ziran leen Ameriketako lurak. Itsasontzi onetan 26 mariñel joan ziran.

“La Niña” itsasontzia, Mogerreko Niñotar Juanena izan zan, eta Kolonek ontzi-oialetan egin eutsozan aldaketakaz, bestien bezelako azkarra biurtu zan. Eta itsasontzi onetatik bota eben lenengo tiroa Rodrigetz ta Bermejotar Juanek⁽¹⁾ lurra ikusi ebailako. Itsasontzi onetan 22 mariñel egon ziran.

“Santa Maria”, la Gallega esaten eutsoenai, de la Kosatar Juan Santoñako izarlari aundi ta geroago onek egin eban Ameriketako mapa artean ospatsuena izango zanarena izan zan, Koloneri akuratu edo alokatuta. Itsasontzi onek 39 mariñel euki ebazan.

Itsasontzi oneik, izkillu sendo ta kañoiakaz tresnatuta egon ziran, eta lau Pinzon senditar aurkitu ziran ikertasunezko bidai onetan:

Pinta itsasontziren kapitaiña, Alonso ta Pinzontar Martin 45 urte ingurukoa.

Itsasontzi onen bigarren agintaria, Pinzontar Franzizko Martin.

Itsasontzi onetan be mariñel lez, Pinzontar Diego martin joan zan.

Eta “Niña” itsasontziren kapitaiña Yanez ta Pinzontar Bizente 32 urtekoa.

Diruagaz be, txarto ez, Pinzonek ipini ebazan milloi erdiari, beste milloi bat gaiñeratu egin bear zalako errege katolikuak emon da.

Eta emen oar txiki bat.

Eskerrak B. Gould’tar Alize ikertzaille edo aztertzaillari, iru itsasontzietan jua ziran 87 mariñel guztien izen-abizen eta nungoak ziran datoz, Berd eta Martorelltar Gabrielen liburu onetan.

Orregaitik dakigu Murtziako bat eta amar galizia ta euskaldunen artean ziranetik kanpo, danak andaluzitarrak izan zirela.

Eta arrigarriena emen, zergaitik mariñel guztiaren izen-abizen eta bakotzaren ogi-bidetik euki ebezan langintza eta eurengandik bear ziran zeaztasun guztiak jakinda, Kolontar Kristobalena izen-abizen ta ondorengotasunik ez ?.

Ni itxaropenezko gizona naz, eta ez dakit noz, baiña uste dot agertuko dirala.

(1) Rodrigetz ta Bermejotar Juan = Trianako Rodrigoren izenakin esagutzen zana.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XVIII)

4. ZATIAN.

Lenengo itsasaldia.

1.492an Dagonillaren 2an Kolonek 32 urte euki zituzela, itxasontzietara igoteko agindua emon eban, eta Dagonillaren 3an eguzki aldetik egun orren argitasuna agertu egien ordu erdi bearrean egon ziranean, itxasontziak itsas-zabalera bideratuta, kariatik urtetako agindua emon eban.

1.492an Iraillaren 1ean Gran Kanariasen ugartediko Las Palmasetik urten eta Gomerako San Sebastian kaiara joan ziran.

Eta 1.492an Iraillaren 6an Gomeraren ugartearen San Sebastian kariatik urtenda, atzean itzi eben Europa zar au, itsas zabalaren barkartasunetan sartzeko.

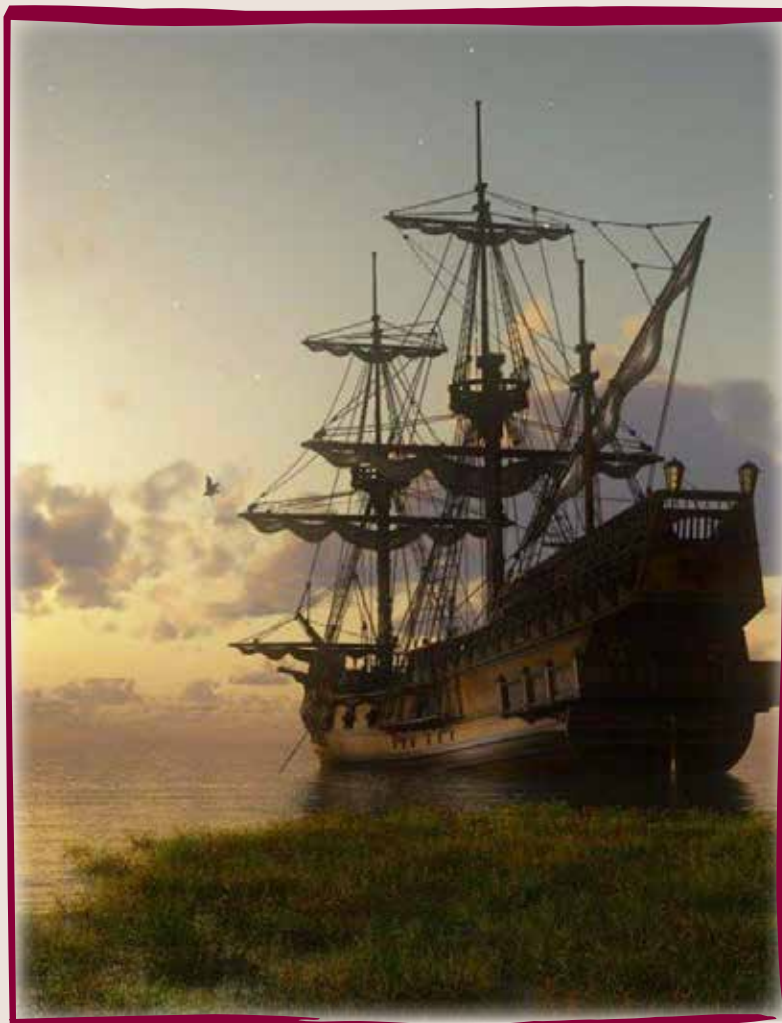
Mallorkaren izarlaritzazko ikas-tetxetan ikasten ziran izarraren kokategietatik ibiltzen, eta ibili be ibiltzen ziran, euren artean ezagutzen ebazan itsasoetan, eskutitz edo mapa baten izarraren ezarmeneko zeru-margoztutatik, Mallorkakoak gauza orreitan sakon sartuta egon zirelako.

Eta bai Europa osoan be arduratzen ziran ikasten, baiña itsasoaren bazterretik ibiltzen ziran lez, itsaslariak ez eben eukiten itsasoko gauzatan, izarraren laguntza bear tresneri lez, arik eta Kolonen antzera, itsaso zabalaren barkartasunean sartuta, bear ebezan zeaztunak artzeko beste tresnerik euki ez, eta Kolon bera izan zan kosmografiaren tresnak leen ibili zituzenak.

1.492an Iraillaren 19an Santa Maria itsasontzi inguruan, sanga⁽¹⁾ bat agertu zan, ta jakinda txori au ez zala urrunduten 20 leko⁽²⁾ itsas-baztarretik, jakin eben lur sendo edo ugarte aundi batetik urbill egon zirala.

(1) Sanga = alcatraz (ave). (2) Leko = legua.

1.492an Urrillaren 11n aize gogorra ibiltzen zala, Pinta itsasontzikoak suagaz landutako makilla bat eta kañabera batzuk ur gainean ibiltzen zirala ikusi eben, eta baita urru-nean sua be.

1.492ko Urrillaren 11n gabeko 2-3 ordu bitartean Kolon, Alonso ta Pinzontar Martin, Yanez ta Pinzontar Bizente eta iru itsas-ontziko mariñelaren neka eta larritasunezko otoitz eskaerak entzunak izanda, nun agertu jakiezan Amerikako Lurrak, naita eurak Indiako lurrak aurkeztu ebazala ustean egon.

Orregaitik ango biztanleai Indian egon zalakoan Kolonek, indioaren izenakin deituta, gaur be orokorrean izen orrekin ezagutzen dira ango lurraren seme-alabak.

1.492an Urrillaren 12an Bahamas edo Lukayaseko ugartedian osotzen dauan Guanahani bertoko semeak deitzen eutsoen ugartean lurreratu ziran, eta Kolonek aunditasun guztiagaz, bere Mallorkaren Felanitx'eko erriaren dagon San Salvadorreko baseliza gogoratuz, "San Salvador" izena ipini eutson, iñori adierazpenik emon babe,

errege katolikoakaz egindako itun edo alkarpidetik, ixilpekoa zalako.

San Salvador baseliza onen edesti laburra auxe da: 1.348ko urtean, udalako ziñegotziak Santueriko gaztelatarrekin batera, IVn Pedro Aragoiko erregeari eskeintza edo egin-nai au aurkeztu eutsoen, "itzi eutsiela mendiaren gainean otoi-gela bat egiten", eta erregearen baimena artu ondoren, zazpi illabete baiño ez eben bear, mendi gain orreitan lenengo baseliza euken patin edo urtegiagaz batera eraikiteko, gero aldakuntza asko euki ebazanek.

San Salvador baseliza ori, itsasotik goi-aldera 509m daukan San Salvador mendi gainean eraikita dago, eta XVn gizaldian, beren inguruko biztanleak zaletasun audiokoak izan bear ziran baseliza orrek euken Ama Birjinagaz, Kolon berak erakusten eban lez.

Kolon jaio zan Felanitx erriko etxe-gorritik San Salvador baselizara, 7km bakarrik dagoz.

1.492an Urrillaren 14an Kolon osterita itxasontziratu egiten da, eta Marko Polok esaten eban antzera, aberastasun aundia euki eban Zi-pangoko ugartearen billa urte eban.

1.492an Urrillaren 15ean Errugabeko Sorkunde ugartera joan ziran eta 16ko eguerdian Fernandinako ugartean egon ziran.

1.492ko Urrillaren 16ko eguerdian urtenda, Fernandina izena ipini eutson ugartera joan ziran, eta ugarte guztietan onartuak izan ziran lez, ugarte onetan Kolonek ariñautik ikusitako beste ugartetik gizon bat agertuta egoan, eta euren barriak emonda, itsasontzia guztiz

inguratuta agertu zan euren potin edo kanua txikiekin, Kolonek eroan ebazan bitxikeriaren billa, eta eurak be eukezan gauzaren truke.

Kolonek, emen erabagi eban gazteluzka antzeko bat eraikitea, bertokoen esanetan urbil egon zalako berak gura eban urregorria.

1.492an Urrillaren 19an Kolonek Samoet'eko ugartera joan ziran eta Isabelen izena ipini eutson, bere izeko Gaztelako erregiña I Isabelen omenez, bera izan zalako ugarte ederrena.

1.492an Urrilaren 24an Kolonek, gaba-erdian Isabel ugartetik urten da, Zipango ugartera joan bazan lez, Kubako ugartera joan zan, bertoko semeagandik oartu ondoren, ugarte ori urregorritan aberastasun andikoa zala.

1.492an Urrilaren 28an Kolonek, Gaztelako erregetzaren ondorengo Juana omenez, Juanaren izena ipini eutson ugarte oneri, eta aïñ ederra izan zan lez Kubanakaneko ugarte au, Kolonek Zipangora eldu zala uste eban, eta bertan aurkituko ebalan Kan aundi errege ori, Toskarellik bere itsasoko eskutitzetan esaten eban lez.

Eta Kolonek erreka orrek euren kaiari, bere ustez Kan Andiak sarritan etorten zan lekua zalakoan, San Salbadorren izena ipini eutson.

1.492ko Azaroaren 2ko bariakuan Kolonek, Kubanakan'eko ugartera eldu zanean, lurralde au aundia zalakoan, gizon bi Jereztar Rodrigo eta Torrestar Luis beste bertoko gizon bigaz, errege-ordari lez bota ebazan Kan andiagaz egon zitezen itzaropenean,

ugarte orren erdi ingururantz, sei egun barru itzultzeko agindupean.

1.492an Azaroaren 5eko gauan eldu ziran ordari biak, Kan Aundi, Uri, ta urre gorrizko aberastasunaren aipamenik gabe, bertokoagaitik onartuak izan zirela esaten, eta barri lez, ke-belar edo ke-belarraren barriak ekarrita, zelan mozkortzen ziran bertokoak orri orreik erre ta keiaren arnasa artukeran erakutsi eben, ke-belarraren orri orreri "Tabakos" deitzen eutsela esanda.

1.492an Azaroaren 12an itsasontziak konpondu ondoren Kolonek, Babeke ugartera joan zan, eta ainbat ugarte ikusita "La Mar de Nuestra Señora" Felanitx errian dagon San Salbador baselizako Ama Birjiñaren izena ipini eutson itsasoko orren inguruari, eta ango kaiari "Puerto Principe".

Kolonek emoten ebazan oinkada guztietan, beti aurkezten ebazan gauza barriak, landara, zugaitz, bestelako arraiñ edo arraiñ artean ezberdintasun asko eta zangurru edo karramarro aundiak.

1.492an Azaroaren 21ean Alonso ta Pinzontar Martinek agintzen eban Pinta itsasontzia, beste itsasontzi bien Ekialdetik aldendu zan, ugarte barrien lur zabalak, bai ta beragaz eroan eban bertako seme baten esanetan, Babeke ugartean urre gorri asko aurkitzeko, Kolonek leporatzen eutson lez, eta ez ziran alkartuko barriro, 1.493ko Urtarrillaren bigarren asterarte.

1.492an Abenduaren 6an Kolonek Kubako ugartean egon zanean, bertokoak Boio deitzen eutsoen ugarteagaitik esaten eutsoen, ango gizon/emakumeak txakurren aurpegi ta begi bakarrekuak zirala, eta Kubako ugartea itzi ta Boioko ugarterantz bideratuz Aitiko ugartera eldu ziran, bertan egon zan kaiari "Puerto Maria"ren izena ipiniko eutson, eta ugarteko beste aldean ikusi eban lur-mutur ederrari "Cabo Estrella".

Ugarte au aïñ aberats ikusi eban lez "espainolaren" izena ipini eutson, eta "Puerto de la Concepción" an egon zan kai ederrari, eta egin zan gazteluari bere goi-buru aldean, gurutz aundi bat ipini.

1.492ko Abenduaren 16-17ko egunetan ugarte onein erregearen bitartez, urre gorri naiko asi ziran batzen. Baiña iñoz ez izango zan naikoa, eta sekula ez ziran asetu, guk dakigun lez.

1.492ko Abenduaren 21ean Kolonek, itsas-kai eder bat ikusi eban, eta bere mariñeltzaren 23 urtean ez ebalan

ikusitako alango kai-lakorik esan eban. Esan orretatik atara leike, Kolon 1.469ko urtetik aurrera ibili zala mariñel lez.

1.492an Abenduaren 25ean martitzeneko “Gabon-Egunean”, urperatu zan “Santa Maria” itxasontzia, eta au da onen kondairak esaten dauana: Kolon ainbeste denbora lo egin barik, ontzi-gidariaren ardurak mariñel bateri itzi eutszala.

Onek be, itxasoaren ur-bera andia egon zalako, eta naita Kolonek guztiz debekatuta euki, gabeko 12etan lo egitera joateko alegiñean ibilita, itsasmutil gazte-bateri itzi eutson ontzi-gidariaren ardura, konturatu barik urbizi edo uren lasterrak itsasontzia areetarantza eroaten ebala, eta ondartu aiñ errez egin zan lez, iñor ez zan konturatu zer gertatzen jakien.

Mutilla deika asita, danak agertu ziran ia zer gertatzen zan, eta batzuk ori ikusita iges egin gura ebalako beste itxasontzietara joanda, “Niña”ko Yañez ta Pinzontar Bizentek ez eutsien izten bere itsasontzira igoten, eta Ko-

lonek ontziaren tantai aundia ebagiteko agindua emonda ta beste gauza batzuekin arduratuta egon zan bitartean, itsasontzia urperatu zan.

Kolonek eguna argitzen egon zanean, Santa Maria itsasontzira joan zan, eta batel baten, Aranatar Diego itxas-ontzidiaren ertzaiña ta Gutierrezzar Pedro erregearen goxogillea bialdu ebazan ango Guakanagari erregearengana laguntza eskatzen, eta onek beren neska ta mutillakin laster utzitu eben itsasontzia eta gauza guztiak euren etxolatan gordeta itzi.

Asko idatzi eban Kolonek errege katolikoa- rentzat, ango aberastasun andiko zuaitz, urregorri, landarak eta jende onein gora beran.

Eta bertokoak “Boio” deitzen eutsoen ugarite onetan euren babeserako, gaztelu antzeko bat eraikitea agindu eban Kolonek, erri lez “Villa de la Navidad” izena ipinita.

Kolonek ez eban euki eragozpenik lur auek erritzeko, mariñel batzuk lenengo egunetik, eskatu eutsoelako, ia bertan geratu leikezan.

Kolonek, Santa Maria itsasontzia urperatu zanean, beartuta geratu zan ostera peninsulara itzultzen. Niña itsasontziagaz bakarrik lur geiagoren ezagutzan ibilteko, arrisku edo galbide aundia ikusten ebalako.

Kolonek, 39 mariñel artu ebazanak gaztelu au zaintzeko, Aranatar Diegoren agindupean ipini ebazan izkillu ta kañoiekin ondo prestauta, Gutierrezar Pedro erregearen goxogille eta Segobiako Eskobedotar Rodrigoren laguntzarekin.

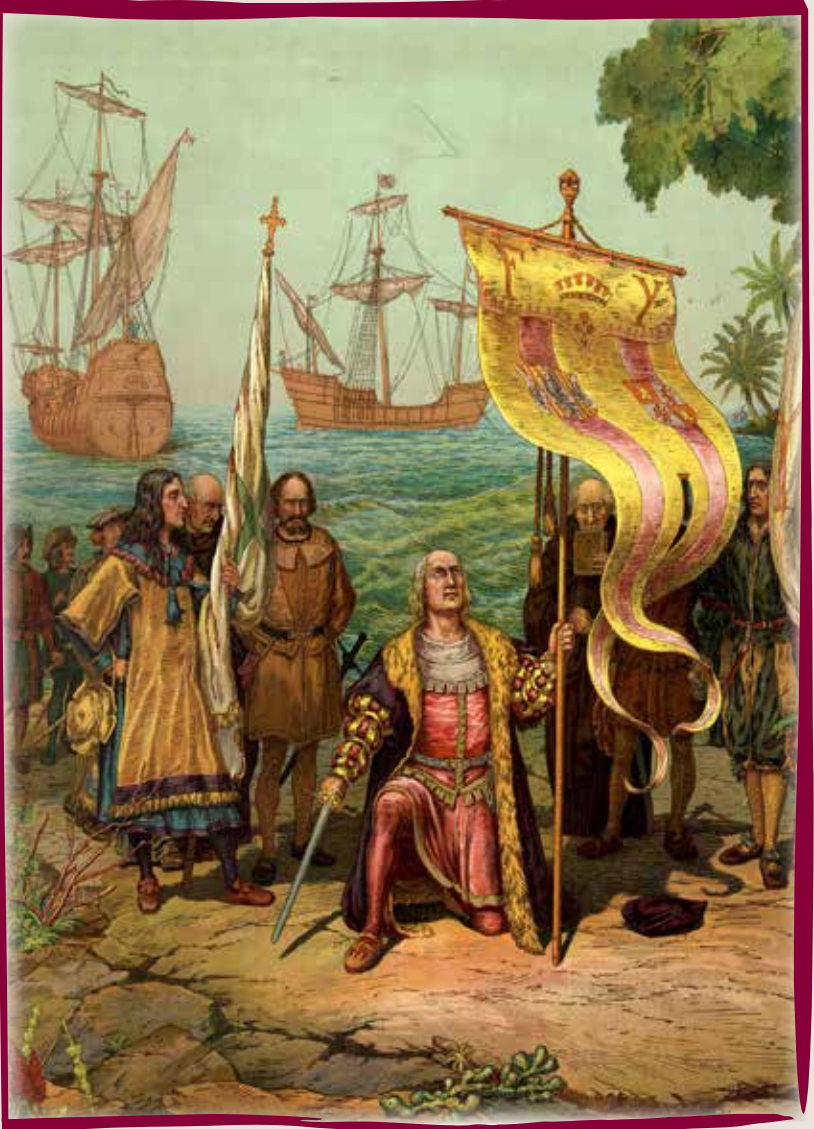
Aranatar Diego au, Kolontar Fernandoren ama, Enrikeztar Beatriz'en loba izan zan.

Kolonek, 39 gizon onen artean Torrestar Luis adieratzaillea be itzi eban, gizon auk antolatu ta bideratzeko, bera Ugarte-Erdi edo peninsula onetara itzultzen zan birtartean, eta ostera bertan agertzen zanerako, lur aiek ondo aztertu ondoren, urre-gorri, algodoi, ta bertako beste gauza batzuk moltzatuta euki egiezen aginduta.

Bertoko seme-alabak, ondo artu eben mariñelaren erabagia, euren ugarte ederra beste ugarteko gizonagandik babestu egiten ebalako, eurak menperatzera joaten ziranean.

1.492an Abenduaren 31ko egunean Kolonek, Niña itsasontzia, egurra, ura, janari ugari, ta biderako bear ebezanakaz ondo apaindu ten ibili zan.

1.493ko Urtarrillaren 4an Kolonek, bertako errege Guakanari-gaz egonda gero, itsasoratu zan.

1.493an Urtarrillaren 6an Kolonek, mariñel bateri agindu eutson, ontzi-tantai⁽¹⁾ aundien goiko aldera igon eguela, eta bertatik begitu lurra ia ikusten eban, eta Pinta itsasontzia izan zan urbiltzen ikusi ebana.

Itsasontzi biak alkartuta bare egon zan itsas-bazter baten, Alonso ta Pinzontar Martinek Niña itsasontzira aldatu ondoren, zergaitik taldetik banandu zan bere aitakiak esanda gero, ikusi ebezanak esan eutsoezan Koloneri.

Eta Kolonek, nai bere barnean asarratuta egon arren, ez eutson Pinzoneri asarrerik egin, onartuta berak esaten eutsozanak. 9an ostera itxasoratu zan, gauza barriak aurkezteko.

(1) *Ontzi-tantai* = *mastil mayor del navio*.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XIX)

Lenengo itsasaldiaren edestitik datorrena.

1.493an Urtarrillaren 13an urkolko zabal bat aurkitu eben, gero “Geziaren Ur-kolkoa⁽¹⁾” deituko zana, eta egon ziran lekuan lar agirian egon ziralako, Kolonek, beste gera-leku bat aurkitu bear ebela esan eutson Pinzoneri, berak illa onen 17rako itxaroten eban Illetargi ta Eguzkiaren alkartea ikusita, ia Jupiter ta Merkurio alkarbiltzeak zelan geratzen ziran jakiteko, elkarte orreik aurkakoak izanda, aize indartsuak eragiten ebezalako, ta bere ugarte-erdi onetara edo peninsulako itzulkeran, zelango aizeak eukiko ebazan jakingura ebalako.

Eta beste babes-toki obiagoa birlatzen arduratu ziran, bertoko gizakiak oso basati ausartak eta trebeak izan ziralako, aurrekoak billurretan sartzeko eukezan gorputz guztiko margoak, zurezko ezpata zabalak, eta gezi-uztai andi ta gezi meekin⁽²⁾ edozein billurtu leukiako.

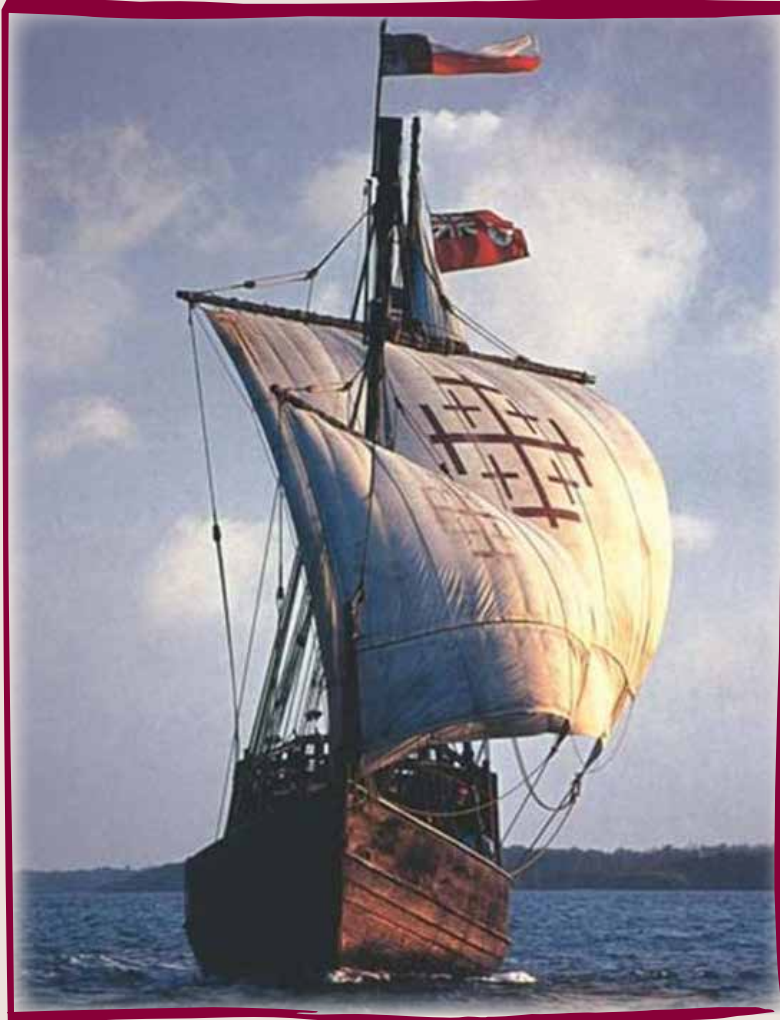
Indio oneik itsasontzi ta mariñelak ikusi ondoren, laguntzaille ta adikor lez aurkeztu ziran, baiña une baten 8 mariñel eurekin artu-e-monak egiten ibili ziranean eta in-

dio orreik mariñelak menperatuko zituzelakoan erasotzen asi ziranean, mariñelak eroaten ebezan zorrotz aundiko ezpatak atara ta euren aurka azi ziranean, baten batzuk zauritu ondoren, burdiñezko ezpata orreri bildur, iges egin eben andik, eta areik izan ziran Ameriketako agerketan, bota ziran leen odol-tantak.

1.943an Urtarrillaren 16an, urrengo egunean, bakez eta atsegiñezko sari askokin erregea aurkeztu jakien, eta Kolon bere gauzakaz oparitu ta gero, iru gizon eskatu eutsozan euren aurrendari izateko urre-gorria aurkitu arte, baiña ikusita mariñelak zelango gogoak euki ebazan etxeratxeko, aurrera egin eban.

(1) Gezi = dardo, flecha. Ur-Kolkoa = golfo. “Ur-kolkoaren Gezia” = “La flecha del golfo”. (2) Gezi-uztai = arma arrojadiza.

Itzultzeko bidea oso ekaiztsua izan zan eta bildur zirako, Kolonek mariñelak batuta, txitxirio edo ilar-nabarrekin zozkatu eban⁽¹⁾, Guadalupe Ama Birjiñarengana nor joan bost liberako argizai lodi bategaz eskerrak emoten.

Zozketa barri bat egin eben Aita Santuaren Ankonako lurraldeetan dauan Loretoko Santa Maria Ama Birjiñarengana joateko, eta Bilatar Pedrori egokitu jakon, Kolonek esanda, bear eben diru guztia berak emongo utsela.

Kolonek ekaiztsutasuna ez zalako bakezten billurrez beterik, beste zozketa bat be egin eban, Mogerreko Santa Klararen eleizara gaba oso baten otoizketak egiteko, eta Koloneri egokitu jakon lez, arkonda zuriekaz danak joatea erabagi eben.

Astuna izan bazan etorkerako bidaia, geiago gaiztotu eban “Niña” itsasontziak, itsasoak eroan eutsezalako euketzan janari eta lasta⁽²⁾ guztiak.

1.493an Otsaillaren 18an, Azoreseko ugarte batera eldu ziran eta arri-lasta, janari-edariak itsasontzietara igon eta gero, osterata atonduten asi ziran peninsulara itzultzeko.

1.493an Otsaillaren 19an Kolonek, ango baseliza batera bialdu ebazan mariñel erdiak Ama Birjiñari egin eutsoen eskeiñ-itza beteteko, eta Berengana arkondarra utzik eta ortozik joan ziranean otoi egiten egon zirala, Kastañedatar kapitaiñaren agindutara egon ziran zalduneko portuges gudari batzuk, atxilotu ebazan.

Kolon otoiz egitera bialdu ebazan batelekoari itxaroten egoala, susmo txarra barruntatu eban ainbeste denbora zalako joan zirela ta ez ziralako agertzen, eta ugartearen bestaldera joateko asi zanean, batel bat ikusi eban portugezakin etorten zala, eta alkarrizketa gogor baten ostean, Kolon itxasoratu zan.

1.493ko Otsaillaren 20an, Kolonek ikusita beste ekaizte gogor bat etorten zala, itsas zabalera urten eban eta egun 2 geroago Santa Mariaren kaian lurreratu ziran.

Kai onetan egon zirala, ontziska txiki bat aurreratu jakien “Niña” itsasontzira, bertan abade bi, barattari edo agiri-idazle bat ta bost mariñel ekarten ebalta, eta onekin be alkarrizketa gogorra eukinda, Kolonek bere izatezko agiri ta Gaztelako erregearen aldetik eroaten ebazan aginduak erakutsi ta gero, dana amaitu zan bakez, portugesak lengo egunean atxilotu ebezan mariñel guztiak askatuta.

1.493an Otsaillaren 24ko domekan aizeketaren ekaitz gogorra zala ta, itsasontzia lastakin, ura ta egurragaz ornitu ezinik osterata itsasoratu egin ziran, 27ko egunean aizeak euren bidetik atarata.

1.493an Epaillaren 3an dana korapillatu zan osterata, denboraldia zakartu egin zalako ezin besterarte,

(1) Txitxirio edo ilar-nabarrekin zozkatu = hacer una rifa con garbanzos. (2) Lasta = lastre, arri-lasta = lastre de piedras.

eta Kolonek osteraren beren mutillak batuta beste zozketaldi bat egin eban, Ama Birjiñari osteraren euren talde baten batzuk erromes joan zitezela, edo Uelbako urian egon zan Zingolako Santa Mariaren eleizara erromes bat bialtzeko.

Eta 1.493ko Epaillaren astelene-ko 4an Kolonek, Portugalaren aitzaz-ko Zintra Tajoren ibai ondoko inguru ezagututa bertora joan zan babes billa, eta babestu ondoren Kaskaiko Urira joan zan, erritar guztiak berari begira egon zirala, aren ekaitz zatarraren erasotik, iñork ez ebalako uler-tzen zelan urten eben bizirik, eta Portugaleko erregeari baimenaren mezua bialduta gero, Lisboako itsas-portuan sartu ziran.

1.493an Epaillaren 8an Kolonek, Portugaleko erregearen esku-titz bat artu eban berari ikustera joan egian, eta 9 an joan zan Portugaleko erregearengana.

1.493an Epaillaren 13an Kolonek Lisboatik urten eban eta 15eko arratsaldean Palos'eko portuan egon zan, Alonso ta Pinzontar Martin be egun orretan elduta, bera oso gaixorik egoala.

1.493ko Epaillaren 15ean Rabidako lekaretxean emon ziran Meza Santu ospatsu orreik, bertan, Kolon, Alonso ta Pinzontar Martin, Yanez ta Pinzontar Bizente, eurakaz joan ziran mariñel, ekarri zituzen indioak, urre gorri, bitxiak, eta Indian argiratu ebazan lurra-rengaitik Ama Birjiñari ezkerrek emonda eskeintzeko.

1.493ko Epaillaren 20an il zan Alonso ta Pinzontar Martin, eta Rabidako lekaretxean illobiratu eben.

1.493an Epaillaren 30ean errege katolikuak Bartzelonatik mezu bat bialdu eutsoen Koloneri zorionduz, Don, Itsaso Zabalaen Amiral, Ugarte aien Jaurlari ta Errege Ordezko izen aundiakin omenduteko euren loba, eta etorriko ziran denboretan Koloneri aleginduten, bidai barriak antolatu egizan.

1.493ko Epaillaren 31n Kolon, Sebillako Urrian sartu zan, 10 indiar, urre-gorria ta papagai txori batzuk beragaz eroaten ebazala.

Kolon onen ostean, Bartzelonarantza joan zan, errege katolikuari erakusten andik ekarri ebazan gauzak, eta bidaiaren gora berak adierazpenduteko.

I Isabel erregeiña baiña, oso arduratuta egon zan bere Fernando senarragaitik, oraindiño 1.492ko Abenduaren 7an, Fernando erregeak euki eban gaiztokeritik⁽¹⁾ il edo biziko zorian egon zalako.

A ta guzti, errege katolikuak gorteko ospe aundienean artu eban, gitxiri egiten eutsoen neurrian, alde batetik, erregeak zutunik kokatuta Kolonen eginkaritza goraltzeko neurrian artu eutsoelako, eta bigarren, erregeen eskuari mosua emonda gero, oinpeko edo oiñ-alki baten gainean kokatu eban.

1.493ko Jorraillaren 5ean, Portugaleko erregeak, gaztelaniako erregeakaz itun bidez lur barrien agerketaren gora beran egin ebazan banaketatik, Kolonen agerketa orreik, eurak egin eben elkargo edo itzarmenaren aurka-koak ziralakoan artu eben, eta ordezkari talde bat bialdu eben Gaztelako gortera.

1.493ko Jorraillaren 22an erregeak Bartzelonatik eta Portugaleko erregearen ordezkariak eurengana eldu barik egon zirala, eskutitz bat bialdu eutsoen Portugaleko II In Juaneri, Kolonen indiaseko agerketaren barriak emoten, eta beragaz, bere menpekoak oartu egiezen, Indiaseko lurraldeak Gaztelako erregetzarenak zirala, eta ara ez eballa zetan iñor bialdu edo ta juan, eskubidez egin bear zan guztia ondo eginda egon zala ta.

Alkazobas'eko ongundearen zortzigarren atalean agertzen da guzti au, mundu onetan egingo ebazan agerketak, euren artean bananduta euki ebazalako, eta 1.481eko "Aeterni Regis"eko bulagaitik berriz baieztuta, mundu erdi onen Kanariaseko lerrotik berantza Portugalena eta Iparralde guztia gaztelarrarena izan zedin erabagita euki ebelako.

(1) Gaiztakeria = maldad, atentado criminal.

Eta guzti au ziurtzeko, begitu zer esaten dauan 371 urte geroago IXn Pio Aita Santuak 1.863an Jorraillaren 24an Kolonen gora beran:

“Cristobal Colón, inflamado por su celo hacia la Fé Católica, resolvió al emprender la más audaz de las navegaciones, descubrir un Nuevo Mundo, no para añadir nuevos territorios a la soberanía de España, sino con el fin de colocar nuevas tierras en el seno del reinado de Cristo, es decir de la Iglesia”.

Jakin leike..., zelango jaungoiko ta erlijio ote dan itsutasunezko ulermen au ?.

Dan guzti au ote da, espainiarren *“El Destino en lo Universal del facineroso Nacional-Katolicismo?”*.

Jesus´ek bere aolkularitzan, sekula ez ebelako agindu olakorik, eta Jainkoaren berezko lege gaiñetik gitxiago, iñoz ez ebalako irakatsi eta gitxiago alango alderdikeririk eraiki gura, bere izenean sekula ez ebalako gura iñoren menpekotasunik.

Emen argi ikusten da, mundu au katolikotasunean batzagoitzeko asmo ori, oso gogorra izan zala.

1.493ko Jorraillaren 29an Bartzelonako Posatar Pedroren irarkintzan irarrita, Kolonek Santanjeleri idatzi eutson eskutitzaren irarpen bakarra, “New York Publik Library”ko gorde lekuan aurkitzen da.

1.493an Loraillaren 3an VIIn Alejandro Aita Santuak “Inter coetera”ko “Bulda” argitaratu eban, Kolonek aurkitu eta aurkituko ebazan lurrrak gaztelarentzat zirala, Afrikakoak len Portugaleri emon eutsezan lez.

1.493an Loraillaren 4an Aita Santuak “Inter coetera”ko beste bulda bat argitaratu eban, andik aurrera munduan aurkituko ziran lurrrak, Portugal eta Gaztelaren artean erdibananduta izango zirala, ipar-burutik, ego-bururainoko erdi-alde⁽¹⁾ bitan bananduta, ori-urdiñeko lurmutur ta Azoreseko Mendebaletik eun leko´ra inguru, margoztu eben marra zuzenezkoa edo okerra izan bazan be, erabagi barik.

(1) Erdi aldetik edo Eguerdì-lerrotik = linea meridiana.

Gero Tordesillaseko alkartean, munduaren eguerdiko lerro edo marra ori bientzat bananduta erabagi zan.

Bulda bi oneik, Sebillan dauan “Indiaseko agirien gorde lekuan” dagoz.

Kontuan euki bear da, VI In Alejandro Aita Santu au, Balentziako lurraldearen Jatibako errian jaio zala, eta Aragoiko Fernando erregearen lurraldeak zirala denbora aietan.

VI In Alejandro edo Borjiatar Rodrigo au, III In Kalixto Aita Santuaren loba izan zan, eta orrek adierazten dau, zelan 1.492ko urtean Alejandro au egin eben Aita Santu, 61 urte bakarrik eukazanean.

Eta albiste au Frantziko gortera eldu zanean, VIII In Karlosek, bere serbitsura egon zan Kolontar Bartolome, Kolontar Kristobalen anaiari deitu eutsen albiste barri ori emoteko.

Kolontar Bartolome au, ama bardiña euki arren, ez zan izan bere anai Kristobalen antzera zaldizko gizona, Kristobal izan zalako bakarrik IV In Karlosen semea.

1.493an Loraillaren 14an inguruko egunetan asten dira Kolonen alde eta aurkako eritziak, eta batez be Bartzelonatik Martyr´tar Pedro´k, Borromeori idazten dautson eskutitz bidez: “*algunos días después un tal Cristobal Colón retornó a las Antípodas Occidentales; es un LIGUR⁽¹⁾ que, enviado por mis Reyes, con solo tres barcos penetró en*

aquella provincia reputada por fabulosa, volviendo con pruebas palpables, muchas cosas preciosas y en particular oro que aquellas regiones engendran de suyo”.

Ligur, Italiako Ipar-Ekialdean dagon errialde bat da, Jenobako kolkuaren itsas-bazterretik doana RIBIERAko izenekin, eta Kolon Mallorkaren Felanitx errikoa zan lez, emen asten dira edestian Kolonengaitik esan diran astokeriak, nai bera beren ospean beratzeko, eta bai beren nortasunezko ondorengotasuna zirriborrotuteko.

(1) *Ligur, ligurino = perteneciente al país italiano de Liguria en Génova, dando este Pedro Martín, una de las primeras informaciones equivocadas, respecto ala procedencia de Cristobal Colon.*

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XX)

Lenengo itsasaldiaren edestitik datorrena.

1.493an Loraillean 20an errege katolikuak Koloneri, Gaztelako errege maillakoak euren armarrietan eroaten ebazan Gaztelako gaztelua, Leoneko leoia ta ugarteak, mairu-arri edo armarriaren lauki edo laurden barrutietan eroaten ebala egin eutsoen, Kolonek beste gauzarik bear ote eban, bera erregearen semea zala esateko?.

1.493an Lorailaren 23an Koloneri, 1.000 urrezko doblak emon eutsoezan.

1.493an Lorailaren 26an Koloneri baimena emon eta gorte guztiaren laguntzan, berak nai gura eben ostatura lagundu eutsoen, berari laguntzen eutsoen mariñelakaz.

Eta erregeagaz zaldi gaiñean joaten ziranean, erregeak aginduta, Kolon bere albo baten eta ondorengo Juan printzea beste aldean direla joaten ziran, erregezko odola eukiten ebenai bakarrik baimenduta egon zana.

1.493an Lorailaren 28an errege katolikuak Santa Fe'ko itunean Kolonek eskatu ebazan izenburu, eskubide, izen-on, Indiako bigarren

itsasotzidiaren orokorrezko kapitaiña izatea, eta bere eskua-
ren ardurapean itzitako ainbeste gauza ortik aurrera sinatu zi-
ran, eta denbora gitxian, berak egin ebazan arrigarrizko bidai
orreik, Europa guztitik zabaldu ziran.

Eta egun berean erregeak, Kolon, indiazera bigarren bidaia
egingo zanaren orokorrezko kapitaiña izendatu eben.

1.493ko Jorrail-Lorailaren ille onetako gertakisun bidetik
argitu egiten dira, Kolon leen: "Zaldizko edo ondo-ikazitako
giza-semea zala, errege katolikuak eta euren inguruko gorte-
koak adierazi egiten eban lez".

Bigarren: "Kolonen izen berezia (KOLOM) izan zala".

Irugarren: “Argituta geratzen dala, zergaitik gero beren izena, zelan ald-erazi egin gura eben beren berezko izenetik, Martyr´tar Pedrok, Borromeori idatzi eutsozan eskutitzetatik”.

Eta idatzi oneik izan zirala, Kolonen izen eta jaio tokiak Jenobako artzain gazte baten izenakin nastu ebezanak.

Bai Kolon errege katolikuaren maian egonda, Kolonek lortutakoagaitik bekaizkor ziran gizonak maltzuratasunez, arrigarritzko egikari orre in garrantzi ta ospeak beratzeke, an egon ziranen arteko batek aurreratuta egin eutsozan itanduakaz: “Ta berak sinesten ba eban, beren bidai ori utsegite baten amaitu bazan, beste baten batek al izango zala bidai ori zorionez amaitzeke”.

Kolonek, beren asarrea barruan gordeta eta arrautz bat beren eskuetan artuta, au esan eutsen danari dei eginda, “arrautzea zutunik ipintea lez dala”.

Danak ipini ziran arrautzea zutik ipinten, baiña iñork ezin eben lortu, eta berak arrautzea artuta mutur baten txaka-txaka jota apurtu barik, zutik ipinita, besteak olan egitea erreza zala

esan eutsoen, eta Kolonen erantzuna: “erreza zala egiteke gauza ori, baiña zuetatik iñork ez dala ezertarako gogoratu”, eta gauza guztiekaz alan sortzen dala lenengoa agertu arte, esan ondoren, danak ao zabalik itzi eban.

Gaztela eta Portugaleko erregen artean be bardin sortu zan, mundu onetan agertutako lur zabalagaitik be asi ziralako eztabaidak, Aita Santua bien artean agintari nagusi lez ezarrita eurak egin eben ongunde bidez, agertzen ziran lurak erdibanatzeke izanda, Portugalek Jorraillaren 5ean bere gortekoak Gaztelara bialduta zalaketa bidez bereganatu egin gura ebalako lur orreik.

Gaztelako erregeak irabazi eutson baiña, egiune aretan Portugaleri Kanariaseke lur-gerri edo eguerdi-lerrotik bealderantza Afrikako lurraldeak bezela egertzen ziranak egokitzen zaiolako bakarrik.

Eta erregearen aurkaldi oneik argitzeke, Aita Santuaren erabagi billa joan ziran.

1.493an Iraillaren 5ean Kolonen lenengo ta bigarren ostera bitartean, errege katolikuak Kolontar Kristobaleri idatzi eutsoen eskutitzan esaten eutsoen, beren bidaietan izarlari on bat eroan bear eballa, Martxenatar Antonioren izena emonda.

Erregeak gero Martxenatar Antonio lekaideari idatzi eutsoen eskutitzan, Kolonegaz joanda Indiasetan denboraldi bat egiela aginduz, antolamen on bategaz ango giza-semeak erlijio-katoliko oiñarrietan bideratzeke. Erregeak sinismen aundia euki ebelako Martxenaren erlijiozko sinismen sakon eta eragilletasun garbi ta argiagaz.

Emen gaiñera esan bear da, Kolon Rabidara joan zanetik, franzizkotarrak sekula ez eutsoela babesbarik itzi, bitarte orreitan Martxenaren eskua argi ikusita, bera izan zalako ikerlarien talde guztietatik, Koloneri siñisten eutson gizon bakarra.

Gaztelanian 1.485-1.492ko urte bitarteko agirietan Koloneri beti deitu eutsoen “Colomo”, Portugaleko Pinatar Ruy albistariak “Colombo”, Portugaleko IIⁿ Juan erregearen Barrostar albistariak “Colom” esaten dautso, eta Fernando erregeak “Colón”.

Baiña, Kolonen izena edestiaren iragaitzean, batzuetan asmo osoagaz eta beste batzutan naigabeko aldaketak euki ba-zituzen, Granadaren santa Fe^{ko} erri barrian, eleiztar, errege ta Kolonen artean, bere Mallorkako jaioterri ta Aragoi-Nafartar izatasunak ixiltzeko egin eben ituneko erabagi orren bitartez, Kolonen izatasunezko gaiakin ibiltzen ziran edestilariak naastuten ziralako izaten zala jakin bear dogu, eta esker aundiak emon Berd ta Martorelltar Gabrieleri, gauzaren berezitasunak alango zeaztasunezko ikerketa lan bikain orrekin euren lekuetan ezarrita, danok zentzu apur-bategaz bizi gindezan, argitzen dabezelako Kolonen izate ta eginkizunak.

Bigarren itsasaldia.

1.493an Iraillaren 24an urten eban Indiazera bigarren ekitaldia, Kanariaseko ugartetara bideratuta eta Gomerako kaian lenengo geraldia eginda, itxasontziak egurra, ura, txal edo bigantza, auntz, bildotx, zerri-eme ta zerri-ordotzak itxasontziratu eta lur aietan lantdatzeko laranja edo

urre-sagar, limoi-ondo edo zitroi-ondo, meloi, barazki edo ta ortuarien aziak artuta, apintzen asi ziran Gomerako kaitik urten eta Burdiñeko ugartera joateko.

1.493ko Urrillaren 13an urten eben Indiasera joateko Burdiñeko ugartetik itsas zabalera.

1.493ko Azaroaren 3an agertu jakien ugarte aundi bat, Kolonek Domekea izateagaitik Dominika izendu ebena, ta bertan ez ebalako babes-lekurik euki aingurak⁽¹⁾ botateko, ugarte oneri, euren itxasontzi kapitaiñak eukene izena “Marigalante” ipini ondoren, aurrera joan ziran beste ugarte bat aurkitu arte.

Urrengo aurkitu eben ugarteari “Guadalupe” izena ipini ondoren, Kolonek itxaron egin bear izan eban, berak bialdutako Markez^{tar} Diego itxasontzi baten kapitaiña, galdu egin zalako ugarte orren basartean, eta agertu zanean kapitaiñ onen kondairan: “aurkitu ebazan leiñuen janari bitartez, giza-jaleak zirala esan eban”, ta eurengandik andrazko batzuk askatu ondoren, aurkitu ebazan “anana” edo lur-beroaren aldeko “piña” ta beste ale-mota batzuk be ekarri ebazan.

Kolon, Dominikako ugartetatik, obo-erdi edo biribil-erdi baten antzera egon ziran ugartetik ugartera ibili zan, Dominika edo espainolaren ugartera ostera eldu arte.

Guadaluperen izena ipini eutson ugartearen ostetik, ta Bartzelonako Montserrat^{tar} Santa Mariaren izena ipinitako ugarteari, urrengoari Antziñako Santa Mariaren izena ipini eutson Sebillako Eleiz-Nagusiaren oroimenez, Kolon ta taldekideak bertan otoi egiten ebalako Indiasera urten aurretik, eta bertan eraikiko eben gero jaun-obi eder bat, Kolonen gorputza illobiratzeko.

Antziñako Santa Maria eta Puerto Rikoren bitarteko ugarteari ipini eutsezan izenak: San Martin, San Kristobal, San Jorje, San Bartolome, Santo Tomas, San Anastasio, Santa Kruz, Graciosa, eta Amaika Milla Neska-Garbi edo Birjiñarenak izan ziran.

1.493an Azaroaren 19an odolezko eztabaida batzuk eukinda bertokoakin, gaur “Puerto Rico” lez ezagutu egiten dan Bateatzaille San Juanen ugartera eldu ziran, eta uragaz, ta bear eben janarietaz ondo ornitu ondoren, 22an urten eben Dominika edo espainolaren ugarterantza, eta bertora elduta, itxasontziak aurrera egin eben Gabonetako Urira⁽²⁾ eldu arte.

1.493an azaroaren 27an eldu ziran “Gabonetako Urira” eta itxasontzitik urten barik aurrera joateko itxaropenean egon ziralako, Gauakanagari deritson ugarteko erregearen loba bat beste bertoko batzuekin urreratu jakiezan ongi

(1) *Aingura edo arbak = anclas.* (2) *Gabonetako Uria = Villa de la Navidad.*

etorriak emoten, eta bien bitartez esan, Guakanagari erregea zaurituta egon zala beste ugarteko Kaonabo ta Mayreni jauntxoaren aurka egin eban borrokan, eta zaurituak ta il batzuk euki arren, bakez eta ondo aurkitzen zirala an egon ziranak.

Itxasontzien aingura edo arba urperatuta, lonbardazko tiro batzuk bota ebezan erantzuna artezko, eta iñork ez ebalako erantzunik emoten, Kolonek, txalupa bat bialdu eban, an zer gertatzen zan jakiteko, eta ez eben aurkitu besterik, erretako ondarrak baiño.

Eurak ango triskantzak ikusten egon ziran bitartean, bertoko batzuk zuaitzen ostetatik ostonduka ibiltzen zirala ikusi ebezan, eta eurengana joanda jakin eben, zelan eurak jua zirenean, berton geratu ziranen artean borrokan asita, batzuk il zirala, beste batzuk euren kontura urre gorriaren billa joan zirala, eta geroago Diego kapitaiñak nai bere laguntza euki arren, Kaonabo beste ugarteko jauntxoaren erasoari eutsi-ezinik il zala, eta ondore erre ebela ia ugarte guztia.

Kolonek, ondamenezko triskantzak au ikusi ondoren, beste erri bat eraikitzea agindu eban, Dominika edo espainolaren ugarteko ipar-ekialdean Iisabelen omenez, eta egin eben erri oso ori, arri-landuakaz egitea agindu eban.

Kolonek ugarte aretan zer egon zan jakiteko, Ojedatar Alonso bialdu eban beste amabost lagunekin izkilluakaz ondo tresnatuta, ia zer aurkitzen eban ugarteko barruetatik, eta erreka baster batera eldu ziranen arri-koskorren antzera, urre-gorri asko aurkitu eban lez, bereala asmatu eben urbillean garrantzi aundiko miak aurkituko ebezala, eta meaztegi orreik billaka asita aurkitu ezinean, 15 egun barru, osteraitzuli ziran Kolonengana, urrezko barri areik emonaz.

1.494ko Otsaillaren 2an Kolonek, 12 itxasontzi bialdu ebazan peninsula onetara Torrestar Antonioren agindutara, erregearentzako oar-idazti batekin, eta erregeari adierazi an aurkitu zituzten urre-gorritzko arri koskorren meaztegiak aurkitzeko egingo ebezanak, eta zelango antolaketak egingo ebazan babestuta egoteko ango azterkuntzak egiten egon ziran bitartean.

Eta emen nun agertzen dan berez, Kolonek erregeakaz euki eban senidetasuna, idatzi ebazan lenengo lerroetan: “encomendareis en Sus Altezas como a Rey y Reina mis Señores naturales” esaten dabenean, askeneko iru berba oietan esaten dabelako, zelangoko senidetasuna euki eben Aragoi eta Gaztelako errege-erregiñak Lur Gorri edo Terra Rubrako Kolon Amiralarekin.

Kolonek emendik aurrera eztabaida gogorak eukingo zituzen, agindupean euki ebazan batzuen bekaizkeri bitartez, ta ori kontuan artuta bera ugartetatik gudari talde gogor bategaz joan zanean azterkari, bere anai Don Diego agindupean itzi eban Isabelaren erria.

1.494ko Epaillaren 12an urten eban Kolonek bere gudari taldeagaz azterkari, eta ibar aberats bateri “Vega Real”en izena ipini ondoren, Zibao mendi katera joan ziran azterka, eta urre gorriaren ainbat agerpide ikusita, erreka inguru baten gaztelu bat eraikitea agindu eban, gero Santo Tomasen izena ipini eutsonai, eta 50 gudari Margaritetar Pedroren agindupean ipini ondoren, eurak Epaillako 29an Isabelaren errira ugartera joan ziran.

1.494an Epaillaren 19an Kolonek Kubara elduta, len berak Alfa ta Omegako izenakaz deitutako lur muturrera joan zan, eta ugartetik ugartera ibili zanean, Kolonek itxasontzian eroandako indio batek, an inguruan urre gorri asko eukiten eban Jaimai-ka deitzen zan ugarte bat egoala esan eutson. Berri ori emon eutson indio orrek, Kolontar Diegoren izena ipinita euki eban.

1.494an Jorraillaren 24an Kolonek itsasora urten eban iru itxasontzirekin, Isabela ugarte bere anai Diego, Boiltar Bernardo, Ernandeztar Pedro, Koronel, Santzez ta Karbajaltar Alonso, eta Juan de Luxanen agindutara itzi ondoren, Kubarantza joan zan, ia Kan Aundia aurkitzen eban.

Emen sukar gaitzaldiekin ainbat gizon il jakiezan.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXI)

Bigarren itsasaldiko edestitik datorrena.

1.494an Lorailaren 3an Kolonek Jamaikako ugartera joateko bidea artuta, eta Lorailaren 13an eldu zanean bertokoakin eztabaida batzuk eukinda, ostera joan zan Kubarantza, bidean 14ko egunean eltzen egon zanean ugartedi eder bat aurkituta, “Erregiñaren Lorategi edo Baratza” deitu eutson ugartedi oneri, eta 164 ugarteraiño zenbakitu ebazan Kolonek Guakanayaboko kolkoaren bazter areitan.

Bertokoak Amonaren⁽¹⁾ izenagaz deitzen eutsoen ugarte parean egon ziranean, Kolon oso gaisorik geratu zan, eta ainbat egunetan egon zan ilbizian konorte barik.

1.494an Bagillaren 7an Portugal eta Gaztelako eztabaidak bakezteko, Tordesillaseko itunean erabagi zan munduaren goiko ta beko aldeak bien jabetasunerako eguerdi-lerrotik⁽²⁾ banatzea, Aita Santuaren Buldari jaramon egin barik.

1.494ean Iraillaren 29an Kolon gaisorik egoala eta Kolonen urren-go agintariak bideratuz, bost illabete barru eldu ziran Isabela ugarte-

ra, eta bertan euki eben Kolontar Bartolome, Kristobalen anaia itxaroten.

Kolontar Kristobal osatu zanean, bere anai Bartolome agintaritzan sendotzeko, jaurlari ta gudalozteko agintari nagusia izendatu eban, bere agindupekoen artean ez ebena ontzat artu, eta gitxiago errege katolikuak, euren ardurazkoa izan zalako ordezeko agindu orrein izenak ipinitea.

Kolontar Diegorentzat be gaiztotu egin ziran egoerak, bere agindupeko Margaritetar Pedro eta beste batzuk Boiltar Bernardo lekaideagaz, matxinatu egin ziralako, eta lortu be, Bartolometar Kolonek eroan ebazan iru itxasontziakaz peninsularantza alde egitea, an euren artean sortzen ziranak errege katolikuari esateko.

(1) Bertoko jendeak Amonaren izenagaz deitzen eutsoen ugarte orreri, eta kristauak MONA. (2) Eguerdi-lerrotik = linea meridional del globo.

1.494ko Urrillan Torrestar Antonio eldu zan indiaseko ugarteetara, Koloneri errege katolikuaren agiri bat emonda, Koloneri oarrerazten, erregeak zelan jakin eben an gertatzen ziranak, eta bai 1.494ko Bagillaren 7an Tordesillaz Potugaleko erregeekin alkartuta artu ziran erabagi bidetik, zelan 370 leko ori-urdiñeko lur muturraren mendebaletik, mugatuta geratzen zirala Gaztela ta Portugaleko jabetzak, Kolonen agindupeko nagusiari oartuz, on artu egiezala Kolonek euren izenean agintzen eutsoen guztiagaz.

1.495eko Epaillaren 24an Kolontar kristobal ta bere anai Bartolomek 200 oiñezko gudari,

20 zaldunezkoak, eta erasorako erakutzita 20 txakurrekin urten eben Isabelatik, Kaonabo indiar jauntxoak, euri ango ugarteetatik botateko antolatzen egoanari, aurka egiteko.

Eta Ojedatar Alonso izan zan Kaonabo erregea arrapau egin ebana, bere almenean euki ebazan maltzurkeri guztiakaz.

1.495eko Urrillan, errege katolikoaren aginduz, Aguadotar Juan eldu zan Isabelaren ugartera Kolon aipatu barik, eta Kolonek jakin ebenean bera ikustera joanda, Aguadotar Juan

onek, erregeak jakinean egon zirala an gertatzen ziran gauzakaz adierazi eutson, eta ez zirala erregeak pozik egon berak egiten ebazanakaz esan ondoren, au izan zan lenengo estu-al dia errege ta Kolonen artean.

Kolonek ez eban bitan oldoztu zer egin bear ebena, eta bereala asi zan etorteko bidai bat antolatzen, erregeakaz egoteko.

Baiña itxasontziratzeke egon zanean, aizezar edo aizebeltz zakar bat agertuta, ugarte guztia ondatuz gain, kaian egon ziran lau itxasontziak urperatu egin ebazan.

Ugarte orretan itxasontzi barik agertuz, Kolonek karabela bi egitea agindu eban, eta bere anai Bartolomei, Isabelako erria bertan itzita, ugarteko leku ezberdiñetan gazteluak eraiki egiazala agindu eutson.

Kolonek, espainolaren ugartetik urteteko egon zanean, bere anai Bartolome itzi eban ango orokorrezko jaun nagusi lez, eta Kolontar Diego, Bartolomeen ordezkioak, bere morroi izan zan Roldantar Frazizko, Isabelako alkate nagusi lez ipini eban.

1.496ko Epaillaren 10ean urten eben Dominika edo espainolako ugartetik karabela biak, Kolon batean eta Aguadotar Juan bestearen aginduan, guztiz 225 gaztelar eta 30 indiar eroaten ebazan, eta onen artean ainbat gaiso eta an gertatzen zanakaz pozik ez ziranak egon erregeari idatzita, onek baimena emon ondoren, euren etxera joaten ziranak egon ziran, eta itxasontzien agintariak ontzi-zama edo ontzikada orregaz bide zuzena artu barik, antillaseko ugarte txikerretara artu eben bidea, Marigalante ugartera joateko.

Aizearen ezagaitik, ia illabete baten luzatu jakien, denbora gutxian egin bear eben lenengo geraldori, Jorraillaren 10ean Guadalupeko ugartera elduta.

1.496ean Jorraillaren 20an indiar emearen aldetik larritasunezko eraso gogor ta egoeraren estu alditik urtenda, ura ta bear ebezanak itxasontzietara igon da gero, ostera itsasoratu ziran peninsula onetara etorteko.

1.496ko Bagillaren 11n eldu ziran Kadizeko kaiara iru illabetetan itsasotik ibili ondoren “Niña ta India” karabela orreik, mariñel geienak, buba, lotseri edo andramin gaitzaldiakaz gaisotuta.

Kolon, Kadizeko kaiara eldu zanean, beste irten-aldi bat egon zan kaitik urteteko, abel-buru batzuk eta indiasetan eurentzat bear ebenagaz itxasontzietara igoten, janariagaz ondo ornituta joateko, eta Kolonek aukera onegaz baliatuta, bere anai Bartolome-ri agindu batzuk bialdueutsozan.

Ontzidi talde ori urten ebenean, Kolon Sebilara joan zan frantzizkano jantzita, ta beragaz indiar batzuk, papagai poli ta ederrak, bero-aldeko zitu, ale edo igali batzuk, urre-gorria, eta Kaonabo erregearen anaia Don Diegoren izenagaz bateatu ebena, buruan lumak eta sama edo ta lepo-gibelean urre-gorritzko lepokoa, 600 gaztelarreko astuntasuna euki ebana⁽¹⁾.

Denboraldi bat itxaron bear izan eban Kolonek erregeak artu egian, onek euren seme Juan Austriako Margaritagaz eta Juana Austriako Felipegaz ezkontzeko lanpetuta egon ziralako.

Erregeak eskutitz bat bialdu eutson Koloneri, Burgo-serantza joan zedin, erregeñak an artuko ebala esaten ebanak.

1.496ko Dagonillaren 8an Koloneri, Burgoseko urian egon zala, eskerroneko eskutitz bat bialdu eutson I Isabel erregeñak, erregeak guztiz arduatuta egon ziranean Flandesetik etorten zan ontzidia Austriako Margarita printzeagaz itsasketa zakar baten erdian atrapauta geratu ziranean.

-Kolonek larritasun andiko estutasunetan sartuta egon zala ontzidi ori jakin ebanean, beren izeko-osaba erregearen nekagirotaki ta larritasunagaz oartu ta arduratuta, argibideko paper bat erregeari bialtzea erabagi eban, zer gertatuko zan eta zelan egingo eben ontzidi orren itxasontziak etorkerako bidai ori esaten.

-Eta itxasontzi orreik ezer gertatu barik, euren kaira eldu ziranean, I Isabel erregeñak, eskerronekua agertu zan Kolon bere lobagaz, “Itsas Zabalaren Nere Amirala eta Indiaseko Bigarren errege ta gizon jakintsua” deitu eutsonean, idatzi eutson eskutitzan.

Emen, gero ta argiago agertzen da Kristobal eta erregearen senidetasuna, Kolonen aldetik bigarren bidaia egin ebanean eta erregeari oar-idatzi bat bialdu eutsoenean, Torres tar Antoniori esanda: *“me encomendareis en Sus Altezas como a Rey e Reina mis Señores naturales”* eta erregeñak *“Itsas Zabalaren Nere Amirala eta Indiaseko Bigarren errege” ta gizon jakintsua deitu eutsoenean.*

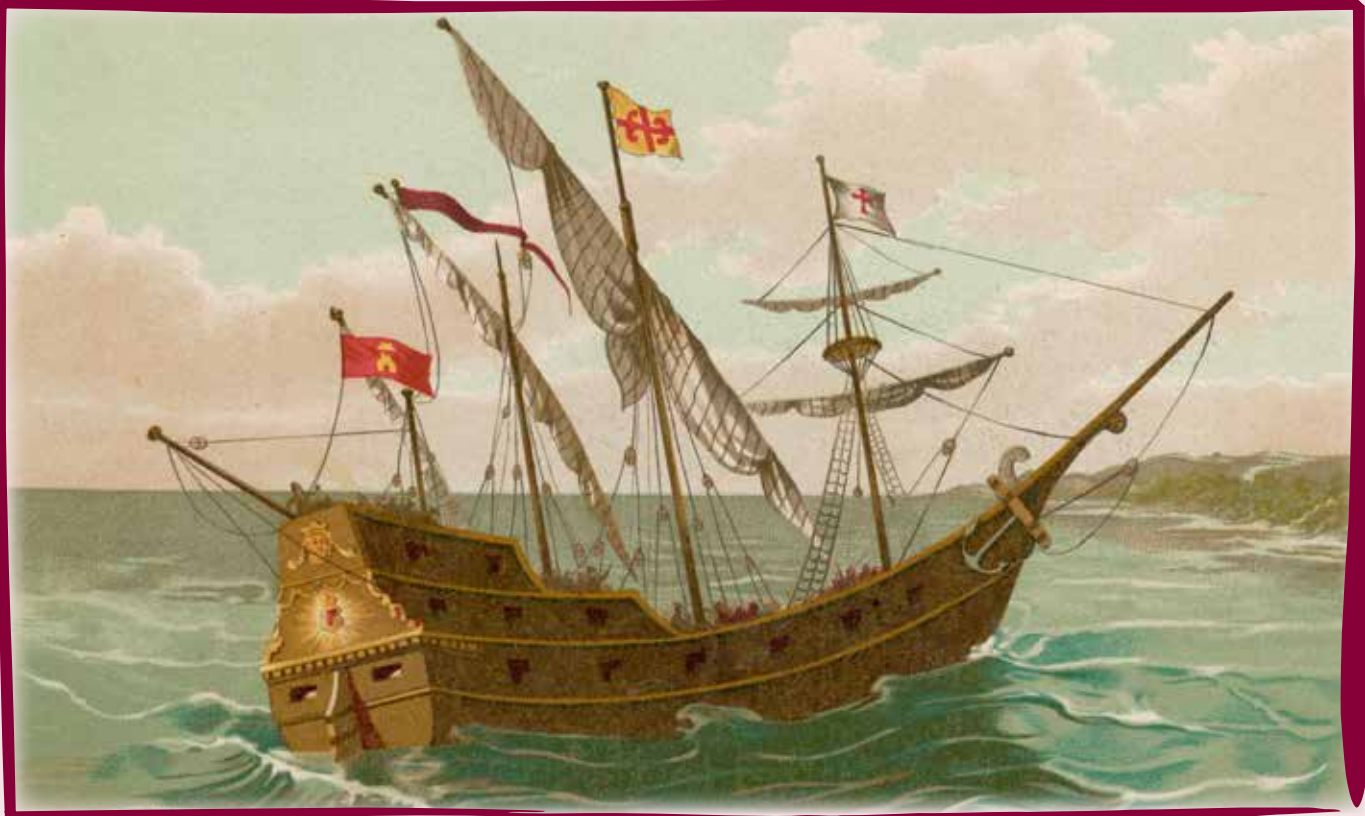
1.497ko Jorraillaren 23an Juan, errege katolikuaren semea, Austriako Margaritagaz ezkondu ondoren eta egun batzuk barru, erregeak Koloneri baiezta eutsoezan Santa Fe’ko ongundean izenpetu eutsoezan izendatuko eskubide guztiak, bai eta eskubide guzti orreik bere sendian, ondorengotasunezko etxaguntzan iraun egiazan.

Errege katolikuak geiago be emon eutsoen Koloneri, 1.495ean berak eskatu ebanean bidai-aldi bakotzetik zortzirena ordaintzea, ararte ordainduta emon ziranak, irabaziak baiño askoz geiago izanda parkatu egin eutsoelako, eta bai bere anai Bartolome, indiar ontzidiaren agintari nagusia izendatu ebenagaz.

Gertakizun onen ostean, ostera asi zan irugarren bidaia antolatzen.

Arazo askokin aurkitu zan Kolon bidai onen bear bearrezko antolakuntzak beteteko, erregeak leen Frantziagaz gudan

(1) *Gaztelarrak = castellano, o moneda antigua de oro, que equivalia a la cincuentaava parte del marco de oro.*

egonda eta Juan semea ta beste alaba Juanaren ezkontzakaz diru barik geratu ziralako, leen.

Bigarren, gorteko nagusien bekaizkeri zitalak zalantzan ipinten ebelako berak egiten eban guztia.

Eta irugarren, emen agertuko diranakaz, ia urte bi bear izan ebelako antolakuntza orreik amaitzeko.

1.497ko Urrillaren 4an 19 urte eukazala il zan Juan errege katolikuaren semea.

1.498an Otsaillaren 18an, I Isabel erregiñ katolikuak, Kolonen seme Diego ta Fernando artu ebazan bere serbitzura, bakotzari 9.700 maraurien lan-sarituagaz.

Irugarren itsasaldia.

1.498ko Loraillaren 30ean Kolonek bere bost itxasontzi bardiñ antzeokakaz, 100 tonako itxasontzi aundi bat, 200 gizon eta mariñelekin urten eban Barramedako Sanlukarretik, Bagillaren 7an Porto Santorara elduta, aldikada baten bere emazte Moniztar Filipagaz bizi zan lekua zana, ta andik iru egun barru Madeirako ugartera, eta emen sei

egunetan ura ta bear zirenak itxasontzietara igonda, Bagillaren 16an Madeiratik urtenda, Kanariaseko ugartedirantza joan ziran eta Bagillaren 19an Gomerako ugartera eldu ziran.

Kolon, Gomerako inguruan egon zanean, kaian itxasontzi frantzez bat egoala oartu zan, eta jakinda Gaztelako itxasontzi batzuk baitu ebazala, bere atzean joanda askatu ebazan eroaten ebazan gaztelar mariñel guztiak.

1.498an Bagillaren 21ean Kolonek indiasetara joateko asmoan, Gomeratik urten orduko, erdibitu egin eban ontzidia, iru itxasontzi espainolako ugartera bialtzeko, bere anai Bartolomeri, eroaten eutsezan janarizko ta bear ebazan orni-aldiak emoteko.

Onen iru itxasontziko baten agindua, Arantzar Pedrok euki eban, Kolonen Fernando bigarren semearen ama Enrikeztar Beatrizen neba zanak.

Kolonek bere beste iru itxasontziekin egoalderantz urtenda, ori-urdiñeko lur muturraren ugartedirantza bideratu zan, mundu onen lur-gerriko lerroa aurkitzen, gero mendebalerantz joateko,

Dominikako ugartearen iparraldean geratu arte, lur aiek bertoko indioaren gora beran, orain arte ezagutuak baino askoz aberatsagoak ziralako.

1498ko Bagillaren 23an gaztelarren gorteko agiritan, Kolonegaz sekula ez zerala Jenoba izen ondokorik⁽¹⁾ erabili, agiri orreik begitutea baino ez dago, danetan “arrotza”ren izen ondokoagaz agertzen diralako.

Gaztelako gortearen agiriak, beti joaten ziralako baktzaren aberriari deritson izen-ezagun bereziakaz: “veneciano, florentino, genoves, frances, catalan” eta abar.

Eta onen argibidea erakusteko ez dago besterik, Gonzalez eta Pueblatar Ruyk Londreseko errege katolikuaren ordezkariak, Kabot´tar Juanen bidaldia aipatuz, aurei bialtzen eutsion eskutitza begitutea baino: “Inglaterrako erregeak, bost guda-ontzi bialdu dabezala Kolon bezelako beste jenobes baten agindutara, Brasilgo ugarte ta bere beste bost uri nagusiak aurkezteko”.

Erregearen erantzunean: “Esaten dozunagaitik, ara, Kolon bezelako bat bialdu dabela Ingalaterrako erregea indiaseko beste irabazpide antzeko baten ipinteko”.

Errege katolikuaren ordariak esaten dau: “Kolon bezelako beste jenobes bat bialdu dabela”

Eta errege katolikuaren erantzunean: “Kolon bezelako bat bialdu dabela” esanda, jenobeseko itza desagertzen da, eta agirizko idatz oneik erakusten dabe, Kolon, zelan ez zala jenobako semea.

Gauza guzti oneik ikusita, badauka garrantzi aundia, Kolonen izenak euki dabezalan aldakuntzak.

1498an Bagillaren 27an eldu ziran ori-urdiñeko lur muturrera, eta Portugaleko legendun edo legenartsuak⁽²⁾ osatuten joaten ziran Buenabistako ugartearen egun batzuk egin ondoren, ugartedi eretan egon zan Santiago ugarte aundienera joan ziran.

(1) *Izen-ondokorik = adjetivo.*

(2) *Legendun edo ta legenartsuak = leproso.*

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXII)

Irugarren itsasaldiko edestitik datorrena.

1.498ko Uztaillaren 1ean portugez eta morroi-baltz asko egon ziran Santiago ugartera eldu ziran, eta Saarako ekaiztsu aizeak areagaz naastu egiten ebazalako artu bear ebezan gauzak, 5ean geiago ezinean urten bear izan eben ego-mendebalerantz, ia urre gorri asko eukiten ebazan ugarteak aurkitzen ebazan.

1.498an Uztaillaren 13an, aizea guztiz geratu jakien eta itsasoaren bare-aldi edo aize-il bateko egoeran sartuta, laba baten egon ba ziran lez aurkeztu ziran, itxasontziren bikekoipeak⁽¹⁾ urtu egiten zirala, gatza emondako okelak usteldu, garie laban egon bazan lez erre edo baltzitura agertu, ura ta ardoaren upelak lotzeko burdiñezko ustaiak askatu edo ta lasaitu egiten zirala ta ainbat zoritxarrrakin egon ziran, zortzi egun luzee-tan.

1.498an Uztaillaren 22an, euria botaten asi eta agertu zan eki-aldeko aizeagaz, ostera itsasketa onera aldatu ziran, eta itsaskuntza onen aldia Kolonek luzatu egin ebalako, ia ezer jateko barik eta uraren upel bat bakarrik euki

ebela, Uztaillaren 31n eldu ziran ugarte barri batera, legorrerata⁽²⁾ gero Kolonek Trinidad'eko izena ipini eutsona.

1.498ko Uztaillaren 31n astearteko eguerdian Kolonek bideratzen eban itxasontziaren mariñel batek trapara⁽³⁾ igonda, iru mendi andi ikusi ebazan, eta Kolonek bere sinismen sakonean, agertzen zan urrengo ugarteari Irukoitz Deunaren⁽⁴⁾ izena ipiniko eutsola esan eban lez, izen ori ipini eutson.

Kolon bidai onetan, ezueri edo ezuri⁽⁵⁾ gaitzaldiagaz gaitxotu zan.

1.498an Dagonillaren 1ean Kolon bere itxasontziaren ontziz gibel edo atze-aldean egonda, lur barri batzuk ikusi ebazan, eta berak ez ebalako jakin lur aiek lur-nagusiaren lurra izan zirala, Isla Santa eta Isla de Gracia'ren izenak ipini eutsuezan.

(1) Bike-koipea = brea de kalafate, o brea con estopa, con la que se calafatean o cierran las juntas de los barcos para que no entre el agua. (2) Legorreratu = atracar. (3) Trapa = meseta colocada horizontalmente en el cuello o mastil del barco. (4) Irukoitz-Deuna = Santísima Trinidad, o Trinidad. (5) Ezueri edo ezuri gaisoa = enfermedad de gota.

Kolonek ainbat denbora itsas-bazterretik ibilita “el Arenal” deitu eutson lur-mutur baten ingurutik urbil, aurkitu eben kai eder bateri, ta bertan geratu ziran itxasontziak konpondu ta bear ebezan urak itxasontzietara igotzeko.

Lan onetan egon zirala, txalupa bat agertu jakien ekialdetik, bertoko itxura on eta euren gezi-uztaiekaz armatuta 24gizon gazte, ararte ikusi ebazan indiar baiño apur bat zuriagoak zirenak, buruetan margo ezberdiñeko zapi bat batuta eukezala, eta aitu ezinean, urrunetik euren uztaikin geziak botaten asi jakiezan, euren erantzun labur bategaz laster amaitu zana, Kolonek aurrera eginda.

1.498ko Dagonil onetan ura eta bear ebenagaz ondo ornituta Kolonek, ur-gezako inguru areitan, Irukoitz-Deunaren ugarte ta Benezuelako itsas-bazterreko erditik Pariako itsas-kolkora urtenda, bertokoak Paria esaten eutsezana, eta Kolonek Graziaren izena ipini eutso lurretara joan ziran.

Eta emen konturatu zan Kolon, itsaso artan arek ur-geza zabalak egoteko, erreka aundien urak izan bear zirela, eta lojiz lur zabal ta aundien urak izan bear zirela.

1.498an Dagonillaren 11n Kolonek, inguru aietatik ainbat ibili ta gero espinolarantza bideratu zan, bere anai Bartolomegaz egoteko.

Pariako ur-kolkotik urtenda eta Benezuelako itsas-bazterretik joanda, Esparta-Barriaren Karibe itsas-bazter aldeko Ekialdean, kotxe-ugarte, Kubagua ugarte, ta an egon ziran ugarteari Fernandina, Juana, Isabela eta beste izen batzuk ipini ondoren, bere ama “Margalida”ren izena ipini eutson 920 Km. karratuak eukazan ugarte bateri.

Gauza bi dira Margalida Kolonen ama izan zalako, ugarte orreri Margaritaren izena ipini eutsoela, Iribarnetar Manuelek “El Principe de Viana (un destino frustrado) 233ko orri-aldean” esaten dauelako zelan IVn Karlos Mallorkan egon zanean Margaritagaz egon zala maite minduta eta aurdun geratu zala.

Bigarren gauza, de La Kosa'tar Juanek 1.500'eko urtean Santa Mariako kaian marreztu eban itsas-askutitzan, zeaztu ebazan Mallorkinezko izen artean, Margalidaren izena agertzen dalako, Madrillen itsasoko erakus tokian dagoena.

Eta Pariako itsas-kolku onetan, Orinoko erreka itsasoaren barrurantz 40 leko baiño geiagotan, ur-gezikin itsasoko urak gezatu egi ten dabela oartuta, Kolonek erreka orren barrurantz esaten eutsen errege katolikoari egoala “parabisu edo atsegintasunezko baratza”, euri idatzi eutsen ondo eskutitz luze onetan.

1.498ko Dagonillaren 23an errege katolikoaren alaba Isabel, Portugaleko erregiña il zan, bere seme Migel euki ta ordu batera.

1.498an Dagonillaren 31n Kolonek, oraindiño ezagutzen ez eban Santo Domingoko kaian legorreratu zan.

Baiña kaian sartu orduko bere anai Bartolomek, txalupa bategaz bidera urtenda adierazi eutson, zelan Santo Domingoko uria eraikitzea agindu ebenean, bera Xaraguako ugartera joan bear izan ebalá, bertón Beetxio erregea eta bere arreba Kaonaboren alarguna aurkitzen ziralako, eta itanduten joan zalako eurei ipini eutsoezan urre-gorria eta algodoizko zergaren ordaintzagaitik, zelan ordaintzen ebezan algodoiena bakarrik, eurak, urre-gorririk ez zalako egon erantzunda.

-Eta bere aldegite bitarte orreitan sortu zirala mantxintasun ugari, eta bai zelango egoeran aurkitzen ziran une orreitan, Santo Domingo ugar-teko uria ta beste ugarteetan eraiki ebazan uriak, bai zenbat urre-gorri ta algodi batzen ebazan zerga lez ugar-te guztietatik esan eutson Kolontar Kristobaleri.

-Dana dala, Kolontar Kristobal Dominika edo espainolaren ugartetik kanpo egon zan bitartean, gauza asko sortu ziran eta geienak txarrak, ango nagusiak ia beti matxinatuta egon ziralako Kolontarren aurka, bitartean zukarrak, andramiñezko gaisotasunak, gosea, bertoko jendearen erasoak, Kolonen anaia Bartolomek bere agintaritzan lar gogorra izan zalako aitzakiakaz eta abar. Kolonek oso naastuta aurkitu ebazan an bizi ziranaren ardurazko jarduketak.

1.498ko Iraillaren 22an, Aragoiko gor-teak artu eben Fernando ta I Isabel katolikuaren alaba, Isabel Portugaleko erregiña zanaren

semea Migel erregetzaren ondorengo lez, eta 1.499ko Urtarrillan Gaztelako gor-teak.

1.498an Urrillaren 25ean eskutitz bat idatzi eutson Kolonek asarre matxinatu zale zan Roldantar Franzizkori, Bartolome bere anaiaren aurka egin ebazan ezbearreko gauzak egin ebazalako, eta barkamena be eukala, berak errege ta beren agindutara osterá agertzen bazan, izkillatutako erabagi gogor bat artu barik.

Roldatar Franzizko onek, bere matxinatuekin berba egin ondoren, onek ez eben gura ango morroiekaz eroaten eben jauntxo bizitza ezezagaitik itzi, eta Kolonek beste amarrukerizko gauza batzuk antolatzen asi zan.

Gauza guzti onen ondorioz eztabaida asko sortu ziralako, bere izeko-osaba errege-katolikoari idaztea erabagi eban Kolonek, Dominika edo espainolako ugarteetan sortzen zan guztiakaz, eta bide batez aolkulari bat bialdu egiela jaurkintza arloetan berari laguntzeko, eta euren ustez gitxi bazan berak eskatzen ebana, bere seme Diego be bialdu egiela, eurei bertotik serbitzeko.

Eta 1.498ko Urrillaren illa erdian peninsulara bialdu ebazan erregentzako bost ontziak ango mozkin eta barri askogaz Sebillara elduta, Ojedatar Alonso sortu zan bertón egotea, eta au arduratuta indiasetik agertu ziran barriakaz, Fonsekatar Juan gotzaiña, Kolonen etsai aundiena izan zanarengana joan zan, bere buruz lur aietara joateko baimenaren eske.

Fonsekak, baimena emon eutson Ojedari bidai ori bete egian bere buruz, baiña baldintza onegaz, errege katolikoaren orde-zkoak euki ebazan legeak "lotsean artuta".

Eta talde barri au osotzen eben Ojedatar Alonso, de la Kosatar Juan eta Bepuziotar Ameriko, bereala asi ziran Santa Mariako kaian antolatzen bear eben ontzidia Indiaserantza joateko.

1.499an Loraillren 18an Ojedatar Alonso, de la Kosatar Juan ta Bepuziotar Amerikoren lau itxasontziak Kadizeko kaitik urtenda, Kanariaseko ugartetara urten eben, eta Gome-ratik, Kolonek irugarren bidaietan egin eben bidai bardiña egin eben auek be. Baleiteke Kolonek beste itsas-alditan margoztu-tako itsas-mapa bat eroaten ebelako izatea.

Ojedatar Alonsok, Orinokoren ekialdetik 200 lekora eldu zan lekutik asi zan ikertzen Ameriketako lur bazter edo izpar-terrak, eta gaur frantzezen Guayana deritsonetik talde bitan banandu zan ontzidia, Ojeda ta de la Kosatar Juanek, Kolo-

nek agertu ebazan lurretara joanda, eta Bepuziotar Ameriko egoalderantza, Kattigara'ko lur-muturra ia aurkitzen eban, Ptolomeok 9º egoaldeko zabal-tasunerantza egon zala esaten ebalako.

Ojeda ta de la Kosatar Juanek, Trinidad ugartetik aldatuta, Pariako itsas-kolkoa aldatu ziran Eren-Sugearen Agora⁽¹⁾ elduteko, eta ortik Margaritaren ugartetik bitxi edo txirlarien itsas bazterrak ikusi ondoren, lau itxasontziak alkartuta, Kurazao eta Kokibako itsas-kolkora joan ziran, Bepuziotar Amerikok Benezuelako kolkora deitu eutsonai, eta Ojedatar Alonso ta de la Kosatar Juanek kolkoren barnean Marakaiboko aintzira⁽²⁾ aurkituta San Bartolome izena ipini eutsoen.

1.499ko Dagonillaren 30ean Ojedatar Alonso eta de la Kosatar Juanek, gauza guzti oneik aurkituta, eta naita Fonseka gotzaiñak, ipini eutson baldintza bakarrean debekatuta euki, espainola ugarterantza joan zan, bere atzetik Bepuziotar Ameriko Amazonas ibaia aurkitu ondoren euren billa joanda.

Arrituta geratu zan Kolon, jakin ebanean Ojedatar Alonso, de la Kosa tar Juan eta Bepuziotar

Ameriko, Jakynoren itsas-bazterreko kaian lurreratu zirala, eta bidai ori egiteko zer gertatu zan jakin gurean egonda, bai ta zertan juan ziran berari ezer esan-bage jakiteko, Roldantar Franzizko bialdu eban eurakaz egoteko.

1.499an Iraillaren 29an eldu zan Roldantar Franzizko guda-talde gogor bategaz, espainola ugarteko mendebalean Yakinoren kaian Ojeda ta besteak kokatuta egon ziran lekura.

Ojedatar Alonsok, guzur aundia esan eutson Roldaneri, bera Kolon ikusteko itxaropenean egoala esan eutsonen, gogo ori urriñetik be ez ebalako euki, eta Roldanetik aske geratu zanean, Xaraguako ugartera joan zan, angoko espainar jendea Kolonen aurka matxinatzeko asmoan.

Batzuk alde eta beste batzuk aurka egon ziralako, borrokan asi ziran euren artean, Roldan bera joan bear izanda matxinatu aiek bakezteko.

Eta Ojedatar Alonso jakinda, Roldantar Franzizko zelakoa zan bere aurka joan ezketiño, peninsulara itzultzea erabagi eban eta 1.500ean Bagillako illerdian eldu zan Kadizeko kaira, itxa-

(1)Eren-sugearen Agora = boca del dragon. (2) Idoi edo Aintzira = pantano, lago pequeño.

sontzia jopu biurtu⁽¹⁾ ebazan ugar-teetako indiar jendeagaz beterik.

Ojedatar Alonso andik alde egin ebanean, espainolako kolonitarrak Koloneri eskatuta, bertoko jendea euren serbitzura eukitea lortuta guzientzakotu egin zalako, banatzailletasuna edo “magalpea⁽²⁾” deitu jakon, bertoko jendearen menperatze orreri.

Baiña Kolon ez zalako ergela eta gitxiako oilo edo koldar bat, Fonsekatar Juan gotzaiñak Ojedari emon eutson askatasuneko baime-nagaz asi zan gogora ekarten, gertakizun onek zer esan gura eben ausnartzeko, eta bereala konturatu zan bere lilluramena⁽³⁾ berantza joan zala, Fonseka eta Ojeda jendelakoak indar ta bestearenagaitik bekaizkeri asko euki ebelako, bere ospea ain goialdeko maillan eten barik iraun egian.

Kolon bere oldozmenean ez eban arrazoizko zalantzarik euki, Indiasetara joan etorriko talde bakoitzaren mariñelak, bitartekotasunik edo alkar-adituak euki edo euki ez arren, ango agintarien aurka negartsu edo marmarika agertzen ziralako geienak, ta gauza orreik bertoko jendearen bekaizkeriko irudimenakin maltzurtasunezko almenagaz zabalduta, Fernando katolikuak ez eban euki beste biderik, Bobadillatar Franzizko gomendatorea⁽⁴⁾ indiasetara bialdu baiño, an zer gertatzen ziranak ikerketa bidez jakiteko.

(1) *Yopu biurtu* = esclavizar, convertir en esclavos a las gentes de aquellas tierras. (2) *Banatzailletasuna edo magalpea* = repartimiento, encomienda o proteccion. (3) *Lilluramena edo larderia* = prestigio, fascinacion, o autoridad. (4) *Gomendatorea* = comendador.

I Isabel eta Fernando errege katolikuak ez ziran konturatzeko ara bialdu eben Bobadillatar Franzizko ori, ez zala eurak gogoratzen ziran bezela aiñ argi ta jakintsua, bekaizt, kasketatsu ta altsutasunezko itxurak emonda, borondatezko neurrian maskar edo aul ta ergel bat baiño besterik ez zalako izan.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXIV)

Laugarren eta azkeneko itsasalditik datorrena.

1.502an Urrillaren 17an Kolonek Beraguako itsas-bazterretatik urre gorriaren meaztegiak aurkitzen asi zan, baiña ekaitz gogor bat sortuta, Puerto Bello'ra eldu ziran, bertan amar egunean egonda, eta atzera egin bearrean meaztegiak aurkitzen, euren kokamenak itsas eskutitzetan marraztu ta aurrera egin eban.

Itsas-zakar orretatik igarota, aurrera egin eban Bastimentoko kairara eldu arte, eta bertan 14 egun eginda, aurrera egin eban Darieneko kolkorra elduarte, eta 15 leko eginda sortu ziran aize eta ur lasterrak geratuazo eutsoen eta atzera eginda Bastimentoko kaira joateko, beste berezko kai bat aurkitu eben eta "Komuneko" kaira ipini eutson izena, itsasoaren ekaitz aregaz, danak joan ziralako galtzak edo prakak erantzi bearrean.

1.502ko Abenduaren bigarrean astean eta Darieneko kolkua ta gaur Panamako istun edo ugaska⁽¹⁾ bitartean dagon Komuneko ugartean 15 egun egon eta gero, Kolonek Beraguara joateko agindu eban, eta "Kai Lodira" eldu ziran, bertan itxasontziak konpontzen asita.

1.502ko urtean, Kolonek, bere emazte Enrikeztar Beatrizegaz ezkondu, naita denbora askotan ikusi barik egon, asko gura izan bear eutson, gaur galduta dagon eta bere azken naiaren arauetan⁽²⁾ bere seme Diegori idatzi eutson lez, bere emazteak bear eban diruagaz arduratu dagiala, bere bizitzan euki ez dagien ezerean beartasunik, eta Ameriketako lurra bera izan zalako leen ikusi ebezanak, erregeak dirutan emon eutsoezan 10.000 marauriren errentak, urteroko-sari lez berentzat itxi ebazan.

1.503ko Urtarrillaren 6an Beraguako aberats toki batera eldu ziran, bertoko ibaiaren ao edo uobian, berezko kai eder bat aurkituta, eta 1.536ko urtean, bertoko Dukea izendatuko eben Kolonen illoba, eta Duke ta Amiralaren izendutasunak, gaur be Kolonen ondorengoak ekarten dabe.

(1) Itsas-zidor, istun edo ugaska = estrecho marítimo. (2) Azken naiaren arauetan = codex, codicilo al testamento.

1.503an Otsaillaren 6an, Kolonek bere taldeagaz Beraguan egon zirala, 70 gizon bialdu ebazan lur barru eta bost leko ibilli ondoren, ainbat urre-gorritzko meaztegi aurkitu ebazan.

Zaindu bear ziran ainbesteko aberastasunak, eta Kolonek bere anai Bartolome agindupuan itzi ebazan meaztegi aiek, bertan Beleneko Santa Mariaren uria jasotzen asita, Kibian, euren erregearen baimenagaz, eta bera espainolako ugartera joateko laguntzaren billa presatzen asi zan.

Kolonek itsas urak ibitu edo beratu ziranean eta ibai-aotik urteteko arazoak euki ebazala, Kibian bertoko erregearen iritzia aldatu zan, eta danak iltzera joan zirala jakin ebenean, Kolontar Bartolome ta Mendeztar Diegok, Kibian arrapatu eben, eta naita onek iges egitea lortu, il zalakoan barria eldu zan Kolonek belarrietara, eta aurrera egin eban bertan 80 gizon eta itxasontzi txiker bat itzita.

Eta Kolon bide erdian aizeagaitik eta ur-lasterragaitik geratuta, uraren ezean aurkitu zan eta ur billa bialdu eban batel bat lur aietan ura artu egien, bertako jendeak danak ilda.

Kolonek ikusita batela ez zala agertzen, eta Kibian ez zala il jakin ebenean, bertara joanda, bere anai Bartolome ta beste guztiak askatu ta osta osta lortu eban eurengandik aske geratu ta aurkitu ebezan gauza guztiakin andik urtetea.

1.503an Epaillaren 23an errege katolikuarekin Kolonek urrun egonda be, sekula ez eban galdu arremnik, eta errege katolikoari idatzi eutsen eskutitzan, berak gauza askoren artean denbora onetan, ikusi ta ikertu ebazala itsasoari buruz ainbat idazlan, adibidez: Kosmografia, edestia, berriak edo albisteak, berrixkak, bizitzaren egon-arri edo eroan ona iker-tasu nezko bideetatik, bai ta Jainkoak beste ainbeste jakintasunezko bideak zabaldu dautsezanetatik, agirian ipinita “emendik Asia’rainoko bidea, egin leikela”, eta su orregaz joan zala bera eurengana.

1.503ko Jorraillaren 16an Kolonek, Berakurtzetik urten eban geratzen jakozan konpondu ta gero 2 itxasontzigaz Kai-Ederrarantza, irugarren ontziko zureria ustelu egin zalako.

1.503ko Loraillaren 1ean urten eban Kolonek espainolarantza, 13an Kubako inguruan Erregiñaren Baratzera elduta, baiña itxasoa zakartu egin jakon lez eta bere itxasontziak guztiz zillotuta aurkitzen ziralako, Bagillaren 25ea eldu ziran osta-osta Jamaikako ugartera.

Kolonek itxasontzi barik aurkitzen zalako, alango txalupa txiki bat prestauta, Uztaillako illean, Mendeztar Diego itxasontzidiaren idazkaria, Obando eta erregeentzako eskutitz bigaz bialdu eban beste sei lagunakaz espainolako ugartera Obandoren laguntza eske, baiña bertokoak arrapau

egingura ebalako, arazo andi ta gogorak eukinda, ostera joan bear izan eban urten eben lekura.

Ostera urten eban Mendeztar Diego, eta lau egun barru, Nabasa'ko ugartearen atxak ikusita, ango atxaren zilloetan aurkitu eben uragaz kendu ebezan egarriak, urrengo egunean San Migeleko lur muturrera elduta, eta emendik Azuako kaian jakinda, Obando Xaragua'n egon zala, bertora joan zan, eta Obando, Kolonen aurkakoa zalako, bertan atxilotu lez euki eban Mendeztar Diego 1.504ko Epaillararte.

1.504ko Urtarrillan Kolon artritiseko gaisoagaz ogean egon zala, Porrastar Franzizko beste 48 mariñelekin matxinatu zan Kolonen aurka, ta espainolako ugartera joan ziran bertan euki ebezan txalupakin, ortik gero erdi-ugarte onetara etorteko, baiña itsasoaren ekaitzak ostera bialdu ebazan Jamaikako ugartera, eta lapurketan asita bertoko bistaleen etxolatatik, aukeratu egin ziran, eta ararte emoten eutsezan jatekoaren eskuratzek ebagi eutsezan.

1.504an Otsaillaren 29ko bisusturte⁽¹⁾ edo bi urte orreitan Kolon gogoratuta, illart-illune⁽²⁾ edo illargiaren illuntasuna sortuko zala, bertoko jauntxoari deituta, zeruko illargia kendu ta illuntasunezko ekaitz gogorretan sartuko eutsiela eureri, janaririk ez ba eutsen ekarten esan eutsoen.

Eta danak itxaroten egonda, gabaz zer gertatuko jakien, illuntasuna agertu zanean, danak joan ziran Kolonengana parkamena eskatzen, eta illuntasun orren denborea amaitzen

egon zala, ostera urten eban Kolonek eurei esaten, parkamena emoten eutsoela, eta bertokoak ikusita illetargia ostera agertzen zala bere lekura, bear izan eben guztia emon eutsoen Kolon eta bere mariñelai.

1.504ko Jorraillan Obandok, itxasontzi bat bialdu eutson Koloneri Eskobartar Diegoren aginduan, esateko, euren billa, egiten egon zan itxasontzia amaituta eukanean etorriko zala, eta Kolonek Eskobarrerri, Obandorentzat eskutitz bat emonda, ostera urten eban espainolaren ugarterantza.

1.504ko udabarri orreitan Santo Domingora joan zan Mendeztar Diego, an erdi-ugarte onetatik joan barri ziraneko itxasontzi eder bat erosita Koloneri emoteko, eta bera, bear ebenagaz apainduta, ostera itzuli zan erdi-ugarte onetara, erregeari, Kolon idatzi eutsoen eskutitza emon eta ango barriak eurei esateko.

1.504ko Loraillaren 20an Kolonek, Porrastar Franzizko erakarri gure eban zentzunera eta parkamena agindu ta gero ostera matxinatu zalako, Kolonek, bere anai Bartolomeri agindu eutson beste 50 mariñel adizkideakaz aurka egin egiola, eta menperatu ondoren, Kolonen aurrera eroan eban.

Ia urte oso bat egon bear izan eben Kolon eta bere mariñelak Jamaikako ugartearen egoera orreitan, eta matxintasunezko arazo orreik konpondu ta egun bira, itxasontzi eder bi ikusi ebazan euren ugartera etorten zirala, bat Obandok bialtzen eutsena eta bestea Mendeztar Diegok erosi ebana.

1.504ko Bagillaren 28an itzi eban betirako Kolonek Jamaikako ugartearen Dominika edo espainolako ugartearen bidea artuta, eta Beata'ko ugartearen geraldik bat eginda, Dagonillaren 13an eldu zan Santo Domingoko kaiara.

1.504ko Iraillaren 12an Kolonek, bere Bartolome anaia eta bere seme Fernadokin urten eban Santo Domingotik erdi ugarte onetarantza.

Eta emen itzi bear izan ebazan betirako, berak agertu ebazan Indiaseko aberats lur orreik, bere Zipangoko lur eta Kan Aundiaren amets nagusiak bete barik, gero 1.520an Urrillaren 21ean Magallanesek aurkitu eben itsas-artekeko estutasun ori ez ebalako aurkitu.

1.504an Azaroaren 7an, ille bi beranduago legorreratu⁽¹⁾ edo porturatu ziran Sanlukarreko kaian, Kolon eta beren ki-deak Dominikatik etorri ziran itxasontzi biekaz.

(1) Bisusturte = año bisiesto. (2) Illart-illuna = eclipse de Luna.

(1) Legorreratu = atracar en el puerto.

Kolonen azkeneko oñaze edo nekeak eta beren eriotzea.

Kolon, Barramedaren Sanlukarreko kaian lurre-ratu zanean, Sevellara joan zan artez, bere osasuna eta irabazpideak argitzeko asmotan, berak irabaziko diru arloaren egoera, Bobadilla bere amurratutako etsaiaren bidez, oso nastuta egon zalako.

1.504an Azaroaren 26an, Kolonek Gaztelako gortera joan gura eban len bait-len, bere izeko-osa-ba ikustera ta Indiaseko barriakin idatzita euki eban eskutitzak euri emoteko, baiña eukun gaisoa zaindu egin bear ebalako, eta bere seme Diegogaz irabazpideko agiriak argitu naian denborea irauten doiela, I Isabel erregiñ-katolikua il zan 53 urte euketzala, Kolon eldu zanetik 19 egun barru.

Kolonek, beste gauza batzuen artean eta oso kezkatuta egon zalako, eskutitz bidez, bere seme Diegori eskatzen eutson, ia I Isabelek beren azkenai agiritan, berentzat zeozer itzi ba eban idatzita izan zan.

-Baiña kontuan euki bear zituzen, Santa Fe'ko ongundean, eleiztar, errege-erregiña ta berak artu eben erabagiakaz.

-Ala, beren erregezko ondorengo izaerak, gauza onekaz, ez ote eukun zer ikusirik ?.

-Orduan, B. Gould'tar Alize'k ikerketaren arrigarrizko lan bidez, mariñel talde osoaren izen, abizen, nungoak ziran, baktotzak zelango ogi-bidetan lan egiten eben, eta euren gurazo errigizarte ta auzoak zeintzuk ziran zeatz jakiteko egin ebana, zergaitik Kolontar Kristobalen izen abizen eta bere ondorengo izatearen nortasunagaitik ezer jakin ez?.

-Ala, beste pekatu gogor bat euki eban Fernando erregeak, Kolonek I Isabelekin izenpetu ebazanak, irabazita gero Kolontar Kristobaleri ez emoteko ?.

-Ze garrantzi ote eukun, eleiztarren bitartekotasunak ?.

-Dana dala, baleiteke I Isabelek Kolonen alde ez ebela ezer idatzita itzi, beren izena agertzea ez zalako egokiena Santa Fe'n asmatu zanagaz, gero azkeneko ondorioan argituko doguna.

1.504ko Abenduaren 21ean, Kolonek bere Diego semeari idatzi eutson eskutitzan, bera gortera mando baten gaiñean joateko, baimena

emoten ba eutsien agiria atarateko eskatzen eutson.

1.505eko Loraillan eldu jakona, eta Kolonek Sevillatik, mando baten gaiñean urten eban Segobiarako bidean, bere osaba Fernando erregea ikustera.

Kolonek Fernando erregearengandik, berak Indiasetara urten orduko lortu ebazan errege ordezkotzaren eskubideak berrezkuratu gura ebazan, Fernando bere osabak baiña, naita agindu arren beren amiralgo gauzak zuzentzeko auzitegi berezi bat sortuko ebala berari esan arren, sekula ez eban eraikiko alango auzitegirik.

Denbora iraun egiten ebala ikusita, eta Fernando erregeak beren esku-bidegaitik ez ebala ezer egiten, Kolonek ostera erabagi eban bere seme Diegogaz erregearengana joatea, berea zana eskatzen, eta Fernandok alderantziz, izendatu eutsozan ordezkotzazko guztieri uko egitea eskatuta Karrion

de los Kondes'eko jabetasunaren orde, Kolontar Diego semeak bere asarre guztiagaz, eskeintza orreri atzerazi edo ta ez eban ontzat artu.

Eta onen gora-beragaitik Kolonek bere lagun bateri idatzi eutson eskutitzan, auxe esaten eutson: Erregeak ez ebala ikusten ongarrri, I Isabel erregeiñak nigaz batera izenpetu ebena, eta nik aldotena eginda, Jainkoaren eskuetan izten dot, beti egiten doten lez.

1.506ko urtearen lenegoetan, Kolonen itxaropenak barriztu egin ziran oster, Juana ta bere senar Felipe erregeak Segoviarantza etorten zirala jakin ebanean, baiña itsas-txar eta euki ebazan kalteagaitik, Ingalaterraren Weymouth'eko kaira joan bear izan eben, Windsor gazteluan, ia iru illabetetan egonda.

1.506an Jorraillaren 28an A Koruñara eldu ziran erregeak, eta Kolonek eskutitz bat bialdu eutsen, bere lotsakortasun eta eskaerak idatzita, Bartolome bere anaiak eroan ebana.

Eta bere azkeneko naiaren atal baten bere seme Diegori idatzi eutson eskutitz onetan: Dominika edo espainolaren ugartean Baselisa bat eraikiteko diru naikoa batu egiala, bertan iru Meza Santuak: Trinidad Santuen egunean, Sorkunde Garbiaren egunean, eta irugarrena, bere aita-ama ta emazteagaitik urte guztietan ospatzeko agintzen eutson.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXV)

Kolonen azkeneko oñaze edo nekeak ta bere eriotzeko edestitik datorrena.

1.506an Loraillaren 19an Kolonek Balladolizen egoala eta bere osasunean txarto ikuste zala-ta, azkenai bat idaztea erabagi eban Inojedotar Pedro idazkariakin, bere ondorengolari 1.502ko laugarren bidaldira urten orduko azken nai lez idatzi ebazanak baieztuten, eta bere seme Kolontar Diego erro-jarauntsi⁽¹⁾ lez izendatzeko.

1.506ko Loraillaren 20an Balladolizen il zan Kolontar Kristobal 46 urte eukezala, eta San Franzizkoren eleizan 21eko egunean frantzizkottarren jantziakaz illobiratu zanetik, 400 urte ibili ziran beren ezur-ondarrak alde batetik bestera.

1.512ko urtean Kolontar Kristobalen azurrak, Sebillan dagon Kuebaseko lekaidetxera eroan ebazan Fernando katoliko erregeak, eta erakitzeke agindu eban jaun-illarri eder onen aurre-alboan, berba auk idatzi ebazan: “A Castilla y a Leòn, nuevo mundo dio Colon”.

5. ZATIAN.

Lan guzti onen ondorioa.

Sarrera.

Mundu onetan jaio nintzan oraiñarte danok jaio diran antzera, baiña Eusebio ta Maura aita ama on bitartetik Euskal kabi ederrenetariko baten, Zornotzako erri polit onetan.

Euskalerriko semea izanda, ta bakotzaren jaiocerak berezko izatasun edo orokorrezko baldintz bereizipean jaiota, ez dira bereiztasun orreik txantxetan ibili bear dituguzenak, izaerazko azturan, gai bide orrein balditzapeko etorpidean ulermenduta ezi, azkortu, edo ta azten garelako.

(1) Erro-Jarauntsi edo Erro-Ondarearen oiñorde edo ondorengo = heredero de los Bienes de Mayorazgo.

Ez da edozelako bidea, JAINKOAK ipini euskuna ez, jaioten-garenok baktzaren izaeran nortasunduta bereztuteko, Berak Izadi au gai bereztu ebanean eta gaiaren orokortasuna beti itxura eder onetan agertu dagian, osotzen dauan mukullu, ataltxo edo ta iski txikerrenari be, osagarritzko legepean izaerazko berezitasuna emon eutsolako, gure gaitutako-arimak be gai-lege ortan oiñarrituta geratzen dira, eta mundu onetan iñork eta ezerk, ez dauka beste zentzunezko biderik, legezko baldintzape orreitan bizi ezik.

Jainkoak, gaia berezitasun orreikaz bananduta bereztu ebanean, Nortasunaezkoa biurtu eban, berak daukazan mukullu, ataltxo edo ta iski txikerrenean be, danak bateratasun edo al-diberetasunezko ta osagarritasunean, erlojugintzazko lan eder baten ipini ebazalako.

Guk, badakigu arimak garela, konturatu bear baiña, gaitutako arimak garela, eta Jainkoak or, ipinten dausku danori, gaiaren baldintzapean.

Zeintzuk ote dira baldintza orreik?:

a) Mundu fisiko onetan jaioten garanean, danak bardiñ jaioten garela munduko erritar⁽¹⁾ lez eta orokorrezko ulermen batera bideratuta osagarritzkoak izan gindezan.

Osagarritasunezko ulermen ori baiña, elburu nagusia da, eta aukera orreitarra eltzeko, nortasunaren berezitasunezko zor-eskubidearen ordezkartazko lots bitartez eldu bear gara, ta orren ekanduz kanpoaldetik norkeriz bizi garelako, jarduerazko arrera orreitan agertzen jakuz, ulertu eziñ diran, bata bestearen aurkako odoljariozko nekaldi ta lotsagabeko menpekotasun oneik, danon ulermeneko elburu nagusia mugagabe atzeratuta, alan gagozan bitartean.

b) Gai-Mundu onetan iñor ez dalako ezereen ugazaba⁽²⁾ arduradunezkoa izatea baiño ez jaku geratzen, eta danon eskubide guztiak bardiñak izanda, Jainkoaren Legeak diralako beartuten dabezanak izaerazko egoera orreik, iñork ez dauka baimenik ezereen edo ta iñungo legerik atarateko, "JAINKOAK BERAK" izadi oneri ipini eutsoezan baldintzatic ez ba dira bakantzen.

d) Gai-bereztutako Arimaren bizia izanda, arrazoidunezko bizitza da zalantzarik gabe, ta jaiio ta bizi zaran lekuko izkuntzagaz nortasunduta,

(1) Sozialistaren esanetan eta euren kaizar menpekotasuna ostonduteko = como ciudadanos del Mundo, y es así, pero cada uno con los condicionantes físicos de lugar y lingüísticos que denotan nuestra diferentes peculiaridades, y por tanto distintas maneras democráticas de pensar, para llegar a acuerdos coherentes. (2) Iñor ez dalako ezereen ugazaba = en este mundo nadie es propietario de nada, porque nada nos podemos llevar de este mundo, sino responsable de aquello que me toca administrar, siendo esa la función que nos es permitida.

osotu bear dozuz zure osagarritasunezko ulertzak, norbera izateko, Jainkoari begira orreitan argitzen diralako nire euskal izaera beste izaera guztiekin, BERAK nortasunduta bereiztu euskuzan gauza guztiari lez ulertzeko.

Jainkoak, gaia osotzen dan bereiztutako mukuluekin lez, gizari be bere ugaritasunean bereiztuta, mundu onetan osagarritzkoak izatera eldu gindezan alegintzen dauzku, lege orregaz orokortzen dabezalako nortasun bakotzaren ardurazko eskubideak, ta ez batzuk gure daben antzera, danak naastuta arto-urune opilduta talo bat egiten dan lez Jainkoari eskeintzeko, Bere aurrean bakoitza, dan lez agertu bear garalako.

Danok bardiñak garala esangura dau orrek, bakotzaren nortasunekin elkarpidetu gaitezen.

Baiña, bereizkotasunaren ulertzarako itun, ongunde edo elkarpide bidetik zail edo gaitza da antza, iñoren artean ulermen batera eltzea, eta danak errezenera joanda makil bat artuta, makalenaren buruak apurtzen alegintzen gara, gure arrazoiakin ados egon daitezen, dan guztiok BAITA bidez dakiguzan arrazoiaren gaiñetik.

Oar txiki bat emen.

“Azpalditik, kezka txiki bat euki dot nire barnean, eta goi maillako jakintsueri esan bearrean nago, Aita Santigaz asita nigaz sortu zana ez daiten galdu, eurak be bardiñ egin bear dabela Euskadi edo Euskalerriaren seme arduratsuakaz, gure Euskalerra maite onek, bere semeen pil-pilezko ardurapean ezarri dagigun”.

Ni jaio nintzanetik menpeko egoera larri baten egonda, ta askatasun egarriagaz Jainkoari begira egon nazelako beti, negargarritzko arazo onen itur edo sorburuak argitzeko zalea izan naz, eta larritasunezko egarri ori asetzeko, gero nire lagun aundia izango zan Onaindia´tar Santi´rengana joanda, onek

goi-maillako ikasbidearen atea zabaldu eustazan mugarik-gabe gauza guzti onekin arduratzeko, eta benetan diñotsuet Euskalerrriak gaur egun, etsai asko daukazela bere izaera demokratikoan irauteko, **EUSKAL SEME-ALABAREN ARDURETAN, GANORA BARIK IBILI GINDEZAN.**

Gaurko menpekotasunezko joko zitalaren sorbide edo iturburua.

325´ean Nizeako eleiz-batzar nagusian artu ziran norkeriaren lapurtzazko erabagi bidetik datoz ondorio txar guzti oneik, Erromatik, iñoz ez diralako aldatu ezertxo be, artu ziran okerrezko erabagi orretatik.

a) Jesusek, Jainko ta bizitzaren gora beran zabaldu ebazan aolkularitz barriak indartsu ta alegiñ ederrenean egonda, katoliko alderdikidetu, lapurketa aundiena egin jakon orduan ezagutu egiten zan Kristautasunezko munduari, I Konstantinoren guda indarragaz ta eleiztar batzuen laguntzarekin norkeriz, euren esanak siniskai biurtuz gaiñ, jabetu

ziralako, mundu guztien ekandu ederrena izan bear zanagaz.

b) Goian aipatu dogu, zelan Jainkoak gaiezko izadi oneri, bardiñezko indarrean bereiztuta erperatu eutsoezan bere askatasunezko lege-baldintzak, gure bizitzak, bere zentzunezko askatasunera bideratu ginduzen, baiña Kristautasuna, katoliko alderdikidetu ebenean, eurak jabetu ziran gure nortasunaren erantzuteko ardurakaz, ta ordezkartzaren zeregiñak ekanduz kanpo geratu dira beti, bakez bizi gindezan.

d) Norkeriaren lapurkeria agiri-agirian geratzen da, Kolon´en lan onetan ikusten dan lez, orduan ezagutzen ez ziran lur barri ta berton bizitzen ziran jendearen jabetasunak, euren arteko jabetasunean bananduta euki ebezalako ezereen lotsa barik.

Orduko VIIn Alejandro ta ariñauko IVn Sixto ta VIIIn Inozensio Aita Santuak 1.481´eko “Aeterni Regis´eko” buldagaz, Kanariaseko lerrotik bera Portugaleri eta lerrotik goiko aldea gaztelarren ja-

betasunean ezartzen ebezan, eta dan guzti au Kolonek Ameriketako lurraldeak argitan ipini orduko.

Nortzuk ziran oneik, edo ta “Noren Jainko bidetik artuko ote ebezan eskubide orreik?”.

e) Eta ortik aurrerako tresneri, bolbora, ta abar guztietan agertu ziran aurrerakuntzak, danak ipini ziran kaizar-menpeko batzango asmo orren serbitzura.

A ta guzti be, eta naita berezko erriaren eskubideak ararte edozein eratako maltzurkerian erabili, berezko erriaren lege ta nortasunak zapaldu egiten ebazalako ezeren lotsa barik,

ezin ebezan erriak lege menperatzea lortu, Jainkoak bereztasundutako gizari erperatu eutsuezan legeak, danok Baitatuta ekarten doguzelako.

1.789an batzango zale orreik baiña, eurak sasi-jainkotuta sekula ez dabelako onartzen JAINKOAK bereztu ebezan legeak, Frantziko iraultza eginda, Europan guda indarkeriz guztian eta danez gaiñ ugarte-erdi edo peninsula onetan, batzangoaren konstituzio zikin barrien legeak ezarri ebezan, orduko errege ta erritarren agindu gaiñetik, eta or irauten dogu beti borrokan, erri ezberdiñak naastuta ipini ebazalako, gura ez dan bizkidego baten.

Batzangotasunezko kidetasunak, munduko Nortasunaren ulermenean lortu bear dira, ez guda bidez beartuta, batzuk urrezko zekorraren yaureskeri edo irudi-gurkerian bizi egiezen.

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXVI)

Kolon´tar Kristobal, bere izaeraren jakin-eza.

-Egin dogun Jainkoaren legez kanpoko zeazkuntza bidetik, errez ulertu leike, orduko katolikotasun alditan, onek euki eben al-osokeriaren agindutik kanpo, ez ebela gure iñor geiago bere ondoan, bestela Aita Santuak buru gaiñean, ekialdeko Persa kaizerrak eroaten eben iru koroako kopaletaren antzera, bear eban aginbidezko omen-barik geratuko zan, eta ez zan egokiena eurak euki eben naikunderako, Berd eta Martorell´tar Gabirel´ek, bere lan bikaiñ onetan erakusten dauskun lez.

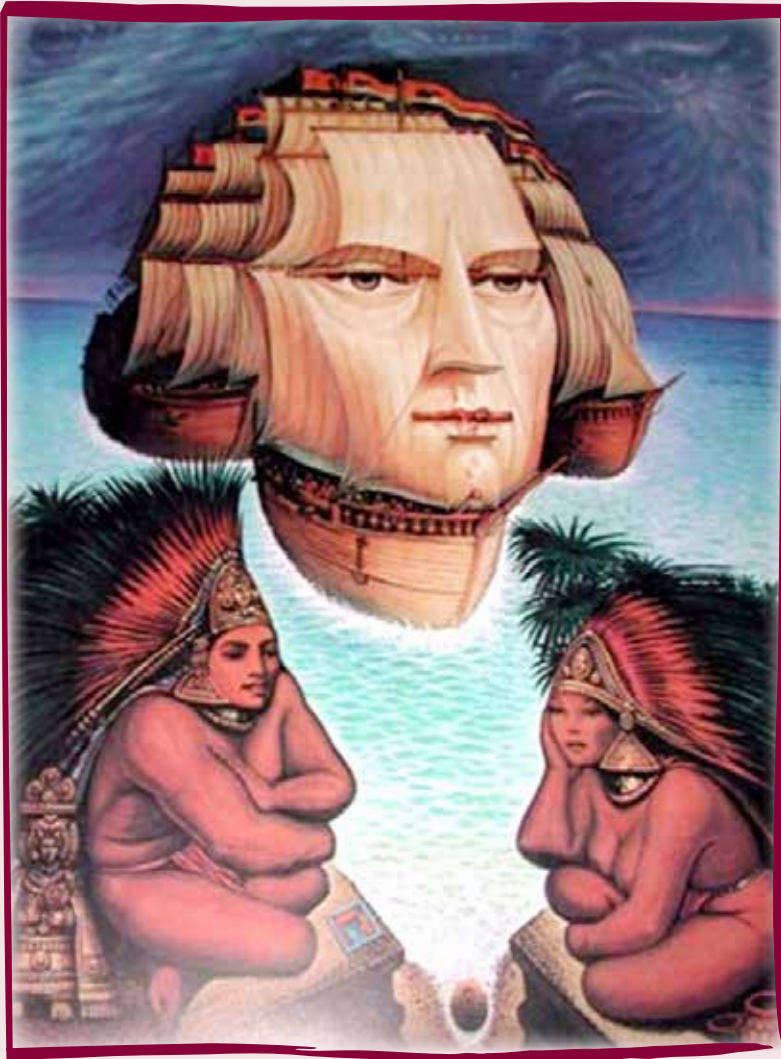
-Badagoz beste maltzurtasunezko zital errukari batzuk be, eta nik uste dot ondo zeaztuta geratu dirala, IVn Karlos Bianako printzearen aita IIn Juan eta bere anai-orde edo ugazanaia IIn Fernando katolikuaren zeazkuntzak azaldu doguzenean.

IIn Juan eta IIn Fernandoren debekuak, Nafartar erregetza menperatzeko euki ebezan asmotik izen leikezalako, edo ta alboratuta iztea

geiago egokitzen jakiezalako, ez dot uste Kolonen izatasuna garrantzi aundia euki ba eben be, orren erruagaitik aipamen barik geratuko zenik, Fernandoren maltzurrezko lotsabakokeriak ez ziralako egin barik geratuko, Kolonen aipamenak daukana baiño garrantzi aundiagoko gauzaren gaiñetik aldatu zalako.

Nik uste dok, lenengo aipamenagaitik izan zala zalan-tzarik gabe.

Euskalerriri begira.

Gaur sortzen diran gauzakaz, Euskaldun guztiak jakin bear gendun, espainol menperatzail onekaz ezin garala etxe barru baten bizi.

Eurak kaizarkerizko menperatzailleak izanda, ta gure *“Jaungoiko ta Lege Zarragaz”* demokrazizko askatasunaren izaerazko sinismenean, ez garalako ulermen ezberdiñ orreikaz iraungarritasunean bizitzeko gai, eta gitxiago, beartuta laterrizko batzango eritzi orreik goitikberaiño ustelduta dagozenean, gure demokraziaren askatasunezko sinismenak euren serbitzura ipinteko.

Goian, ezeren txantxa barik geratu da naiko argi, erri baktza bere bereiztasunezko izaerakin izan bear dala osagarritasunezkoa beste erriekaz, ordezkariartzako arloetan nortasun aundiz jokatura, ekintza orreitan geiegian dagozelako norkeriaren kaizarkerizko: *“El destino en lo Universal”* eta *“Nacional katolicismo”* orreik, bereztasu-

naren lapurtza orreik ustel usaiña eukinez gain, bere inguru guztia usteltzen dabelako.

Europa, jakinezko sinistarezian ipini edo ta eskuratu bear dogu, Europako Euskalerrri zarrrena eta Paleolitiko-Neolitikoa-ren askatasunezko demokrazian AITORTZAILLE dana, ezin dalako bizi iñoren menpekotasunean, naita onena izanda be.

Bide batez, Europari jakinarezian ipini, daukezan arazoak ez dirrela diruzko ta merkantil arazoak, errigizartearen askatasunezko demokrazian, nortasunaren ekanduzko arazoak baizik, Europako bizkidetasunak lenengo eskatzen dauana, bere giza ta gizarteko ekanduak zaintzea dalako.

Len, borroka nagusi bat egin da, dan guztia utsetik osterazteko asmoetan egiten zan, edo eta salerosketetan maltzurkeriz jokaten zalako dirua beren asierako balioetik arrotu edo puztu egiten zanean, diruaren balioa merkatuz konpontzen ziran ordezkariartzaren orekak gizaren eragilletasunezko ardurean osterazteko aukera barriak eukiteko.

Gaurko euroari baiña, ezin jako ikuturik egin bear ikusten dogunagaitik, eta gizartea gaur legearen orekazko ordezkariartzan bizi al izateko, lortu dabezan eskubideko tresneritik asi dira murrizketak egiten, gizaren eskubideko arduran kontuan euki barik, giza-seme milloi asko, bear gorrietara bialduten dabela, bear dogun guztia diruaren serbitzura ipini dabelako.

Diru ta merkantil tresneriak, ez dira European bizia daukenak, bizia daukezanak bere nortasun aundi-

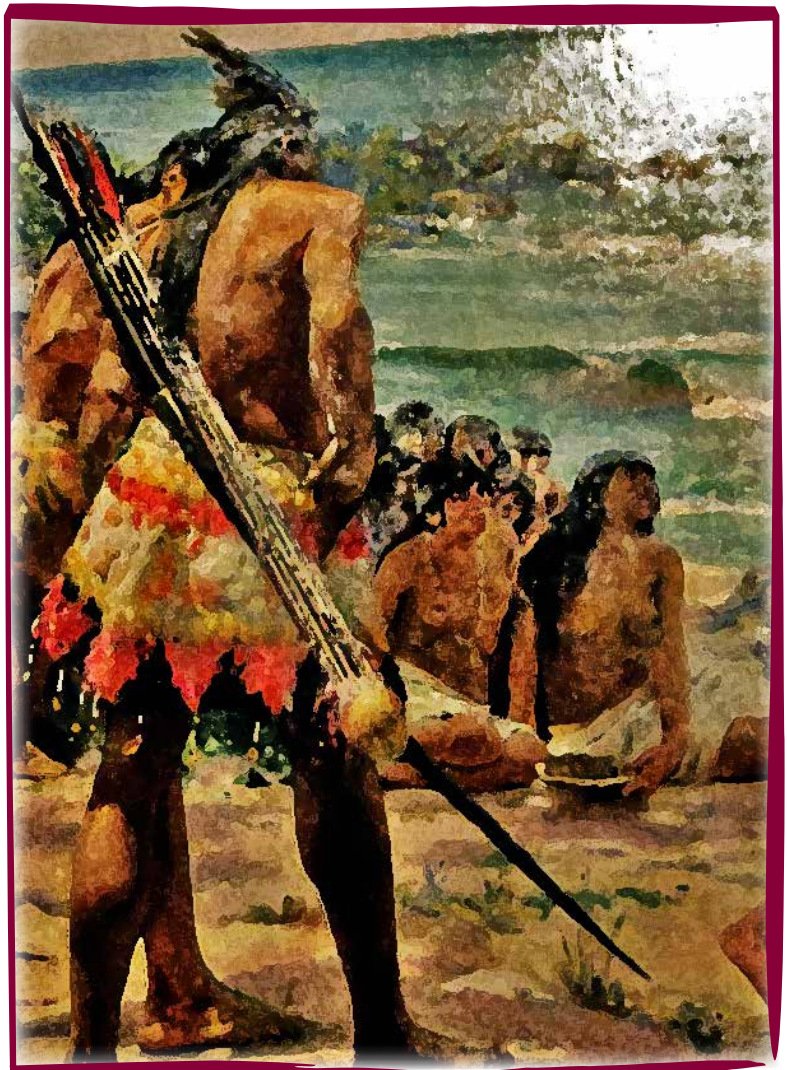

ko seme-alaba ta errigizarteak dira, eta egin bear doguzan eragilletasun guztiak giza-semearen serbitzura izan bear dira.

Eta orrein arteko oreka ta ekanduak dira ondo zaindu bear direnak, diru ta merkantilezko eragipideak zor-eskubidearen ordezkartzan on bideratuta, bereztasunezko legearen ekandu edo ta orekazko ondorio lez agertu dai-tezen.

Maltzurrezko menpekotasun ta ulermen ezberdiñeko errigizarte-naspil batetik eta gainera alde bat menperatzailla izaten bada, zeozer urtengo ote leuke argitasunekin?.

Bizi onetan egiten diran gauza guztietan, ez ba dira egiten gauza berak eskatzen dauazan benetako edo ta berak bear dauazan legezko baldintzakin, egiten dan gauza guztia, utsezko porrot aundi baten agertzen da, okerrezko bidetik egiten doguna, oker agertzen dalako, mundu fisiko onen jarraidun edo lojikazko ondorio bidetik.

Nork esango leuke gagozan gizaldi onetan, norkeriz eragiten diran maltzur-guzurtiaren diru lapurketa guztiak, Jainkoaren Legezko ordezkartzan arduratuta bizi direnak ostera ordaindu bear dabezala, Nizeatik maltzurrez datozan batzango ta menpekotasunezko kaizar agintaritzazko mailla orreik, daukezan norkeri orreitan zaintzeko.

Begitu, gaur egunean non agetzen jaku “dirua” edo ta “urrezko zekorra” benetako sasi-jainko lez.

Zer egin ?.

Benetako Jainko Egillearen Legeak, edo ta bereztutako gai-mundu onen legeak berrezkuratuta, berezko nortasunaren ardurapean ostera ezarri, iñork ez daukelako eskubiderik, beste nortasunezkoaren berezko ardurak, norkeriaren menpeko alegiñetan eroateko, gaur dauka-guzan Laterri menperatzaile oneik egiten daben lez.

Euskalerriko seme-alabak daukagun berezko ordezkari ardureagaz adoz agertzen bagara, ganorabako alderdikeri onetatik iges egin bear geunke, gure Euskadi edo ta Euskalerrri maite onek bere askatasunezko ernatzailletasunean bai eta demokraziaren sortzaille izateagaz, gure burugogorkeritasunagaitik ez bazan izan, berak ezereztu egiten dabelako alderdikeri zital orreik.

Gulako erri demokratiko batek, bere esku-bide ta nortasunaren ordezkartitzazko ekanduak zaintzeko, ez dabelako bear, ez eskubi, ez ezkerreko alderdikeririk, erriaren elburuari begitu baiño, bestela beti egongo gara eritzi orreikaz lotuta.

Siñeztu gauza oneik egiak direla, “KERI” guzti orreik lotuta izten gaitueulako.

Eta orduan alegiñ aundienak egin, gagozan espainol laterritasunezko menpetik urteteko len bait len, Europa askatasunaren zentzunezko

demokrazi on baten ezartzea gura ba dogu, danok Jainkoak agintzen dauzkun eran bizi gaitezen.

Gazteari zer esan ?.

Euskal seme zintzo lez, etxe-ko-edestiaren ezauntzazko errotik ondo ebatuta, geiago arduratu daitezela belaunaldi lez.

Euskal jendekuntzazko nortasunaren ondorengotasunean daukien

ordezko arduregaz, norkerizko maltzur batzango menperatzaillaren geiegizko jan-edate ta astokerizko lilluratzailaren eragipeneko alegiñetatik urrundu daitezela, gauza orreik, zuen euskal ekanduzko nortasunak ezereztuta, **EUSKALERRIA MENPERATUTA** eukiteko alegiñak diralako.

Eta alderdikeri barik, euskalerrriaren arduradunezko eragill onak izan, orrela irabazten dalako Euskalerrriko zoriontasuna Europako beste berezko errigizarte artean; **JAINKOAREN LEGEZKO BALDINTZAK ARDURA AUNDIENEAN ORDEZKATUTA.**

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XXVII)

Bibliografia

Nire aldetik ibili dodan

Bibliografia.

Verd eta Martorell'tar Gabriel'en orain-gotutako iru liburuak.

Arturo Txanpion'en "Navarra en su vida histórica".

Auñamendi'ren edestiko liburu bildumatik.

Gran Diccionario ilustrado "Selecciones Del Eader's Digest".

BERD eta MARTORELL'tar GABRIEL'en BIBLIOGRAFÍA

I.- Anzoátegui, Ignacio B.: Cristóbal Colón. Los cuatro viajes del Almirante y su testamento. Séptima edición, Espasa-Calpe. Madrid, 1980.

II.- Alomar Esteve, Gabriel: Historia de las Islas Baleares. Ediciones Cort. Palma de Mallorca, 1979.

III.- Allison Peers E.: Foll d'amor. La vida de Ramón Llull. Editorial Molí. Palma de Mallorca, 1966.

IV.- Arranz, Luis: Don Diego Colón, Almirante, Virrey y Gobernador de las Indias. Tomo I. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto "Gonzalo Fernández de Oviedo". Madrid, 1982.

V.- Atlas de les Ules Balears. Geogràfic, Econòmic, Historie. Primera edició, editat per Diàfora. Barcelona, 1979.

VI.- Bauza y Adrover, Cosme: Historia de Felanitx. Tomo I, II, III. Imprenta B. Reus. Felanitx, 1921.

VII.- Bayerri Bertomeu, Enrique: Colón tal cual fué. Porter-Libros. Barcelona, 1960.

VIII.- Bernardini-Sjoestedt, Armand: Cristóbal Colón. Ediciones Castilla. Madrid, 1965.

IX.- Bernáldez, Andrés: Historia de los Reyes Católicos Don Fernando y Doña Isabel, escrita por el bachiller Andrés Bernáldez, Cura de los Palacios y Capellán del Arzobispo de Sevilla, Don Diego Deza. Tomo I y II. Edición de la Sociedad de Bibliófilos Andaluces. Sevilla, MDCCCLXX.

X.- Bigelow Merriman, Roger: La formación del Imperio Español en el Viejo Mundo y en el Nuevo. Volumen II, Los Reyes Católicos. Editorial Juventud. Barcelona, 1965.

XI.- Blasco Ibáñez, Vicente: En busca del Gran Kan (Cristóbal Colón). Editorial Prometeo. Valencia, 1929.

XII.- Capitulaciones del Almirante Don Cristóbal Colón y salvoconductos para el descubrimiento del Nuevo Mundo. Ministerio de Educación y Ciencia. Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Madrid, 1970.

XIII.- Carreras Valls, Ricardo: Catalunya descubridora d'América, La pre-descoberta i els catalans Joan Cabot i Cristófol Colom. Imprenta Altes. Barcelona, 1929.

- XIV.- Carreras Valls, Ricardo: El Cátala Xpo Ferens Colom de Terra Rubra, Descubridor d'América. Edició d'un grup de socis de la Lliga Regionalista de Gracia. Imprenta Altes. Barcelona, 1930.
- XV.- Carreras Valls, Ricardo: La Descubertá d'América (Ferrer, Cabot i Colom). Imprenta M. Roca. Reus (Tarragona), 1928.
- XVI.- Carreras Valls, Ricardo: Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colom. Memoria presentada a la Real Academia de la Historia. Imprenta Altes. Barcelona, 1931.
- XVII.- Castellar-Gassol, J.: La conxorxa americana. Editorial Molí. Palma de Mallorca, 1987.
- XVIII.- Cerda, Juan: Mallorca, ¿Cuna de Colom? Imprenta Hispana. Fe-lanix, 1968.
- XIX.- Colmeiro, Manuel: Los restos de Colón. Informe de la Real Academia de la Historia al Gobierno de S.M. sobre el supuesto hallazgo de los verdaderos restos de Cristóbal Colón en la Iglesia Catedral de Santo Domingo. Publicado por el Ministerio de Fomento. Madrid, 1879.
- XX.- Coll, José: Colón y La Rábida. Editado por la Librería Católica de Gregorio del Amo. Madrid, 1891.
- XXI.- Colón, Hernando: Vida del Almirante Don Cristóbal Colón. Editado por Fondo de Cultura Económica. México, 1984.
- XXII.- Compte Freixanet, Alberto: Historia Universal. Moderna y contemporánea. Editorial Marfil. Alcoy, 1970.
- XXIII.- Dascáno, Antonio: Ensayo biográfico del célebre navegante y consumado cosmógrafo Juan de la Cosa. Publicado por los Sres. Cánovas Valledo y Traynor. Madrid, 1892.
- XXIV.- Descola, Jean: Cristóbal Colon, El infortunado Descubridor de un Mundo. Segunda edición. Editorial Juventud. Barcelona, 1985.
- XXV.- Duff, Charles: La verdad acerca de Cristobal Colón y del descubrimiento de América. Espasa-Calpe. Madrid, 1.938.
- XXVI.- Elliott, J. H.: El Viejo Mundo y el Nuevo (1492-1650). Segunda edición. Alianza Editorial. Madrid, 1984.
- XXVII.- Enciclopedia Básica Danae. Volumen I y II. Ediciones Danae. Barcelona, 1977.
- XXVIII.- Erssa: Colón. Editorial Ramón Sopeña. Barcelona, 1941.
- XIXX.- Espinel, José Luis: San Esteban de Salamanca, Historia y Guía (Siglos XIII-XX) Editorial San Esteban. Salamanca, 1978.
- XXX.- Fernández de Navarrete, Martín: Viajes de Colón. Editorial Porrúa, México, 1986. XXXI Fernández Duro, Cesáreo: Colón y la Historia postuma. Imprenta y Fundación de M. Tello. Madrid, 1885.
- XXXII.- Fernández Martin, Luis: El Almirante Luis Colón y su familia en Valladolid (1554-1611). Casa-Museo de Colón y Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1986.
- XXXIII.- Frutos, Pedro de: El enigma de Colón. Libroexpres. Barcelona, 1980.
- XXXIV.- García Rodríguez, Sebastián: La Rábida, pórtico del Nuevo Mundo. Gráficas San Antonio. Sevilla, 1981.
- XXXV.- Gaya y Delrue, Marcelo: El Mito de Cristóbal Colón. Editado por Librería General Zaragoza, 1953.
- XXXVI.- Gil, Juan y Várela, Consuelo: Cartas de particulares a Colón y Relaciones coetáneas. Alianza Editorial. Madrid, 1984.
- XXXVII.- Gil, Juan y Várela, Consuelo: Temas Colombinos. Publicado por la Escuela de Estudios Hispano-Americanos de Sevilla. Sevilla, 1986.
- XXXVIII.- Granzotto, Gianni: Cristóbal Colón. Javier Vergara, Editor. México, 1985.

- XXXIX.– Homenaje a Isabel La Católica en Madrigal de las Altas Torres. Instituto de Estudios Africanos, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1957.
- XL.– Iribarren, Manuel: El Principe de Viana (un destino frustrado). Montaner y Simón, Editores. Barcelona, 1947.
- XLI.– Irving, Washington: Vida y viajes de Cristóbal Colón. Gaspar y Roig, Editores. Madrid, 1851.
- XLII.– Irving, Washington: Viajes y descubrimientos de los compañeros de Colón. Gaspar y Roig, Editores. Madrid, 1854.
- XLIII.– Jimeno, Rodolfo: Las leyendas y el Padre Las Casas. Vassallo de Mumbert, Editor. Madrid, 1983.
- XLIV.– Jos, Emiliano: El plan y la génesis del Descubrimiento Colombino. Casa-Museo de Colón y Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1979-1980.
- XLV.– La Torre y del Cerro, José de: Beatriz Enriquez de Harana y Cristóbal Colón. Editado por la Caja Provincial de Ahorros y la Asociación de Amigos de Córdoba. Córdoba, 1984.
- XLVI.– Las Casas, Bartolomé de: Historia de las Indias. Volumen I, II y III. Segunda reimpresión, editada por Fondo de Cultura Económica. México, 1986.
- XLVII.– Las Casas, Bartolomé de: Obra indigenista. Edición de José Alcina Franch. Alianza Editorial Madrid, 1985.
- XLVIII.– López de Gomara, Francisco: Historia General de las Indias. Volumen I y II. Editorial Iberia. Barcelona, 1965.
- XLIX.– López Flores, Manuel: Colón no descubrió América. Editorial Clásica. Madrid, 1964.
- L.– Llanas de Niubó, Renato: El enigma de Cristóbal Colón. Ediciones Marte. Barcelona, 1964.
- LI.– Madariaga, Salvador de: Vida del muy magnífico señor Don Cristóbal Colón. Tercera edición. Espasa-Calpe. Madrid, 1982.
- LII.– Manzano Manzano, Juan: Colón y su secreto, El predescubrimiento. Segunda edición. Ediciones Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana. Madrid, 1982.
- LIII.– Martínez Hidalgo, José Maria: A bordo de la "Santa Maria". Publicación del Museo Marítimo de las Reales Atarazanas de Barcelona. Barcelona, 1976.
- LIV.– Mateo, Andrés Maria: Colón e Isabel La Católica. Consejo Superior de Investigaciones Científicas y Universidad de Valladolid. Valladolid, 1942.
- LV.– Menéndez Pidal, Ramón: La lengua de Cristóbal Colón. Sexta edición. Espasa-Calpe. Madrid, 1978.
- LVI.– Milhou, Alain: Colón y su mentalidad mesiánica en el ambiente franciscanista español. Casa-Museo de Colón y Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1983.
- LVII.– Molí, Francesc de B.: Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencia, liles Balears). Segona edició. Editorial Molí. Palma de Mallorca, 1982.
- LVIII.– Morison, Samuel Eliot: El Almirante de la Mar Océano. Vida de Cristóbal Colón. Editado por Librería Hachette. Buenos Aires, 1945.
- LIX.– Otero Sánchez, Prudencio: España, Patria de Colón. Editado por Biblioteca Nueva. Madrid, 1922.
- LX.– Palau Vera, Juan: Vida de Cristóbal Colón. Quinta edición. I. G. Seix y Barral Hnos. Editores. Barcelona, 1932.
- LXI.– Parellada, Caius: Colom veng Colombo (La veta naturalesa catalana del descobridor del Nou Món). Editado por Caius Parellada i Cardellach. Barcelona, 1986.
- LXII.– Paz y Mélia, Antonio: Archivo y Biblioteca de la Casa de Medinaceli. Series de sus principales documentos. 1.a Serie, Histórica. Imprenta Alemana, Madrid, 1915. 2.a Serie, Bibliográfica. Imprenta de Blass. Madrid, 1922.

- LXIII.- Pérez de Tudela y Bueso, Juan: *Mirabilis in Altis*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto "Gonzalo Fernández de Oviedo". Madrid, 1983.
- LXIV.- Pey Ordeix, S.: *Doña Isabel de Castilla y nuestra América*. Biblioteca Vulgarizaciones Históricas. Barcelona, 1929.
- LXV.- Porter, José: *Los Libros*. Editado por José Porter Rovira. Barcelona, 1973.
- LXVI.- Prescott, William H.: *Historia de los Reyes Católicos Don Fernando y Doña Isabel*. Compañía General de Ediciones. México, 1952.
- LXVII.- Quadrado, José María: *Forenses y Ciudadanos*. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el siglo XV. Segunda edición. Tipo litografía de Amengual y Muntaner, Editores. Palma de Mallorca, 1895.
- LXVIII.- Ramos, Demetrio: *La Primera Noticia de América*. Casa-Museo de Colón y Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1986.
- LXIX.- Ramos Pérez, Demetrio: *Variaciones ideológicas en torno al Descubrimiento de América, Pedro Mártir de Angleria y su mentalidad*. Casa-Museo de Colón y Seminario Americanista de la Universidad de Valladolid. Valladolid, 1982.
- LXX.- *Revista Iberoamérica*. N.º 6. Diciembre 1980 - Enero 1981. Edita: AMEGISA. Madrid.
- LXXI.- Rey Pastor, Julio y García Camarero, Ernesto: *La Cartografía Mallorquina*. Departamento de Historia y Filosofía de la Ciencia. Instituto Luis Vives. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1960.
- LXXII.- Rosselló Vaquer, Ramón: *Documents per a la Historia de Felanitx*. Segle XIV Editorial Ramón Lull. Felanitx, 1972.
- LXXIII.- Rosselló Vaquer, Ramón: *Els Castellans de Santueri*. Segle XI Editorial Ramón Lull. Felanitx, 1971.
- LXXIV.- Rumeu de Armas, Antonio: *El "portugués" Cristóbal Colón en Castilla*. Ediciones Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana. Madrid, 1982.
- LXXV.- Rumeu de Armas, Antonio: *Hernando Colón, historiador del Descubrimiento de América*. Instituto de Cultura Hispánica. Madrid, 1973.
- LXXVI.- Rumeu de Armas, Antonio: *Hernando Colón, historiador de América*. Real Academia de la Historia. Madrid, 1970.
- LXXVII.- Rumeu de Armas, Antonio: *Nueva luz sobre las Capitulaciones de Santa Fe de 1492 concertadas entre los Reyes Católicos y Cristóbal Colón*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 1985.
- LXXVIII.- Santaella, Rodrigo de: *El libro de Marco Polo anotado por Cristóbal Colón*. El libro de Marco Polo versión de Rodrigo de Santaella. Edición, introducción y notas de Juan Gil. Alianza Editorial. Madrid, 1987.
- LXXIX.- Sanz, Carlos: *La Carta de Colón anunciando el Descubrimiento del Nuevo Mundo*. 15 febrero - 14 marzo 1493. Impreso por Gráficas Yagües. Madrid, 1961.
- LXXX.- Sanz, Carlos: *Bibliografía General de la Carta de Colón*. Editado por Librería General Victoriano Suarez. Madrid, 1958.

LXXXI.– Sanz, Ricardo; Olmo, Margarita del y Cuenca, Emilio: Nacimiento y vida del noble castellano Cristóbal Colón. Edita, Nueva Alcarria. Guadalajara, 1980.

LXXXII.– Schoch y Pereira de Castro, Luis: ¡Descubrir al Descubridor! Ediciones Ordoñez. Madrid, 1971.

LXXXIII.– Suau Alabern, J.: La tesis mallorquina de Cristóbal Colón. Segunda edición. Ediciones Cort. Palma de Mallorca, 1978.

LXXXIV.– Sureda Blanes, Josep: Episodis de la Historia. Ramón Lluïl i lbrí-gen de la cartografia mallorquina. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 1969.

LXXXV.– Taviani, Paolo Emilio: Cristóbal Colón, génesis del gran descubrimiento. Volumen I y II. Instituto Geográfico de Agostini. Novara, 1974. Editorial Teide. Barcelona, 1977.

LXXXVI.– Taviani, Paolo Emilio: Cristóbal Colón, génesis del gran descubrimiento. Instituto Geográfico de Agostini. Novara, 1982. Editorial Delta, Barcelona, 1983.

LXXXVII.– Testamento y codicilo de Isabel la Católica. Ministerio de Asuntos Exteriores, Dirección General de Relaciones Culturales. Madrid, 1956.

LXXXVIII.– Ulloa, Luis: Butlleti del Centre Excursionista de Catalunya. Volumen XL. Barcelona, 1930.

LXXXIX.– Ulloa, Luis: Cristofor Colom fou cáta, La veritable génesi del Descubriment. Editado por Llibreria Catalonia, Barcelona, 1927.

XC.– Ulloa, Luis: Noves proves de la catalanitat de Colom. Les grans falsetats de la tesi genovesa. Editado por la Llibrería Oriental-Americana. Maisonneuve Frères. París, 1927.

XCI.– Várela, Consuelo: Cristóbal Colón. Textos y documentos completos. Alianza Editorial. Madrid, 1982.

XCII.– Verd Martorell, Gabriel: Cristóbal Colón y la revelación del enigma. Segunda edición. Editado por Gabriel Verd. Palma de Mallorca, 1986.

XCIII.– Verdura, Nito: La verdad de un nacimiento, Colón ibicenco. Kaideda, Ediciones, Madrid, 1988.

XCIV.– Verlinden, Charles y Pérez-Embido, Florentino: Cristóbal Colón y el descubrimiento de América. Ediciones Rialp. Madrid, 1967.

XCV.– Vespucci, Amerigo: Cartas de viaje. Alianza Editorial. Madrid, 1986.

XCVI.– Vespucci, Amerigo: El Nuevo Mundo, Viajes y documentos completos. Ediciones Akal Madrid, 1985. XCVII Wiesenthal, Simón: Operación Nuevo Mundo (La misión secreta de Cristóbal Colón). Aymá, Editora. Barcelona, 1976.

BIBLIOGRAFÍA PARA LA SEGUNDA EDICIÓN

XCVIII.– Manzano, Manzano, Juan: Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida (1485-1492). Segunda edición. Ediciones de Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana. Madrid, 1989.

Atutxa'tar Paul

Zornotzan 2.015'ko urtean Epaila'ren 21'ean

